

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Ústav autorského práva, práv průmyslových a práva soutěžního

Diplomová práce
DIGITALIZACE AUTORSKÝCH DĚL
Michaela Mackovičová

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Petra Žikovská
Praha srpen 2013

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Michaela Mackovičová

Poděkování

Děkuji paní JUDr. Petře Žikové za podnětné a cenné odborné vedení i vstřícný přístup, rodičům a rodině za dlouholetou podporu a trpělivost a Lubomírovi Gašparínovi za pomoc a inspiraci.

Obsah

Úvod.....	7
1 Autorské dílo podle platné právní úpravy.....	9
1.1 Pojem autorského díla.....	9
1.1.1 Zákonná definice.....	9
1.1.2 Demonstrativní výčet druhů autorských děl.....	15
1.1.3 Negativní demonstrativní výčet.....	16
1.2 Rozšíření okruhu předmětů ochrany pomocí právní fikce.....	17
1.3 Samostatná ochrana vývojových fází a částí autorských děl.....	19
1.4 Specifické typy autorských děl.....	20
1.4.1 Odvozená díla.....	20
1.4.2 Souborná díla.....	21
1.5 Výluka z autorskoprávní ochrany.....	21
2 Digitalizace skutkově.....	23
2.1 Pojem digitalizace a technické hledisko.....	23
2.2 „Born-digital“ materiál.....	26
3 Digitalizace autorských děl.....	28
3.1 Digitalizace jako rozmnožování a právo na rozmnožování.....	28
3.2 Zásah do práva na nedotknutelnost díla.....	32
3.3 Zpřístupňování díla on-line jako sdělování veřejnosti, archivace díla a přístup k obsahu.....	33
3.4 Právo na digitalizování díla bez souhlasu autora.....	37
3.4.1 Užití pro osobní potřebu.....	42
3.4.2 Knihovní licence.....	44
3.4.3 Výjimky napříč unií.....	49
3.5 Právo na digitalizování díla se souhlasem autora.....	49

4 Iniciativa Digitální knihovny.....	54
4.1 Představení iniciativy Digitální knihovny a její historie.....	54
4.1.1 Europeana – evropská digitální knihovna, archiv a muzeum.....	58
4.2 Právní aspekty iniciativy Digitální knihovny.....	59
4.2.1 Digitalizace, zpřístupňování a uchovávání autorských děl obecně	60
4.2.1.1 Problematika ve světle iniciativy DK.....	60
4.2.1.2 Právní situace v ČR.....	65
4.2.2 Osířelá díla.....	67
4.2.2.1 Problematika ve světle iniciativy DK.....	67
4.2.2.2 Modely řešení pro osířelá díla	73
4.2.2.2.1 Úřední / nucená licence	73
4.2.2.2.2 Rozšířená kolektivní správa	76
4.2.2.2.3 Výjimka z autorského práva	77
4.2.2.2.4 Ostatní modely	79
4.2.2.3 Unijní směrnice	81
4.2.2.4 Právní situace v ČR.....	87
4.2.2.5 Prevence vzniku osířelých děl	90
4.2.3 Komerčně nedostupná díla	93
4.2.3.1 Problematika ve světle iniciativy DK.....	93
4.2.3.2 Modelové smlouvy	97
4.2.3.3 Memorandum o porozumění.....	101
4.2.3.4 Vztah mezi nástroji.....	104
4.2.3.5 Právní situace v ČR.....	105
4.2.4 Povinná rozmnoženina a web-harvesting.....	106
4.2.4.1 Problematika ve světle iniciativy DK.....	106
4.2.4.2 Právní situace v ČR.....	108
5 Projekt a služba Google Books.....	110
5.1 Představení služby a historie projektu	110
5.1.1 Jak služba funguje.....	110
5.1.2 Historie projektu	112

5.2 Právní spory v USA.....	115
5.2.1 První dohoda o mimosoudní vyrovnání.....	116
5.2.2 Upravená dohoda o mimosoudní vyrovnání	119
5.2.3 Neschválení upravené dohody.....	120
5.2.4 Pokračování sporů.....	122
5.3 Reakce Evropské unie a členských států	125
5.3.1 Reakce na digitalizaci knihovních sbírek a zobrazování fragmentů.....	125
5.3.2 Reakce na dohody o mimosoudní vyrovnání	127
5.4 Rozbor z hlediska práva České republiky.....	129
5.5 Zhodnocení.....	131
Závěr.....	134
Seznam zkratk	138
Seznam použité literatury a pramenů	140

Úvod

Příchod nové platformy v podobě Internetu změnil povahu žitého světa. Umožnil komunikaci, sdílení a konzumaci na dálku a odstranil územní omezení. Jelikož se jedná o výrazně výhodnější a pohodlnější způsob žití, stále markantnější část fyzického světa se přesouvá do virtuálního prostředí. Uživatelé dnes pomocí Internetu nejenom pracují či vykonávají osobní administrativu, ale i komunikují s přáteli či vyhledávají zdroje zábavy a vzdělávání. Tato změna chování s sebou přinesla také změnu očekávání, a proto uživatelé zvyklí na luxus internetového prostředí předpokládají, že na Internetu najdou vše. Artikl, který se tam nenachází, tak přestává pomalu existovat.

Autorská díla, jako jsou knihy, sochy či obrazy, tvoří díky své společenské hodnotě významnou část fyzického světa, která si zaslouží přenést i do světa virtuálního. K tomu analogová autorská díla vyžadují mezikrok ve formě digitalizace, jehož neprovedením, jak z výše uvedeného vyplývá, riskujeme ztrátu části kulturního a intelektuálního dědictví. Danou skutečnost zvýrazňuje fakt, že digitalizace přináší též technologické výhody ve vztahu k uchování a možnost recyklace děl na nových typech digitálních médií. To si uvědomily i různé veřejné a soukromé entity, které se aktivně zapojily do stále probíhajících digitalizačních projektů. Výjimkou není ani Česká republika, kde se nejvýraznějším projektem v této oblasti stala Národní digitální knihovna.

Z rozsáhlého objemu autorských děl byla zatím digitalizována pouze malá část a ještě méně z něj bylo zpřístupněno prostřednictvím Internetu. Kromě technických a organizačních výzev k tomu přispívají i ty právní, přičemž právě silné právní pozadí spolu s aktuálností a naléhavostí otázky, jako i osobní zájem o téma digitalizace autorských děl, byly pro mě důvodem k napsání této diplomové práce. V rámci ní se budu snažit popsat právní aspekty fenoménu digitalizace ve vztahu k autorským dílům z hlediska platné a účinné autorskoprávní úpravy České republiky a taktéž se pokusím zjistit, jaké problémy, případně řešení, přináší digitalizace autorských děl v praxi. Jako zdroj mi poslouží rozbor dvou významných digitalizačních projektů. Jedná se o veřejnou iniciativu Evropské unie s názvem *Digitální knihovny* a soukromý americký projekt *Google Books*, jehož význam spočívá také v tom, že mě jako první upozornil na téma digitalizace.

Z nastíněného cíle mé práce pak vyplývá její struktura, která pozůstává z pomyslných dvou částí. První, tzv. teoretická část pojedná o institutu autorského díla v českém právním prostředí a o fenoménu digitalizace ze skutkového hlediska. Její těžiště se bude zabývat podrobnějším rozbohem digitalizace autorských děl z pohledu českého autorského práva. Druhá, tzv. praktická část se nejprve zaměří na iniciativu *Digitální knihovny* a na nejpalčivější právní otázky spojené s její realizací a dále se bude věnovat projektu *Google Books*, jeho historii a právním důsledkům. U obou digitalizačních projektů přitom nebude chybět pohled českého autorského práva. Jelikož Česká republika tvoří součást mezinárodního společenství i evropské integrace, bude nezbytné zasadit českou právní úpravu do rámce mezinárodního práva i práva Evropské unie.

Diplomová práce byla zpracována podle faktického a právního stavu ke dni 5. srpna 2013.

1 Autorské dílo podle platné právní úpravy

Autorské dílo je pojem označující předmět práva autorského, tedy to, co autorský zákon chrání v oblasti autorství. V českém právním prostředí byl dříve používaný jenom teorií a praxí, no dnes je po novelizaci¹ součástí normativního textu jako rubrika § 2. Ve zbytku autorský zákon České republiky² používá už jen legislativní zkratku „dílo“.

Autorské dílo je definováno a vymezeno v § 2 odst. 1 autorského zákona pomocí pozitivní definice, která je doplněná demonstrativním výčtem druhů děl v tamtéž odstavci. Ustanovení následujících odstavců dále rozšiřují předmět ochrany pomocí právní fikce, upřesňují samostatné předměty ochrany v rámci kategorie autorského díla a paragraf uzavírají negativním demonstrativním výčtem útvarů nesplňujících podmínky autorskoprávní ochrany.

1.1 Pojem autorského díla

1.1.1 Zákonná definice

Mezinárodní právo ani právo Evropské unie nepracuje s definicí autorského díla. Je to logický důsledek různorodosti pojetí tohoto institutu napříč jednotlivými zeměmi. Lze proto říci, že pozitivní legální definici, obsaženou v českém autorském zákoně, zakotvil český zákonodárce v podobě dle vlastního uvážení.

Definice autorského díla je formulována jako generální klauzule, jejímž účelem je pozitivně-právně zakotvit atributy kvalifikující dílo pro autorskoprávní ochranu, a tak odstraňovat rozpory ohledně toho, která díla mají být chráněna. Účelem je taktéž zachytit pod ochranu právem autorským i díla, která nejsou v současné době druhově

¹ Zákon č. 216/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony.

² Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

známa nebo se vyskytují sporadicky, a proto není vyhovující zahrnout je do demonstrativního druhového výčtu³.

Základ legální definice tvoří pojmové znaky, které musí být naplněny kumulativně, aby se výtvor, který je považován za dílo v obecném nebo i právním smyslu nehmotného výsledku činnosti, stal také předmětem autorského práva, a tím na sebe vztáhl ochranu autorským zákonem. Proto legální pojmové znaky odlišují autorská díla jako předměty práva autorského nejenom od jiných ideálních statků, ale také od ostatních děl. Nenaplnění těchto znaků však nevylučuje možnost ochrany díla, které není autorským, jinými právními prostředky⁴. Pomoci mohou kupříkladu instituty obchodního tajemství a nekalé soutěže upravené v obchodním zákoníku⁵ nebo institut ochranné známky či průmyslového vzoru v zákonech z průmyslověprávní oblasti.

Předmět autorského práva musí splňovat tyto znaky: musí být výsledkem tvůrčí činnosti autora, a to jedinečným, musí spadat do kategorie uměleckého nebo vědeckého díla a musí být vyjádřen v jakékoli objektivně vnímatelné podobě.

Tvůrčí činnost má mimoprávní podstatu, a tak autorský zákon nezakotvuje její definici. Povahově jde vždy o činnost duševní, která nespočívá v mechanických nebo rutinních úkonech, jako jsou kopírování nebo opakování, ale v kreativitě ve smyslu vlastního vkladu. Nicméně přítomnost netvůrčích prvků ve tvůrčí činnosti nebo jejím výsledku vyloučena není a duševní činnost může být doplněna fyzickou, např. technickou nebo řemeslnou, činností umožňující realizaci díla. Autorský zákon rozeznává tvůrčí činnost trojího druhu, a to literární, jinou uměleckou nebo vědeckou⁶.

Podle českého ustáleného výkladu nauky, který zapadá svou přísností do výkladů kontinentálně evropského prostoru, je autorské dílo projevem individualizované osobnosti autora a neoddělitelně s ní tvoří jednotu. Vychází se z myšlenky, že zvláštní osobní vlastnosti autora jsou podmínkou, bez které nelze dospět k výsledku tvůrčí činnosti. Tudíž tvůrčí činností autorskou není objevení něčeho neznámého, ale objektivně existujícího, ani vynalezení stejného výsledku, ke kterému lze dospět vícero způsoby. Plody vynálezecké tvůrčí činnosti jsou předmětem práv průmyslových, upravených mimo autorský zákon. Také výkonní umělci provozují

³ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 15.

⁴ Tamtéž, s. 16.

⁵ Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶ Tamtéž, s. 16-17.

interpretací díla tvůrčí činnost, kterou je potřeba odlišovat od tvůrčí činnosti autorské. Umělecké výkony jako výsledky jejich činnosti jsou pak chráněné samostatně právy příbuznými právu autorskému⁷.

Zmiňovaný výklad je nevyhnutně založen na premise o autorství pouze fyzických osob - dnes na rozdíl od předchozí úpravy explicitně vyjádřené jako normativní text v § 5 autorského zákona. Vyplývá z ní, že autorským dílem nemůže být výsledek vlastní činnosti přístrojů umělé inteligence⁸. Autor však může v rámci tvorby využít technických zařízení, například počítače, nebo tyto mohou dokonce představovat primární prostředek jeho tvorby.

Je důležité připomenout, že autorský zákon chrání až výsledek autorské tvůrčí činnosti a ne činnost samotnou⁹. Výsledkem se označuje nehmotný statek, ne případný hmotný substrát, ve kterém je výtvar vyjádřen.

Současný autorský zákon, na rozdíl od předcházejícího zákona č. 35/1965 Sb., výslovně uvádí jako znak autorského díla jeho jedinečnost. Vyžadování takové vlastnosti je zakomponováním závěru úvah nauky, ke kterému dospěla v rámci interpretace předešlé úpravy¹⁰. Součástí legislativního textu je tak názor zcela logicky vyplývající z výše popsaného pojetí tvůrčí činnosti a zároveň sdílený ve větší části kontinentální Evropy.

Jedinečnost jako pojem označuje stupeň nebo kvantitu individuality, konkrétněji osobitost vyjádření. Jako vyšší stupeň v sobě obsahuje prvek původnosti a z povahy věci též prvek novosti - kategorie, které známe z průmyslověprávní oblasti duševního vlastnictví. S ohledem na technologický vývoj a tím rozšiřování okruhu nástrojů tvorby se dnes zpravidla nevyžaduje absolutní jedinečnost, jenom její statistická pravděpodobnost. Takto chápaná jedinečnost ve specifickém, juristickém, významu se nazývá koncepcí „autorskoprávní individuality“ díla. Z ní vyplývá, že vznik dvou (téměř) totožných děl je nemožný, jinak se jedná o případ plagiátorství nebo o dva objekty nenaplnující kritéria ochrany¹¹.

⁷ Tamtéž, s. 18-19.

⁸ Je možné uvažovat o autorském vkladu osoby, která vytvořila přístroj a program umožňující výsledek této činnosti. Některé zahraniční právní úpravy znají právní fikce nebo domněnky autorství takové osoby. (TELEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 17.)

⁹ Tamtéž, s. 19.

¹⁰ Tamtéž, s. 19.

¹¹ Tamtéž s. 19-20.

Rozdíl mezi současným a předchozím autorskoprávním předpisem spočívá paradoxně také v tom, že současná úprava zároveň s výslovným uvedením znaku jedinečnosti od požadavku jedinečnosti „ustupuje“. Jednak u některých druhů chrání i výtvoř splňující nižší kritérium původnosti, jednak rozšiřuje okruh práv, která vycházejí z kritéria materiální investice¹².

Původnost znamená, že výtvor není plagiátem či napodobeninou, ale odráží vlastní vklad konkrétní osoby natolik, že se považuje za její vlastní výtvor. Toto kritérium postačuje k ochraně u počítačových programů, databází, fotografií a děl vyjádřených postupem podobným fotografii. Kritérium materiální investice je za podstatou práv souvisejících s právem autorským, s výjimkou práv výkonných umělců. K právům výrobců zvukových záznamů a vysílatelů k rozhlasovému nebo televiznímu vysílání přibyla novým autorským zákonem práva výrobců zvukově obrazových záznamů, právo zveřejnitelů k dosud nezveřejněnému volnému dílu a právo nakladatele na odměnu při rozmnožení jím vydaného díla pro osobní potřebu¹³.

„Ustupování“ od požadavku jedinečnosti je určitým obecným trendem, který podtrhává skutečnost, že v anglo-americké právní oblasti je primární koncepcí původnost¹⁴. V některých zemích této oblasti lze dokonce uznat autorství právnických osob. K důvodům trendu patří fakt, že jedinečnost nevyžaduje výslovně žádná mezinárodní smlouva a ani právo Evropské unie¹⁵. Právě naopak, přímo směrnice EU stanovují povinnost chránit už původní, nejenom jedinečná, díla vybraných druhů.

Po kvantitativním kritériu jedinečnosti rozeznáváme další, a to kvalitativní neboli povahový pojmový znak, mnohdy umožňující právní klasifikaci výtvoru jako autorského díla. Požaduje se, aby byl výsledek tvůrčí činnosti z hlediska své povahy objektivně vnímatelný jako dílo umělecké nebo dílo vědecké. V této souvislosti je nutno dodat, že ačkoliv autorský zákon zmiňuje i dílo literární, nejedná se o samostatnou kategorii autorských děl, nýbrž o zvláštní podkategorii děl uměleckých. Toto stanovisko zastává i Světová organizace duševního vlastnictví. Na rozdíl od předešlé úpravy je

¹² Tamtéž, s. 20.

¹³ Vládní návrh zákona o právu autorském, s. 60.

¹⁴ Copyright, Designs and Patents Act 1988, Section 1; Copyright Law of the United States of America, Chapter 1, Section 102.

¹⁵ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 20.

dnes zohledněno i gramatickou konstrukcí definice, která literární díla zmiňuje z důvodu jejich historického a mezinárodněprávního postavení¹⁶.

Vědecká díla oproti uměleckým dílům představují novější kategorii. V normativních textech se neobjevují dlouho, protože původně byla řazena mezi díla literární. A i když se vědecká díla z literárních děl vyvinula a také dnes jsou zpravidla dílem literárním, jejich vyjádření nespočívá výlučně v písmu¹⁷. Tento fakt a také jejich důležitost nasvědčují správnosti rozhodnutí rozlišovat samostatnou kategorii vědy.

Umění a věda jsou tedy pojmy pro právní praxi velmi důležité, ovšem opět mimoprávní. Obecné chápání říká, že funkcí umění je vyvolávat estetickou zkušenost, funkcí vědy zas přinášet nové poznatky. Zatímco charakterizovat výstup činnosti jako vědu nemusí ve většině případů činit potíže, odlišovat umění od neumění bude problematičtější. Existence estetického účinku je totiž závislá na subjektu, neboť jednotliví lidé mají různé vnímání. Je proto nutné vidět umění v současném významu jako vskutku širokou kategorii.

Posledním všeobecně uváděným pojmovým znakem autorského díla je jakákoliv objektivně vnímatelná podoba, tedy podoba, která umožňuje jiným osobám vnímat dílo svými smysly. Přitom je postačující, když jiné osoby představují omezenou skupinu. Podmínka vnímatelnosti celou společností by totiž mohla být nesplnitelná, protože ne všichni lidé rozumějí např. notám, všem národním nebo programovacím jazykům¹⁸. Nakonec, ke vnímání ve skutečnosti dojít vůbec nemusí, což vyplývá i z gramatického výkladu slova vnímatelný. Forma vnímatelného vyjádření může být jakákoliv – zvuková, písemná nebo obrazová na papíře, fotografickém filmu, filmovém pásu nebo také elektronická, jak zákon výslovně uvádí pro rozptýlení případných pochybností¹⁹.

Aby se tedy dílo stalo předmětem autorského práva, musí jako nehmotný předmět nabýt materializovanou podobu. Zhmotnění může trvat i jen krátký okamžik, přičemž na rozdíl od některých zahraničních úprav se zachycení do hmotného nosiče čili věci nevyžaduje²⁰. Chráněna bude tudíž i skladba, kterou si autor prozpěvoval, aniž by ji zapsal do notové osnovy.

¹⁶ Tamtéž, s. 15.

¹⁷ Tamtéž, s. 15-16.

¹⁸ CHALOUPKOVÁ, H., HOLÝ, P., Autorský zákon: komentář, s. 4.

¹⁹ TELEČEK, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 22.

²⁰ Tamtéž, s. 22.

Někteří odborníci označují za legální pojmový znak autorského díla též absenci výluky z ochrany autorským zákonem. Ochranu vylučují výjimky z ochrany ve veřejném zájmu v § 3 AZ a nenaplnění osobní působnosti upravené § 107 AZ²¹.

Jiné než zmiňované skutečnosti se pro kvalifikaci duševního výtvoru k autorskoprávní ochraně neuplatňují. Autorský zákon výslovně uvádí, že nepodstatný je účel, rozsah a význam díla. Účel, pro který bylo dílo vytvořeno, rozsah jeho užití a význam neboli hodnota, kterou má pro společnost, tedy nemají vliv na vznik autorského práva. Proto jsou chráněna také díla amorální nebo nezákonná, například propagující zločin nebo rasovou nesnášenlivost. Byť je ochrana hodnotově negativních nebo škodlivých děl z filozofického pohledu neospravedlnitelná, hodnota (význam) jako relativizující kritérium autorskoprávní ochrany je z praktických důvodů nepřijatelná. Vnímání díla ze strany společnosti je totiž proměnlivé a negativní význam může plynule přejít ve význam pozitivní – byly by pak sporné otázky vzniku a trvání ochrany díla. Navíc by autor neměl možnost s nechráněným dílem nakládat a sám tak zamezit například jeho rozšiřování. Také v mezinárodním právu veřejném je ochranný systém autorských děl založen na hodnotové neutralitě, protože percepce se liší nejenom v čase, ale i mezi jednotlivými kulturami. Co jedna hodnotí pozitivně, je pro druhou nežádoucí²².

Třeba doplnit, že význam duševního výtvoru sice nemá vliv na existenci autorskoprávní ochrany, ale výkon autorského práva, nakládání s amorálním nebo nezákonným dílem v podobě zpřístupňování nebo rozšiřování může vyvolat soukromoprávní i veřejnoprávní důsledky. Právní úkon tak bude například neplatný pro porušování práva na ochranu osobnosti, šíření pornografických děl určitého charakteru bude dokonce trestným činem²³. Nepodstatné z hlediska vzniku autorského práva jsou i povaha díla, jeho vkusnost, životnost, hospodářská využitelnost či tržní cena²⁴.

Autorskoprávní povaha podle kogentní definice autorského díla je u nehmotného statku buď dána, nebo nikoli. Proto ji nelze stanovit nebo vyloučit soukromoprávně, například dohodou, nebo veřejnoprávně rozhodnutím správního nebo soudního orgánu. V tomto smyslu je autorskoprávní povaha díla objektivní kategorií. Subjektivní pohled

²¹ Tamtéž, s. 22.

²² Tamtéž, s. 24-25.

²³ § 191-192 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴ TELEEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 25-26.

je však nevyhnutelný v případě, kdy je určováno, zda se dílo kvalifikuje pro ochranu autorským zákonem nebo nikoli. Rozhodnutí jako právní otázka přísluší výlučně soudu, no relevantní odborné mimoprávní otázky, týkající se například tvůrčí činnosti, soud smí a má svěřit znaleckému posudku nebo odbornému vyjádření²⁵.

1.1.2 Demonstrativní výčet druhů autorských děl

Zákonnou definici autorského díla v § 2 odst. 1 AZ doplňuje demonstrativní výčet známých a frekventovaných druhů děl, které spadají buď do kategorie umělecké, nebo vědecké. Skutečnost, že výčet je otevřený, znamená, že zástupce druhu do něho nezahrnutého může rovněž naplňovat znaky autorského díla a požívat tak autorskoprávní ochrany.

Na prvním místě zákon uvádí dílo slovesné, které nepředstavuje samostatný druh, jenom způsob vyjádření, který může být využitý některým dále uvedeným druhem. Výrazovým prostředkem slova se přitom myslí řeč i písmo. Jako druhé je uvedeno hudební dílo, které spočívá ve „*spojení a sledu tonů v určité melodii, harmonii a rytmu.*“ Následují díla označována jako divadelní: dílo dramatické a hudebně dramatické, obě předvádějící děj, vnímatelné i sluchem, a dílo choreografické a pantomimické, kde není sluchová složka nezbytná. Pojem „divadelní díla“ je znám z předchozí úpravy z roku 1965, zatímco dnes zákon vyjmenovává čtyři zmiňované druhy²⁶.

Zákonný text dále uvádí dílo fotografické, jemu podobné postupem, dílo audiovizuální a dílo výtvarné – druhy, ve kterých se klade důraz na vizuální vjem. Ze všech druhů děl ve výčtu má svou zákonnou definici jedině dílo audiovizuální, a to v § 62 odst. 1 AZ. Z ní vyplývá, že se tento zvláštní druh uměleckého díla skládá z děl jiných, tzv. audiovizuálně užitých, a jiných prvků, které uspořádává. Přitom podstatou je obrazová stránka, tedy sled obrázků vyvolávajících dojem pohybu. Existence zvukového doprovodu není rozhodující. Ve výčtu druhů děl zákon uvádí jako poddruh

²⁵ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 23; CHALOUPKOVÁ, H., HOLÝ, P., Autorský zákon: komentář, s. 5.

²⁶ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 44-45.

díla audiovizuálního díla kinematografické. U díla výtvarného pak rozeznává díla malířská, grafická a sochařská.

Úplný závěr výčtu představuje podskupina druhů, u kterých je ztvárnění díla spouštěčováno praktickým účelem, v různé míře omezujícím prostor pro autorovu tvořivou činnost. Účel může tvorbu i zcela vyloučit, tím je však vyloučen i vznik autorského díla. Příkladem poslouží katastrální mapa, jejímž úkolem je co nejobektivněji zobrazovat rozvržení katastrálního území.

Podskupinu tvoří díla architektonické včetně díla urbanistického, díla užitého umění a díla kartografické. Zástupci prvního druhu esteticky dotváří prostor okolo člověka, zatímco bižuterie, keramika, textilie či nábytek uspokojují každodenní potřeby²⁷. Kartografické dílo zas ztvárňuje podobu zemského povrchu graficky, případně i literárně, pro účel orientace. Jeho zvláštnost záleží v tom, že na rozdíl od všech předešlých druhů nepatří do kategorie uměleckých, nýbrž do kategorie vědeckých děl. V případě, že u mapy dominuje spíše estetická nežli informační hodnota a lze ji tedy charakterizovat jako dílo umělecké výtvarné, nebude již dílem kartografickým. Striktní rozlišování kartografického díla jako vědecké kategorie má své praktické důvody v oblasti výkonu autorských práv majetkových. Co se týče terminologie, nutno upozornit, že veřejnoprávní předpisy pracují s pojmem kartografické dílo v jiném než autorskoprávním významu. Pojem označuje širší množinu, u které ne všichni členové splňují pojmové znaky autorského díla²⁸.

1.1.3 Negativní demonstrativní výčet

Pozitivní legální definici autorského díla doplňuje vedle demonstrativního výčtu druhů děl také demonstrativní výčet, který deklaratorně vypočítává nehmotné statky nespĺňující znaky autorského díla. Výčet, který se nachází v šestém odstavci druhého paragrafu, obsahuje holý námět, předměty s absencí individuality, jako denní zprávy a údaje, a předměty, které jsou formou bez konkrétního obsahu, jako například myšlenka, postup, princip, metoda nebo vědecká teorie. Autorské právo totiž nechrání myšlenku nebo její vnímatelné vyjádření, ale její konkrétní umělecké nebo vědecké ztvárnění.

²⁷ Pro svůj vzhled mohou být díla užitého umění chráněna souběžně jako průmyslové vzory.

²⁸ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 47-49.

V nauce se hovoří o dichotomii autorskoprávně nechráněné myšlenky a jejího chráněného ztvárnění²⁹.

1.2 Rozšíření okruhu předmětů ochrany pomocí právní fikce

Vedle autorských děl chrání autorské právo České republiky také výtvoř, které jsou za autorské dílo považovány na základě právní fikce zakotvené v § 2 odst. 2 AZ. Jedná se o počítačové programy, databáze, fotografie a díla postupem podobná fotografii, u kterých tvořivá činnost autora dosáhla v porovnání s jedinečností kvantitativně nižší úrovně původnosti. S výjimkou jedinečnosti je ovšem nadále podmínkou ochrany naplnění všech ostatních kritérií, které se u autorských děl vyžadují³⁰. Výtvoř tedy musí být výsledkem tvůrčí činnosti, objektivně vnímatelným pro jiné aspoň na okamžik, a to jako umění nebo věda. Uvádět objektivní vnímatelnost však může být nadbytečné vzhledem k tomu, že je pro existenci těchto druhů děl nezbytná. Jakožto fikce, která nám přikazuje považovat za autorská díla výtvoř, které ve skutečnosti autorskými díly podle definice nejsou, nepředstavuje tato změna tradiční koncepce jedinečnosti, pouze výjimky z ní³¹.

Jak vyplývá z výše uvedeného, výlučně určité produkty tvorby nemusí být jedinečné. Důvodem, proč jsou zvýhodněné právě ty vypočtené, je zejména vliv komunitárního práva, dnes práva Evropské unie. Závazek implementovat méně přísné požadavky ochrany vyplývá konkrétně ze směrnic upravujících ochranu počítačových programů, ochranu databází a dobu ochrany autorského práva³². Pozadím výběru je skutečnost, že tyto druhy děl častokrát nedosahují jedinečnosti z povahy věci nebo je u nich rozeznávání jedinečnosti obtížné.

²⁹ TELEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 64-66; KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 58-59.

³⁰ CHALOUPKOVÁ, H., HOLÝ, P., Autorský zákon: komentář, s. 7.

³¹ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 50.

³² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/24/ES ze dne 23. dubna 2000 o právní ochraně počítačových programů, kodifikované znění; Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/9/ES ze dne 11. března 1996 o právní ochraně databází; Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/116/ES ze dne 12. prosince 2006 o době ochrany autorského práva a určitých práv s ním souvisejících (kodifikované znění).

Na základě dané konstrukce lze rozlišovat tři úrovně výtvorů. Jednak počítačové programy, databáze, fotografie a jim podobná díla, která splňují pojmové znaky autorských děl, dále pak ty, které jsou jako původní chráněny na úrovni autorských děl díky právní fikci a nakonec ty netvůrčí, které nejsou předmětem autorského práva. U fotografií se pro jednotlivé úrovně užívají dokonce tři různé výrazy, a to umělecké dílo fotografické, fotografie a fotografický záznam³³.

Zatímco vlastnost jedinečnosti znamená, že je staticky nepravděpodobné, aby vznikla dvě téměř totožná díla, původnost je charakteristika označující stav, kdy je autorův vklad natolik výrazný, že výsledek jeho činnosti lze označit jako jeho vlastní duševní výtvor. To znamená, že původní díla mohou být identická. Navzdory rozšíření okruhu chráněných předmětů se ochrana stává slabší, neboť výlučnost práva autorského je v daném případě neaplikovatelná. Užívání díla totiž není porušením práv k druhému totožnému dílu. Proto se ochrana původních výtvorů právem autorským jeví jako nevhodná. V kontinentální doktríně se preferuje spíše ochrana právy průmyslovými, avšak kontinentální a mezinárodní politická vůle tenduje z hospodářských důvodů právě k ochraně autorské³⁴.

Z množiny druhů děl, jichž se právní fikce týká, je v pozitivním právu definován pouze pojem databáze v § 88 AZ, vycházejíc z bodu 17 odůvodnění směrnice o ochraně databází³⁵. Definice je obecná a zahrnuje jak podle autorského zákona chráněné, tak nechráněné databáze. Kromě práva k databázi jako autorskému dílu, chránícího způsob výběru a uspořádání obsahu databáze, zná autorský zákon na základě vlivu unijního práva i zvláštní právo pořizovatele databáze, které chrání obsah databáze, i když není autorským dílem. Tyto dvě roviny je nutné rozlišovat, jejich souběh však není vyloučen³⁶.

³³ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 37-38, 41-42.

³⁴ Tamtéž, s. 36.

³⁵ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/9/ES ze dne 11. března 1996 o právní ochraně databází.

³⁶ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 52.

1.3 Samostatná ochrana vývojových fází a částí autorských děl

Ochrana poskytovaná autorským zákonem se vztahuje nejenom na dokončené dílo jako celek, ale samostatně i na jeho jednotlivé vývojové fáze či části. Pravidlo je uvedeno v odstavci 3 § 2 AZ a směřuje na situaci, kdy je fáze nebo část samostatným předmětem autorskoprávní ochrany. Tato tzv. vnější ochrana významně doplňuje ochranu vnitřní neboli nepřímou, která chrání součásti díla prostřednictvím a v rámci ochrany díla jako celku. Je nezbytným vyústěním, jelikož v praxi dochází často k užití části děl pro reklamní účely, například umístováním uměleckého ztvárnění postav na zboží pro zvýšení odbytu³⁷.

Jak vyplývá z uvedeného ustanovení, podmínky pro poskytnutí vnější ochrany jsou stejné jako u celého díla; vychází se z odstavce 1 a 2 § 2 AZ. Fáze či část díla tudíž musí být jedinečným anebo původním výsledkem tvůrčí činnosti, objektivně vnímatelným jako umění nebo věda. Pro názvy, jména a označení z toho vyplývá nutnost obsahovat ozvláštňující prvek spočívající buď v použitých slovech anebo v jejich spojení. Ve vztahu k poskytnutí ochrany nerozhoduje podstatnost části vůči celkovému dílu, zjevná rozpoznatelnost anebo možnost užití části beze zbytku díla³⁸.

Na rozdíl od předcházejícího zákona nynější zákon výslovně uvádí jako předmět vnější ochrany název díla a jména postav. Nutné promítnutí závěrů nauky bylo odůvodněno problémy v praxi. V souvislosti s výslovným uvedením názvu a jmen postav zákonodárce včlenil do textu zákona § 45, stanovující zákaz užití již oprávněně užitého názvu díla, jestliže tím hrozí nebezpečí záměny. Jednalo by se o případy, kdy je určitý název v představě veřejnosti nerozlučně spojen s určitým dílem. Ač povahově soutěžněprávní, je paragraf z důvodu věcné souvislosti zařazen do autorskoprávního předpisu. Zároveň nevylučuje souběh s obecnou ochranou proti nekalé soutěži, upravenou v obchodním zákoníku³⁹, nebo s ochranou skrze instituty ochranné známky či obchodní firmy. Tyto druhy ochrany mohou být poskytnuty bez ohledu na to, zda nehmotný statek splňuje podmínky pro ochranu autorskoprávní⁴⁰.

³⁷ TELEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 45-46.

³⁸ Tamtéž, s. 45, 47.

³⁹ Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁰ TELEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 46-48; KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KRĚŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 53-54.

1.4 Specifické typy autorských děl

1.4.1 Odvozená díla

Autorský zákon kromě původního autorského díla chrání podle § 2 odst. 4 také autorská díla vzniklá jeho tvůrčím zpracováním, včetně překladu. Povinnost ochrany tzv. odvozených neboli nových původních děl, vznikajících v procesu sukcesivní tvorby, vyplývá z mezinárodního práva.

Odvozená díla existují paralelně vedle děl zpracovaných nebo přeložených a žijí nezávisle na nich vlastním právním životem s vlastní dobou trvání majetkových práv. Jediná závislost spočívá v omezenosti zpracovatele nebo překladatele při užívání odvozených děl. Ten totiž potřebuje souhlas autora nejenom ke zpracování nebo překladu původního díla, ale také k užití díla nově vzniklého, protože jeho integrální součástí je právě dílo původní. Souhlas se nevyžaduje, pokud je zpracování volným užitím nebo probíhá v režimu zákonné licence, anebo pokud se zpracovává nechráněné autorské dílo, například proto, že je vyloučené z ochrany nebo je již dílem volným. Pokud je však předmětem zpracování výtvar nechráněný proto, že není autorským dílem, situace nespadá do působnosti odstavce 4. Bylo by pak možné uvažovat o vzniku neodvozeného, původního díla podle odstavců 1 a 2 a potřebě souhlasu ke zpracování z důvodu soutěžněprávní ochrany⁴¹.

Jestliže si zpracovatel nebo překladatel nevyžádá ke zpracování nebo překladu autorského díla souhlas, neovlivňuje to vznik odvozeného díla ani práv k němu příslouchajících, jelikož vznik díla není právním úkonem, ale objektivní skutečností. Nicméně odpovědnost zpracovatele nebo překladatele za porušení autorského práva není dotčena⁴².

Aby vzniklo nové původní dílo, je důležité, jak dovozuje nauka, naplnit generální klauzuli v odstavci 1 nebo podmínky fikce v odstavci 2 paragrafu 2. Důraz se klade na tvořivost, přičemž překládání se na rozdíl od zpracovávání považuje za běžně tvůrčí z povahy věci. Z chápání se vymykají překlady doslovné nebo rutinné, které proto

⁴¹ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 49, 51.

⁴² KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 56.

nepožívají ochrany. Zasahování do díla nenaplnující podmínky pro odvozené dílo lze označit za úpravu nebo změnu také vyžadující souhlas autora původního díla⁴³.

1.4.2 Souborná díla

Druhým specifickým typem autorských děl, který autorský zákon zmiňuje jako samostatný předmět ochrany, jsou souborná díla upravená v § 2 odst. 5. Ustanovení jednak vymezuje pojmové znaky souborných děl odkazem na odstavec 1 s doplněním dalších znaků, jednak přináší jejich demonstrativní výčet. Rovněž tady zákon vychází z mezinárodního práva autorského.

Souborné dílo je autorské dílo, kterého jedinečnost, v případě databází i původnost, spočívá ve výběru nebo uspořádání obsahu. Má podobu souboru prvků, jejichž charakter není podstatný. Může jít o hmotné předměty i nehmotné statky, autorskoprávně chráněné i nechráněné. V případě chráněného autorského díla se přitom vyžaduje k zařazení do díla souborného souhlas autora. Jak u zpracování nebo překladu musí autor zařazeného díla souhlasit i s následným užitím díla souborného. V tom tkví omezenost jinak samostatného práva uspořadatele, jehož činností vzniká nový samostatný předmět práva autorského v podobě jediného díla souborného. V třídě tzv. hromadných děl dále rozlišujeme díla spojená, kolektivní, audiovizuální a díla spoluautorů⁴⁴.

1.5 Výluka z autorskoprávní ochrany

Významným doplněním úpravy předmětu práva autorského je § 3, který stanovuje výluku z věcného rozsahu autorského zákona. Taxativní výčet označuje výtvoř, které jsou, byť by splňovaly znaky autorského díla, vyloučeny z autorskoprávní ochrany. Nejedná se o omezení obsahu autorského práva, ale o případy, kdy osobnostní a majetková práva jako obsah práva autorského nevznikají

⁴³ Tamtéž, s. 55-56.

⁴⁴ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 56-60; CHALOUPOKOVÁ, H., HOLÝ, P., Autorský zákon: komentář, s. 8-9.

vůbec. Užití výtvoru je tedy vždy volné, bez potřeby svolení autora nebo jeho odměnění. Omezeno je však ochranou vyplývající z předpisů veřejného práva, zejména u úředních děl, jako i zákazem užití způsobem snižujícím hodnotu u výtvorů tradiční lidové kultury⁴⁵.

Jak vyplývá z rubriky ustanovení, důvodem výluky by měl být veřejný zájem na zpřístupnění a šíření vyčtených statků, což nepochybně splňují úřední díla jako první bod výčtu. Výtvoři tradiční lidové kultury jsou však uvedeny spíše z praktického důvodu, který vychází z předpokladu, že autor není znám. Proto se výluka z ochrany nevztahuje na díla anonymní nebo pseudonymní⁴⁶.

V prvním bodě taxativního výčtu se nachází demonstrativní výčet úředních děl zahrnující například právní předpisy nebo státní symboly. U děl, která nejsou výslovně zmíněna, je pak třeba zkoumat úřední povahu ve smyslu přítomnosti veřejného zájmu na šíření. Ač je postup ztížen, neboť pojem veřejného zájmu není pro účely autorského zákona definován v žádném právním předpise, odpověď je rozhodující pro zodpovězení otázky, zda bude absentovat autorskoprávní ochrana či nikoliv⁴⁷.

⁴⁵ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 72-73.

⁴⁶ Tamtéž, s. 72, 81.

⁴⁷ Tamtéž, s. 78-79.

2 Digitalizace skutkově

2.1 Pojem digitalizace a technické hledisko

Slovo digitalizace se v posledních deseti letech skloňovalo zejména v souvislosti s digitalizací rozhlasového a televizního vysílání. Ovšem tato skutečnost tvoří jenom specifickou výseč omnoho obsáhlejšího fenoménu.

Pojem digitalizace lze chápat ve třech rovinách. Na celospolečenské úrovni digitalizace označuje přechod k masovému využívání digitálních technologií či správněji digitální techniky. Elektronické přístroje a zařízení, včetně počítačů, které pracují s informacemi ve tvaru čísel z uzavřené binární soustavy jedniček a nul, se rozšířily díky výhodám, které digitálně⁴⁸ zaznamenané informace skýtají. Číselný záznam se totiž lépe uchovává, reprodukuje, upravuje i přenáší⁴⁹. Taktéž dokáže univerzálně nést informaci jakékoliv formy, či už znakové (např. text), zvukové nebo obrazové⁵⁰.

Z nastíněného vývoje pak vyplývá potřeba druhé roviny digitalizace ve smyslu převádění dřívějších zdrojů informací, nezpracovatelných digitálními technologiemi, do digitální podoby. Dokumenty, fotografie nebo audio- a videozáznamy, které nemají elektronicky digitální podobu, nelze totiž prohlížet nebo přehrávat pomocí dnešních počítačů, tabletů, čteček knih nebo mobilních telefonů. Nelze je přenášet, získávat a sdílet pomocí sítě Internet či mobilních sítí. Navíc jsou nevýhodné z dalších důvodů. Při reprodukování zdroj ztrácí na kvalitě každou další generací kopie. Z hlediska uchovávání je nevýhodou, že poškozením nosiče, jako je papír, magnetická páska nebo film, se nesená data znehodnocují většinou nevratně. Naopak u digitálních zápisů lze poškozenou sekvenci jednoduše nahradit doplněním čísel do číselné řady⁵¹.

⁴⁸ Když se v textu této práce používá slovo *digitální* za účelem popisu povahy zdroje, myslí se tím jenom zdroj diskrétně vyjádřený v číslech, nikoli v písmenech, pomocí binární soustavy jedniček a nul a jenom v systému elektronickém.

⁴⁹ KRÍŽ, J., SEDLÁK, P., Audiovizuální a datové konvergence, s. 113.

⁵⁰ Wikipedie, otevřená encyklopedie, Digitalizace signálu.

⁵¹ NOVÁK, J., Digitální fotografie a video v praxi, s. 9.

Všechny nedostatky analogových zdrojů⁵² jsou v rozporu s podstatou dnes převažující informační společnosti, která obecně podporuje šíření informací jako základ důležité znalostní ekonomiky. Je přirozené, že se různé veřejné instituce v podobě knihoven, muzeí či archivů začaly věnovat digitalizaci svých sbírek a souvisejícím činnostem. Je také přirozené, že soukromé organizace postupují podobně, protože si uvědomují sílu dnes preferovaných informačních a komunikačních prostředků. Do digitální podoby převádějí zejména vnitřní dokumenty určené k uchovávání či obchodní nabídku, kterou posléze reprezentují on-line. Některé společnosti nicméně realizují též projekty s dosahem nad rámec samotné společnosti, jako například Google, anebo se organizačně či finančně podílejí na iniciativách prováděných veřejnými institucemi. Digitalizace se postupně stává předmětem zájmu rovněž na státní a evropské úrovni, kde slouží jako nástroj pro uskutečňování veřejných úkolů zpřístupňování a uchovávání kulturního a intelektuálního dědictví. Digitalizační a související iniciativy knihoven či muzeí se tím dostávají do širšího rámce, ve kterém jsou koordinovány a organizovány celoplošně.

Třetí úroveň pojmu digitalizace je technická a označuje elementární kroky převodu analogově zachycené informace do digitálního, jinak řečeno číslicového tvaru. Digitalizací získává informace podobu posloupnosti nul a jedniček neboli bitů jako základních jednotek digitální informace. Z důvodu snadnějšího zápisu bity, nejčastěji v počtu 8, tvoří jednotku byte. Aby mohlo dojít k zakódování do prezentované číselné podoby, musí předcházet dvě fáze. Analogová, tudíž spojitá neboli nepřerušovaná informace se nejprve ovzorkuje v pravidelných intervalech stanovením její hodnoty. Pak následuje fáze kvantování, která spočívá v zaokrouhlení hodnot na určitý počet čísel, která se kódují. Digitálně vyjádřenou informaci tedy tvoří nespojitá posloupnost binárně zapsaných hodnot jednotlivých vzorků. Tento soubor dat se dále zpracovává, přičemž nejčastěji proběhne funkční úpravou komprese z důvodu příliš velkého objemu. Odstranění nadbytečných dat pak může být ztrátové, ale i bezztrátové, kdy je zápis informace jenom úspornější. Například více nul za sebou je vyjádřeno jako násobek nuly⁵³. Finální podoba digitální informace se potom ukládá v různých formátech, jako

⁵² Když se v textu této práce používá slovo *analogový* za účelem opisu povahy zdroje, myslí se tím kromě zdroje se spojitě vyjádřenou informací i znakový (písemný) dokument neelektronický, který by jinak mohl být chápán jako digitální.

⁵³ NOVÁK, J., Digitální fotografie a video v praxi, s. 21.

JPEG, AVI nebo MP3, na různá média, jako CD, DVD nebo harddisk. Pro zobrazení nebo přehrání informace je nutné převést ji zpět do analogové podoby⁵⁴.

Informace může být buď zvuková, měnící se v čase, nebo obrazová, měnící se v bodech 2D roviny nebo 3D prostoru⁵⁵. Hodnotou informace, která se digitálně kóduje, se tedy myslí intenzita a frekvence zvukové vlny nebo barva a jas obrazového bodu⁵⁶. Mohlo by se zdát, že třetí forma informací je opomíjena, ale není tomu tak. Znakově vyjádřená data lze totiž z technického hlediska vnímat jako obrazová, protože jsou většinou součástí dvojdimenzionálního podkladu, např. papíru. Množina zdrojů obrazových informací tak zahrnuje nejenom fotografie, trojdimenzionální předměty (výtvarné, architektonické, užitkové i jiné) a videozáznamy, ale i dokumenty různé formy a charakteru. Specifikem této množiny je pak videozáznam. Jelikož představuje sekvenci snímků, které rychlým střídáním budí iluzi pohybu, v něm nesená obrazová informace mění svou hodnotu v závislosti na umístění i čase⁵⁷.

Z výše uvedeného vyplývá, že digitalizací nutně dochází ke ztrátě informace, neboť hodnota informace je zaznamenána pouze zaokrouhleně a nespojitě pro určité body. Ztrátu lze však libovolně minimalizovat zvolením vhodné hustoty vzorkování a vhodného počtu bitů pro zapsání hodnoty vzorků. Navíc zdánlivý nedostatek kompenzují mnohé výhody. Digitalizovaná informace se lehce upravuje i přenáší a sdílí. Lze ji reprodukovat bez další ztráty informace. Také ji lze oproti analogovým zdrojům lépe uchovat⁵⁸ navzdory rychlým změnám v užívaných datových nosičích a formátech⁵⁹.

V praxi dnes digitalizace probíhá zejména jako skenování papírových dokumentů a fotografií. Aby digitalizované verze dokumentů nezískaly podobu grafických, ale textových souborů, aplikují se přídatné programy optického rozpoznávání znaků, zkráceně OCR. I když výsledek nebývá bezchybný, je umožněna práce s textem. Digitalizace ovšem neznamená jenom skenování. U audiozáznamů a videozáznamů se používají jiné přístroje s tzv. A/D převodníkem jako komponentem,

⁵⁴ KRÍŽ, J., SEDLÁK, P., Audiovizuální a datové konvergence, s. 98, 105-107, 114, 139.

⁵⁵ Wikipedia, The Free Encyclopedia, Signal (electrical engineering).

⁵⁶ DUSPIVA, Z, Digitalizace jako budoucnost elektronických médií, s. 10.

⁵⁷ Wikipedia, The Free Encyclopedia, Signal (electrical engineering).

⁵⁸ KRÍŽ, J., SEDLÁK, P., Audiovizuální a datové konvergence, s. 139.

⁵⁹ Wikipedie, otevřená encyklopedie, Digitalizace signálu.

jehož funkcí je průchozí analogový signál převádět na signál digitální. Používají se osobní počítače, specializované přístroje či samostatné A/D převodníky⁶⁰.

U prostorových trojdimenzionálních objektů je situace poněkud složitější, protože se digitalizují dvojitou cestou. Buď je pořízen fotografický snímek digitálním fotoaparátem, nebo videozáznam digitální kamerou, anebo je objekt převeden do virtuálního 3D modelu. K tomu slouží přístroj označován jako 3D skener, jehož zásluhou bývají sbírány potřebné údaje o tvaru, případně i barvě. Navzdory užívanému jednotnému číslu se nejedná o univerzální technologii. Kontaktní i bezkontaktní 3D skenery používají ke sbírání údajů různorodé postupy, například vyzařování světla či radiace s měřením odrazu či průchozí radiace anebo snímání série fotografií⁶¹. Tyto složité a nákladné technologie se však zatím v rámci digitalizačních projektů využívají jen omezeně. Nejvíce se to týká soch a drobných předmětů jako je užité umění, zatímco budovy a obrazy se z praktických důvodů zobrazují spíše dvojdimenzionálně v podobě fotografie.

2.2 „Born-digital“ materiál

V souvislosti s nastolenou tématikou je vhodné zmínit a tak od digitalizace odlišit průvodní fenomén. V dnešní době stále více materiálu vzniká přímo v digitální podobě. Kupříkladu texty jsou psány v elektronických textových souborech na počítačích a tabletech nebo fotografie jsou snímány na digitálních fotoaparátech. Některé druhy výtvorů, například počítačové programy, jinak jako digitálně nevznikají. Řečené platí i pro statky spadající pod ochranu autorského zákona, včetně autorských děl. Výrazně se to projevuje zejména u děl vědeckých, jejichž forma vyjádření není tak diverzifikovaná. Většinou mají totiž podobu písemných knih nebo vědeckých článků zveřejňovaných v odborných periodikách. Vědecké časopisy dnes vycházejí z 90% v internetové formě, proto bývají tvořeny digitálně s tím, že je jednodušší získat případnou papírovou verzi tiskovou rozmnoženinou.

⁶⁰ KRÍŽ, J., SEDLÁK, P., Audiovizuální a datové konvergence, s. 113-114.

⁶¹ Wikipedia, The Free Encyclopedia, 3D scanner.

V jazyku anglickém se popsaný materiál označuje jako „born-digital“. Český slovní protějšek anglického výrazu se však ještě neustálil. Používají se spojení jako původní digitální materiál nebo původně digitální materiál anebo popisní forma o materiálu vznikajícím přímo v digitální podobě.

Jelikož účelem digitalizace nebývá samotné zdigitalizování předmětu, ale jeho on-line zpřístupňování nebo uchovávání, pro různé digitalizační a související iniciativy je bez významu, zda digitálnímu vyjádření materiálu předchází mezikrok ve formě digitalizování. Projekty se proto zpravidla vztahují nejenom na kategorii digitálního materiálu digitalizovaného, ale i na druhou kategorii digitálního materiálu, tedy původního. Pro účely této práce, která se primárně zabývá digitalizací, je vhodné hranici mezi kategoriemi vnímat, ač se může zdát nepodstatná.

3 Digitalizace autorských děl

3.1 Digitalizace jako rozmnožování a právo na rozmnožování

Úkon převádění materiálu do digitální podoby lze u digitalizace autorských děl a jiných statků chráněných autorským právem celkem exaktně přeložit do terminologie autorskoprávního jazyka jako rozmnožování. V případě autorských děl závěr vyplývá z argumentu, že v právní teorii se pojem rozmnoženiny díla chápe jako zachycení díla do hmotného nosiče objektivně umožňující vnímání⁶², což je také výsledkem procesu jeho digitalizace. Digitální soubor obsahující autorské dílo je uložen na médium schopné nést datové informace a nesený obsah lze objektivně vnímat. Je sice nutné použít elektronický přístroj, ale pro hodnocení objektivní vnímatelnosti to nehraje roli. Legální výraz zároveň odpovídá skutkové stránce, kdy z jednoho analogového zdroje díla vzniknou digitalizací zdroje dva – původní analogový a nový digitální. Závěr je podpořen Společným prohlášením k článku 1 odstavci 4 Smlouvy SODV o právu autorském⁶³, dle kterého je „uložení chráněného díla v digitální formě na elektronický prostředek“ rozmnožováním. Svou povahou se digitalizace nachází na pomezí mezi rozmnožováním analogovým a digitálním.

Rozmnožování díla je předmětem subjektivního výlučného majetkového práva, které je známo nejenom v tuzemsku, ale i mezinárodně a v rámci Evropské unie. Autorské mezinárodní právo zaručuje právo na rozmnožování díla ve všech klíčových mezinárodních smlouvách. Revidovaná Bernská úmluva o ochraně děl literárních a uměleckých⁶⁴ hovoří o „výlučném právu autora chráněného díla udílet svolení k rozmnožování těchto děl jakýmkoli způsobem nebo v jakékoli podobě“ ve svém článku 9 odst. 1. Všeobecná úmluva o autorském právu⁶⁵ formuluje velmi podobně svůj článek IV bis. Od revize, kdy se článek stal součástí jejího textu, je tedy úmluva také výslovná. Naopak Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví,

⁶² TELEČEK, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 180.

⁶³ Smlouva Světové organizace duševního vlastnictví o právu autorském, přijatá dne 20. prosince 1996, vyhlášená pod č. 33/2002 Sb. m. s.

⁶⁴ Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl ze dne 9. září 1886, ve znění pařížské revize z 24. července 1971, vyhlášená pod č. 133/1980 Sb.

⁶⁵ Všeobecná úmluva o autorském právu, sjednaná dne 6. září 1952, revidovaná v Paříži dne 24. července 1971, vyhlášená pod č. 134/1980 Sb.

zkráceně dohoda TRIPS⁶⁶, vtěluje právo do svého textu pomocí odkazu na Bernskou úmluvu v článku 9 odst. 1. Stejným způsobem postupuje WCT neboli Smlouva Světové organizace duševního vlastnictví o právu autorském v článku 1 odst. 4. Dle Společných prohlášení k tomuto ustanovení se právo na rozmnožování i výjimky z něj připuštěné Bernskou úmluvou „*plně vztahují na digitální oblast*“.

Právo Evropské unie zakotvuje subjektivní právo autora na rozmnožování ve třech směrnicích. Směrnice 2001/29/ES, tzv. informační směrnice⁶⁷, říká v článku 2 písm. a), že autor má „*výlučné právo udělit svolení nebo zakázat přímé nebo nepřímé, dočasné nebo trvalé rozmnožování jakýmkoli prostředky a v jakékoliv formě, vcelku nebo po částech*“. Zvlášť je toto právo vyjádřeno pro autora počítačového programu ve směrnici 2009/24/ES o právní ochraně počítačových programů⁶⁸ v čl. 4 odst. 1 písm. a) a pro autora databáze ve směrnici 96/9/ES o právní ochraně databází⁶⁹ v čl. 5 písm. a). Tyto speciální úpravy jsou formulovány podobně jako úprava obecná.

Protože mezinárodní smlouvy a směrnice ukládají povinnost zakotvit uváděné právo ve vnitrostátních předpisech smluvních a členských států, najdeme ho i v českém autorském zákoně⁷⁰. Právo na rozmnožování díla je rozloženo mezi § 12 odst. 4 písm. a), který ho stanovuje, a § 13, který ho definuje. Ve své podstatě je však definice jenom zakotvením práva v jeho celistvosti, jak vyplývá z mezinárodních a evropských dokumentů. „*Rozmnožováním se totiž rozumí zhotovování dočasných nebo trvalých, přímých nebo nepřímých rozmnoženin díla nebo jeho části, a to jakýmkoli prostředky a v jakékoli formě*“. Formy rozmnoženiny jsou pak demonstrativně vyčtené v ustanovení odstavce 2.

Digitalizací autorského díla vzniká z hlediska způsobu pořízení nepřímá rozmnoženina. Výsledkem procesu totiž není jenom druhá předloha vznikající běžným zreprodukováním, ale jiné zachycení, ačkoli stejného obsahu. Změna spočívá v tom, že forma analogové předlohy, byť obrazová, zvuková nebo znaková, se mění na uniformní binárně číslcový kód digitální rozmnoženiny. Kupříkladu z výtvarného díla v podobě

⁶⁶ Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví, sjednaná dne 15. dubna 1994, vyhlášená pod č. 191/1995 Sb.

⁶⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti.

⁶⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/24/ES ze dne 23. dubna 2009 o právní ochraně počítačových programů, kodifikované znění.

⁶⁹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/9/ES ze dne 11. března 1996 o právní ochraně databází.

⁷⁰ Zákon č. 121/2000 Sb. (autorský zákon).

obrazu vyjádřeného olejovými barvami se stává grafický soubor, který nese informaci o digitální fotografii jej zobrazující. Pro vysvětlení, přímé rozmnožování dává vzniknout kopii, která zachycuje reprodukováný obsah stejnou formou. Příkladem je fotokopie textového dokumentu na papíře, která zůstává papírovým textovým dokumentem.

Z jiného než předešlého hlediska může být rozmnoženina digitalizací i přímá. Vzhledem k tomu, že v kontinentálně evropském pojetí díla není podmínkou vzniku autorského práva zachycení na hmotný nosič, rozmnoženinu lze rozlišovat dle povahy zdroje díla. Když se digitalizuje dílo už zaznamenané, rozmnoženina je nepřímá. Když se ještě jen digitálně nahrává na nosič výkonnými umělci efemérně vyjadřované dílo, je to rozmnoženina přímá. Skutečnost, že rovněž zachycení díla na nosič je jeho rozmnožením, podporuje explicitně i revidovaná Bernská úmluva v čl. 9 odst. 3. Je důležité podotknout, že případy přímého rozmnožování děl budou v rámci digitalizačních projektů velice výjimečným jevem, ne-li vůbec se nevyskytujícím. Když ale k přímému rozmnožení, tedy k zaznamenání díla dojde, vedle již existujícího autorského práva vznikne samostatné právo výrobce zvukového nebo zvukově obrazového záznamu, které je třeba od toho autorského odlišovat⁷¹.

Třetím podstatným hlediskem rozlišování rozmnoženin je hledisko jejich trvanlivosti v autorskoprávním významu. Dle něj může být rozmnoženina digitalizací jak trvalá, tak dočasná, přičemž záleží na typu nosiče. S některými médii je rozmnoženina existenčně spjata a bez jejich zničení ji nelze odstranit, jiná média jsou přepisovatelná, jako harddisk nebo CD-RW. Také záleží na tom, zda je rozmnoženina určena pro specifický účel, jehož trvání omezuje délku její existence. Z textu vyplývá a je vhodné zdůraznit, že pojmy rozmnoženina a nosič neoznačují to samé⁷². Rozdíl spočívá v tom, že nosič je hmotný substrát, který nese rozmnoženinu jako svůj obsah.

Co se týče formy, jakou se dílo při digitalizaci rozmnožuje, je to forma elektronická, konkrétně v digitálním vyjádření. Výraz je i součástí jazyka autorského zákona, neboť elektronická forma digitálního vyjádření je zahrnuta v demonstrativním výčtu odstavce 2 paragrafu 13.

Pro ucelenější pohled je účelné zasadit institut rozmnožování a právo na rozmnožování do širšího rámce. Jak již bylo napsáno výše, rozmnožování je předmětem nejstaršího majetkového práva autorů. Protože opravňuje k určitému způsobu užití, tvoří

⁷¹ TELEČEK, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 179-180, 187.

⁷² Tamtéž, s. 180, 187.

toto právo vedle dalších náplň jiného, souhrnného, práva dílo užít. Doplňuje ho například právo na rozšiřování díla, na jeho pronájem či sdělování veřejnosti. Hlavní majetkové právo dílo užít je v ještě širším rámci součástí komplexu osobnostních a majetkových práv nejvyšší úrovně, kterému se říká jednotně subjektivní právo autorské. Jelikož rozmnožování souvisí s fixací díla do nosiče, jemu odpovídající právo patří v rámci práva na užívání díla do kategorie práv mechanických⁷³.

Pojem užívání díla je legální *terminus technicus* a nelze jej ztotožňovat s obecným slovem použít. Mezinárodní smlouvy i směrnice Evropské unie tento pojem znají, no ani jeden z dokumentů ho explicitně nedefinuje. Jeho význam se proto vyvozuje z výše naznačeného souhrnu přiznaných majetkových oprávnění k jednotlivým způsobům užití. Smlouvy a směrnice v daném ohledu stanovují minimální úroveň ochrany, tedy povinnost států zaručit autorům vymezená základní práva. Jednotlivé státy mohou poskytnout i další majetková oprávnění, proto skutečnou šíři a obsah pojmu užít dílo nutno zjišťovat z předpisů konkrétního právního řádu.

V českém právním systému ponechává autorský zákon pojmové vymezení soudnímu a doktrinálnímu výkladu. Neobsahuje totiž definici výrazu užít dílo ani taxativní výčet způsobů užití⁷⁴, pomocí kterého by byl pojem definován nepřímo. V odborné literatuře se pak legální výraz chápe tradičně jako jednání, jímž se zprostředkovává vnímání díla⁷⁵, no ne všechna jednání takového charakteru do obsahu pojmu patří. Z definic jednotlivých způsobů užití vyplývá, že zákon z rozsahu výslovně vylučuje půjčování děl mimo zařízení přístupná veřejnosti. Samotné zhlédnutí nebo vnímání díla není přitom nikdy užitím, i kdyby bylo zprostředkováno neoprávněně. Nositel práv proto nesmí znemožnit přístup k dílu právní cestou. Nicméně může k tomu využít technické prostředky⁷⁶, které požívají mezinárodně i evropsky vyžadované ochrany prostřednictvím § 43 AZ.

⁷³ Tamtéž, s. 174, 179.

⁷⁴ Již v původním znění zákona č. 121/2000 Sb., tedy před jeho novelizací zákonem č. 216/2006 Sb., byl výčet způsobů užití výčtem demonstrativním, ne taxativním, jak naznačují někteří odborníci (TELEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 165, 172-173). Svůj názor opírám o zvláštní část důvodové zprávy k novelizujícímu zákonu č. 216/2006 Sb. (s. 43). Ta k bodu 12 novely uvádí, že výčet práv k jednotlivým způsobům užití je příkladný a potřeba výslovně stanovit tuto demonstrativnost vyplývá z dosavadních sporných výkladů.

⁷⁵ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 88.

⁷⁶ TELEEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 174.

Z demonstrativního výčtu způsobů užití v AZ vyplývá, že právo na rozmnožování díla do obsahu českého pojmu „užít dílo“ nepochybně patří. Situace bude stejná i v podstatné většině ostatních zemí, protože se jedná o nejstarší a základní oprávnění autorů. Navíc se jeho zavedení vyžaduje od členských států EU a smluvních států mezinárodních smluv jako součást minimální ochrany. Ze stejného důvodu bude ve většině států zakotveno například též právo na pronájem díla, právo na sdělování díla veřejnosti nebo právo na jeho rozšiřování.

3.2 Zásah do práva na nedotknutelnost díla

Digitalizace díla může kromě zásahu do práva na rozmnožování díla představovat i zásah do osobnostního práva autora na nedotknutelnost díla (upravené v § 11 odst. 3 AZ⁷⁷). Nepůjde však o běžný průvodní jev, protože digitalizace je proces, při kterém dochází ke změně formy zachycení informace a jí nesoucího média, a jedná se tedy o změnu technologické podoby. Ta sama nepředstavuje zásah do práva na nedotknutelnost díla, doprovázet by ji musel zásah do pojetí díla ve smyslu tvůrčího vyjádření myšlenky. Jelikož při digitalizaci a obvykle i při následném převodu z formátu do formátu se data komprimují, daný jev není zcela vyloučen. Komprimace totiž může způsobit, že dílo změní své původní vlastnosti, jako je barevnost nebo plynulost snímků, do takové míry, že uživatel bude schopen při užití tento posun rozeznat⁷⁸. Popsaná situace již zasahuje do vyjádření díla, proto také zasahuje do práva na jeho nedotknutelnost.

V případě, že by digitalizace měla narušit integritu chráněného předmětu, je vyžadován souhlas autora. Nejedná se však o poskytnutí licence, která je u osobnostních práv povahově vyloučená, nýbrž o projev vůle zamezující vzniku uživatelské odpovědnosti. Výjimečně svolení autora není nutné, a to z důvodu řádného a plného využití či zhodnocení oprávnění k užití díla, přičemž daný přístup se prosazuje jak u zákonných, tak u smluvních licencí. V případě smluvní licence jsou však osobnostní

⁷⁷ Právo je zaručeno i mezinárodně, v čl. 6 bis odst. 1 Revidované úmluvy bernské a pomocí odkazu na ní ve Smlouvě Světové organizace duševního vlastnictví o právu autorském.

⁷⁸ TELEEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 154-155.

zájmy autora chráněné dispozitivností úpravy, která umožňuje autorovi vyhradit si svolení s provedením zásahu⁷⁹.

3.3 Zpřístupňování díla on-line jako sdělování veřejnosti, archivace díla a přístup k obsahu

S digitalizací autorského díla jako formou jeho rozmnožování souvisí i další způsoby jeho užití. Je tomu tak proto, že ve významné většině případů stěžejním účelem digitalizace není samotné převedení materiálu do digitální podoby, ale jeho zpřístupnění on-line nebo jeho archivace. Digitalizuje se taktéž z důvodu získání přístupu k obsahu zachycenému na již nepoužívaných médiích.

On-line zpřístupňování autorských děl je možné v českém právním řádu přeložit jako užití způsobem sdělování veřejnosti. Jedná se totiž o zpřístupňování v nehmotné efemérní podobě, jak to vymezuje široká generální klauzule v § 18 odst. 1 AZ. Efemérnost spočívá v materializaci díla prostřednictvím vln, které jsou nejprve vysílané (emise), pak přenášeny (transmise) a posléze přijímané (recepce). Nicméně k vlastnímu příjmu dojít nemusí, neboť sdělováním se rozumí již sama možnost dílo vnímat. Podmínkou není ani hmotné zachycení na podklad⁸⁰. Ovšem aby se konkrétní jednání klasifikovalo jako sdělování veřejnosti, nesmí chybět prvek veřejný. Pojem veřejnost není definován mezinárodními smlouvami, právními akty Evropské unie ani autorským zákonem. Český soudní výklad zatím chybí a evropské soudní struktury poskytly jenom částečné vymezení. Proto do popředí vystupuje role doktríny. Ta však nezastává jednotný postoj. Někteří odborníci jsou názoru, že pojem veřejnost je výraz *a contrario* pojmu osobní potřeba⁸¹. Jiní si myslí, že neveřejnost je termín širší nežli soukromí fyzické osoby a zahrnuje i okruh individuálně určených osob soukromě nespjatých, např. zaměstnance podniku nebo účastníky setkání abiturientů. Veřejným sdělováním pak rozumí sdělování vůči jmenovitě neurčenému okruhu subjektů bez ohledu na

⁷⁹ Tamtéž, s. 158, 367, 407, 523.

⁸⁰ Tamtéž, s. 216, 218-219.

⁸¹ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 105.

veřejnou či soukromou povahu místa, ale též neveřejné sdělování za výdělečným účelem. Opačný přístup by byl v rozporu s ústavní i unijní zásadou zákazu užívání cizího vlastnictví bez souhlasu majitele k vlastnímu hospodářskému prospěchu⁸². Osobně se přikláním k druhému pojmovému výkladu.

Sdělování díla veřejnosti jako způsob jeho užití je předmětem významného subjektivního výlučného majetkového práva souhrnné povahy, které je součástí souhrnného majetkového práva dílo užit. Právo na sdělování je zaručeno mezinárodně, v souhrnné podobě Smlouvou SODV o právu autorském, unijně prostřednictvím tří směrnic a tuzemsky v § 12 odst. 4 písm. f) a v § 18 až 23 autorského zákona.

Zpřístupňování díla on-line je sdělováním díla prostřednictvím počítačových sítí, z nichž „zvláštní postavení zaujímá vzhledem k svému rozsahu síť Internet“. Pro fungování přenosu touto cestou je technologicky nevyhnutelné vytváření rozmnoženin díla v různých fázích transmise⁸³, i když sdělování díla je svojí podstatou nehmotné. Dané rozmnožování by obvykle vyžadovalo samostatný souhlas autora, protože se jedná vedle sdělování o další způsob užití, nicméně pro dočasné technické rozmnoženiny díla, tj. rozmnoženiny pomíjivé nebo podružné bez samostatného hospodářského významu, které se tvoří samovolně jako součást technologického procesu, existuje bezúplatná zákonná licence za podmínky, že sledují účel on-line přenosu (nebo oprávněného užití díla). Paragraf 38a AZ zakotvuje toto mezinárodněprávně přípustné omezení autorského práva povinně na základě informační směrnice (čl. 5 odst. 1). Dle bodu 33 odůvodnění bylo přitom úmyslem evropského zákonodárce autorskoprávně uvolnit především úkony umožňující prohlížení (*browsing*), úkony ukládání do vyrovnávací paměti (*caching*) a úkony umožňující efektivní fungování přenosových systémů. Kromě rozmnoženin díla nevyhnutných pro jeho přenos počítačovými sítěmi jsou v rámci určitých forem takového sdělování tvořeny i další rozmnoženiny. Jednak nahráváním díla do paměti počítače, z něhož je zpřístupňováno (*upload* na server), jednak stahováním díla trvale na digitálně elektronické zařízení příjemce, tj. osoby přijímající, potenciálně vnímající, vlnami materializované dílo (*download*). Subjekty dílo nahrávající i stahující užívají daný předmět ochrany rozmnožováním. Subjekty, které dílo nahrávají, navíc předmět ochrany sdělují veřejnosti v případě, že možnost stáhnout si ho má individuálně neurčený okruh osob nebo se tak děje za výdělečným účelem.

⁸² TELEEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 219-221.

⁸³ Tamtéž, s. 223, 224.

Přitom platí, že sdělování proběhne okamžikem nahrání dat na server⁸⁴. Obě skupiny jsou povinné získat k jednotlivým způsobům užití souhlas autora, ledaže naplňují podmínky některé výjimky z autorského práva, například volného užití pro osobní potřebu (§ 30 AZ). Možnými formami zpřístupňování díla on-line je umístění rozmnoženiny díla na webovou stránku, zpřístupnění rozmnoženiny díla (*upload*) pro další rozmnožení příjemcem (*download*), sdělování přenosem umožňujícím okamžité vnímání (*streaming*), vysílání prostřednictvím počítačové sítě (*webcasting*) a vysílání počítačovou sítí i jinak (*simulcasting*)⁸⁵. Prohlížení takto zpřístupňovaného materiálu (*browsing*) není nikdy sdělováním dle autorského zákona.

Způsobem zpřístupňování díla on-line prostřednictvím počítačových sítí je i technologicky nejnovější sdělování - tzv. sdělování na vyžádání neboli *on-demand* sdělování. Autorský zákon to stanoví v § 18 odst. 2 v souladu s mezinárodní úpravou Smlouvy SODV o právu autorském i v souladu s unijní úpravou informační směrnice. Sdělování díla na vyžádání je způsob přenosu díla skrz síť elektronické komunikace. Je umožněn aktivitou sdělovatele a vyvolán aktivitou příjemce individuálně volícího čas a místo recepce. Ačkoliv je způsob svou povahou interaktivním a individuálním sdělováním⁸⁶, veřejná povaha je zachována. Individuální člen veřejnosti je totiž stále veřejností, i když vnímá dílo v soukromí⁸⁷. Stačí, že existuje možnost příjmu individuálně neurčeným okruhem osob⁸⁸ nebo za poplatek přesahující jeho náklady. S výjimkou vysílání (*webcasting*, *simulcasting*) probíhají tímto způsobem všechny výše uvedené formy zpřístupňování on-line.

Pro danou oblast, zejména zpřístupňování prostřednictvím Internetu, je velmi aktuální otázka přeshraničního sdělování děl. Územní dosah on-line transmise se totiž dostává do konfliktu s teritoriální působností národních autorskoprávních úprav. Otázku místa sdělování, která z konfliktu vyplývá, řeší dvě základní naukou vytvořené teorie - emisní a komunikační. První považuje za místo sdělování místo, odkud je emitována vlnová materializace, např. odkud směřuje signál k družici nebo odkud (server) je

⁸⁴ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 101.

⁸⁵ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 225-226.

⁸⁶ Tamtéž, s. 222-223.

⁸⁷ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 105.

⁸⁸ Dle rozsudku Evropského soudního dvora ve věci C-306/05 ze 7. prosince 2006, týkajícího se umístění televizních přijímačů v hotelových pokojích, je třeba v takovém kontextu zvolit globální přístup a zohlednit potenciální kumulativní účinky (odstavec 38, 39).

poskytována informace do sítě Internet. Dle druhé teorie je místem sdělování jakékoli místo, kde je umožněn příjem vlnové materializace, např. území pokryté družicovým vysíláním nebo území pokryté internetovým připojením s přístupem k informaci. Česká republika není vázána mezinárodně, a s výjimkou družicového vysílání ani unijně, k aplikaci jedné z teorií. Proto v konkrétním případě on-line zpřístupňování lze otázku řešit obojí cestou. Přinejmenším část doktríny navrhuje uplatnění komunikační teorie navzdory dosud nevyřešeným neúnosným důsledkům pro internetové prostředí⁸⁹.

Jedním z nejčastějších důvodů digitalizace autorského díla bývá jeho archivace. Je tomu tak proto, že digitální záznamy uchovávají zapsané informace lépe nežli záznamy analogové. Nicméně digitální archivace má rovněž svá negativa vyplývající z rychlého vývoje techniky a tím ze zastarávání digitálních médií a formátů. Pro ně vyžaduje uchování obsahu tzv. migraci, tedy převod dat z jednoho typu média na jiný typ média a z formátu do formátu⁹⁰.

Jak prvotní digitalizace, tak následující migrace díla představují z hlediska autorského práva užití díla způsobem rozmnožování. Úkony vyžadují souhlas autora, ledaže jsou naplněny podmínky některé z výjimek z autorského práva. Nejrelevantnější je v tomto ohledu zákonná licence pro knihovny a podobné instituce v § 37 odst. 1 písm. a) AZ, která daným subjektům dovoluje zhotovovat rozmnoženiny pro archivní a konzervační potřeby. Protože archivace sleduje co nejvěrnější zachování obsahu, komprimace doprovázející digitalizaci a migraci bude v drtivé většině případů minimálně ztrátová. Zásah do práva autora na nedotknutelnost díla tak zůstává spíše teoretickou možností.

Posledním ze zmiňovaných důvodů digitalizace autorského díla bývá získání přístupu k obsahu zachycenému na analogovém nosiči, který se již nepoužívá. Technika, která nosič dokáže přehrát, je totiž zastaralá a nevyrábí a neprodává se vůbec nebo jen v omezeném množství. Jako příklad lze uvést kazety VHS nebo magnetofonové pásky.

Z hlediska autorského práva je relevantní prvotní úkon digitalizace díla, který ho rozmnožuje. Posléze záleží na následovných krocích. V případě, že osoba dílo jenom

⁸⁹ TELEČEK, I.; TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 217-218.

⁹⁰ GLADNEY, H. M., Preserving digital information, s.274.

vnímá, neboli konzumuje, neprovádí další užití v právním smyslu. Jestliže dílo zpřístupňuje jiným, kvalifikace závisí od okolností. Nicméně každý způsob užití díla, včetně digitalizace, vyžaduje samostatný souhlas autora, ledaže jsou naplněny podmínky některé výjimky z autorského práva, například volného užití pro osobní potřebu.

3.4 Právo na digitalizování díla bez souhlasu autora

Před samotným výkladem o právu dílo digitalizovat je nezbytné objasnit si otázku jeho postavení. Ačkoliv autorský zákon subjektivní výlučné majetkové právo na digitalizování díla výslovně nezná, lze jeho existenci dovést z existence práva na rozmnožování. Digitalizace díla je totiž jen jedním ze způsobů jeho rozmnožení. Ze stejného důvodu lze také tvrdit, že úprava vztahující se na právo rozmnožování a výklad na ni navazující jsou aplikovatelné i na odvozené právo digitalizace.

Právo na digitalizování díla, tak jako ostatní součást práva dílo užit, plní zejména vylučovací funkci spočívající v možnosti jeho majitele vyloučit jiné osoby z digitalizování. Na výkon práva totiž jeho majitel nemá bezvýhradní právní nárok⁹¹. Zdržet se realizace musí v případech střetu s jiným, dle okolností silnějším subjektivním právem, např. na ochranu osobnosti, nebo se zákazem vyplývajícím z objektivního práva. Proto nesmějí být kupříkladu za účelem digitalizace veřejně provozovány písně, které hanobí některou rasu či etnickou skupinu⁹². Nicméně závěr o významu vylučovací funkce neplatí ve vztahu k právu na digitalizaci a na jiné rozmnožování za všech okolností. Pokud digitalizace v určitém případě nesouvisí s dalším způsobem užití díla, například s rozšiřováním zhotovených rozmnoženin, výkon práva s velkou pravděpodobností nevyvolá žádné soukromoprávní ani veřejnoprávní důsledky. Pozitivita subjektivního práva spočívající v možnosti jeho výkonu tak vystoupí do popředí. Důvod tkví v tom, že akt rozmnožování nesměřuje vůči dalším členům

⁹¹ TELEČEK, I.; TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 165-166.

⁹² § 355 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

společnosti, a proto nezakládá právní ani jiné společenské vztahy. Nutno však doplnit, že dané případy bývají značně výjimečné.

Hlavním nositelem a vykonavatelem autorských majetkových práv, a tím pádem osobou vylučující z užívání díla ostatní, je především autor sám. Zvláště on je oprávněn digitalizovat svoje autorské dílo. Jiné osoby smějí postupovat tímto způsobem pouze na základě jeho apriorního souhlasu, s výjimkou zvláštních případů stanovených autorským, nebo jiným⁹³, zákonem. Souhlas k digitalizaci si konkrétně nevyžadují situace spadající pod instituty volných užití a situace spadající pod instituty zákonných licencí, společně označované jako mimosmluvní či bezsmluvní instituty užití. Vedle nich si nevyžaduje svolení autora ještě jedna zcela specifická situace, při níž je souhlas spoluautora nahrazen pravomocným výrokem soudu na návrh jiného/ostatních spoluautora/ů v případě, že žalovaný brání bez vážného důvodu nakládání s dílem (§ 8 odst. 4 AZ). Na rozdíl od tohoto specifického institutu nezná současná autorskoprávní úprava typ tzv. úřední (nucené) licence, kdy právo užívat dílo vzniká cestou rozhodnutí orgánu veřejné moci v podobě soudního orgánu nebo orgánu veřejné správy⁹⁴.

Mimosmluvní instituty užití ve smyslu institutů volných užití a zákonných licencí představují z pohledu autora výjimky a omezení jeho autorského práva a jejich případná realizace se považuje za zásah do tohoto práva⁹⁵. Přesto nejsou výjimky *en bloc* zakázány, protože pomáhají řešit střet zájmů autora a zájmů obecných ve prospěch rozumného uspořádání společenských vztahů. Mezinárodní právo autorské až na Bernskou úmluvu⁹⁶ poskytuje smluvním státům obecnou možnost stanovit výjimky z autorského práva, zatímco právo Evropské unie povoluje členským státům zakotvit konkretizované výjimky, případně jim umožňuje ponechat si za jistých podmínek ty existující. Oba systémy práva několik omezení upravují samy. Na druhou stranu, právě proto, že se jedná o omezení subjektivního práva, byl zároveň nastaven interpretační a aplikační korektiv v podobě tzv. tříkrokového neboli třístupňového testu. Původně se

⁹³ I když § 12 odst. 1 a § 29 AZ výslovně hovoří pouze o zvláštních případech stanovených autorským zákonem, český právní řád zná i jiná omezení autorského práva, např. v zákoně č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, týkající se kvalifikačních prací. Zakotvení omezení v jiném zákoně není problematické, protože podstata spočívající v existenci zvláštního případu stanoveného zákonem je zachována. (TELEC, I.; TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 341, 381.)

⁹⁴ Tamtéž, s. 166.

⁹⁵ Tamtéž, s. 339.

⁹⁶ Bernská úmluva povoluje konkretizovaná omezení, jenom u práva na rozmnožování můžou státy zavést jakékoli výjimky.

vztahoval jenom k výjimkám z práva na rozmnožování, ale poté, co se osvědčil, byl mezinárodními smlouvami TRIPS a WCT rozšířen i na výjimky z ostatních dílčích práv. Z mezinárodního právního systému byl převzat právem Evropské unie i právním řádem České republiky. Dnes je vyjádřen v § 29 odst. 1 autorského zákona.

Při tvorbě, aplikaci a interpretaci výjimky či omezení se dle tříступňového testu nejprve zjišťuje, zda je jejich formulace dostatečně specifická nebo zda lze konkrétní případ digitalizace nebo jiného užití díla subsumovat pod formulovanou skutkovou podstatu. Ve zbylých dvou krocích se určuje, zda abstraktní skutková podstata nebo konkrétní případ „*není v rozporu s běžným způsobem užití*“ a, zda jí/jím „*nejsou nepřiměřeně dotčeny oprávněné zájmy autora*“. Protože je znění tříступňového testu také neurčité, vyžaduje svůj výklad. Při něm by se české soudní i zákonodárny orgány měly přidržovat výkladů mezinárodních organizací. Nejrelevantnější z hlediska této práce je výklad Zprávy skupiny odborníků přijatý rozhodnutím Orgánu pro řešení sporů (Dispute Settlement Body) Světové obchodní organizace v řízení sp. zn. WT/DS160/R z roku 2000⁹⁷. Z něj obecně vyplývá, že rozsah výjimky či omezení třeba interpretovat restriktivně, jak ostatně předtím dovozovala i tradiční česká doktrína. V posledních letech se ovšem názory odborníků rozrůznily. Několik popředních akademiků vyjádřilo názor, že dosavadní výklad tříступňového testu není schopný udržovat přiměřenou rovnováhu zájmů. Proto mimo jiné prohlásili, že test neimplikuje zužující interpretaci výjimek a omezení, ale interpretaci v souladu s účelem, a že soudy mají právo aplikovat existující úpravu i na podobné, leč neupravené situace, dokonce že můžou judikovat výjimky nové. Postoj zveřejnili v roce 2008 přijetím tzv. Mnichovské deklarace⁹⁸ pod společnou záštitou Institutu Maxe Plancka pro duševní vlastnictví, soutěžní a daňové právo a Právnické fakulty na Queen Mary, University of London. K původní skupině se v následujících letech přidal prostřednictvím podpory deklarace znatelný počet akademiků, ale i praktikujících právníků a studentů⁹⁹. Objevily se i hlasy opoziční¹⁰⁰.

⁹⁷ World Trade Organization, United States – Section 110(5) of the US Copyright Act – Report of the Panel.

⁹⁸ Max-Planck-Institut für Immaterialgüter- und Wettbewerbsrecht, Declaration: A Balanced Interpretation of the “Three-Step Test” in Copyright Law.

⁹⁹ Max-Planck-Institut für Immaterialgüter- und Wettbewerbsrecht, Declaration: A Balanced Interpretation of the “Three-Step Test” in Copyright Law – List of Supporters.

¹⁰⁰ Ficsor, M. J., “Munich Declaration” on the three-step test – respectable objective; wrong way to try to achieve it.

Dle mého názoru by se orgány veřejné moci České republiky měly ve vztahu k třístupňovému testu nadále držet výkladů Světové obchodní organizace, i případné doplňující judikatury Evropské unie, aby nedošlo k porušení mezinárodních závazků nebo závazků vyplývajících z unijního členství. Změna stanoviska tudíž musí vycházet od mezinárodních a evropských struktur.

Z pohledu potenciálního uživatele díla představují mimosmluvní instituty užití oprávnění digitalizovat, nebo jinak užít dílo, bez nutnosti získání autorova souhlasu a zaplacení autorské odměny. V konkrétní situaci však oprávnění osoby vzniká pouze tehdy, když situace ob stojí ve světle třístupňového testu tak, jak je popsáno výše. Ani poté však potenciální uživatel není povinen možnosti využít¹⁰¹.

Mimosmluvní instituty užití se v českém právním řádu dělí na volná užití a zákonné licence. Rozlišování není známo z práva mezinárodního ani práva Evropské unie, nýbrž vyplynulo jako relikv přístupu nepovažujícího rozmnožování pro osobní potřebu za užití. Mezinárodní a unijní vliv sice nahradil daný přístup pojetím, které jako užití vnímá každé rozmnožování díla s tím, že určité úkony povolují výjimky z práva¹⁰², posun ovšem připomíná dané dělení. Rozdíl mezi instituty logicky spočívá v tom, že volná užití se za užití díla nepovažují, zatímco užití na základě zákonných licencí se za užití, ovšem dovolená, považují.

Český autorský zákon konstruuje mimosmluvní instituty vesměs jako bezúplatné. To znamená, že uživatel užívající dílo na základě takovýchto výjimek nemá povinnost zaplatit autorovi odměnu. Nicméně několik skutkových podstat (§ 30, § 30a, § 38e) je vyváženo institutem tzv. náhradní autorské odměny, upraveným v § 25 AZ. Jeho smyslem je částečně nahradit autorům určitých druhů děl zisky ušlé na základě výjimek. Zákon v těchto případech nevytváří klasické úplatné zákonné licence, protože odměnu, s výjimkou poskytovatelů tzv. reprografických neboli kopírovacích služeb (§ 30a odst. 1 písm. c), d)¹⁰³), neplatí skuteční uživatelé, ale zjednodušeně výrobci a dovozci určeného zboží. Úpravu odlišuje také to, že podmiňuje u poskytovatelů

¹⁰¹ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 340.

¹⁰² KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 96.

¹⁰³ Zákon dovolu je pouze tiskové rozmnoženiny autorského díla na papír nebo podobný podklad fotografickou technikou nebo postupem s podobnými účinky pro osobní nebo vlastní vnitřní potřebu klienta.

kopírovacích služeb oprávnění rozmnožovat dílo právě zaplacením této odměny. Úplatná zákonná licence dovoluje užití bez ohledu na zaplacení.

Institut náhradní autorské odměny doplňuje právní povinnost uhradit autorskou odměnu za absenční půjčování v rámci tzv. veřejné půjčovatelství licence neboli licence k půjčování děl knihovny a podobnými institucemi (§ 37 odst. 2, 3). Opět se nejedná o úplatnou zákonnou licenci, neboť oprávněnost půjčování je podmíněna uhrazením odměny, kterou za půjčovatele hradí (jednou ročně) stát. Povinnost zákonodárce zajistit autorům odměnu ve zmiňovaných případech vyplývá ze směrnic Evropské unie¹⁰⁴.

Současné znění části autorského zákona, která upravuje výjimky a omezení autorského práva, je výsledkem novely provedené zákonem č. 216/2006 Sb. Jak uvádí důvodová zpráva¹⁰⁵, znění § 29 a násl. souvisí převážně s transpozicí informační směrnice. Nicméně novela skutkové podstaty z velké většiny pouze zpřesnila a jinak systematicky zařadila a jenom několik z nich zavedla nově. Autorský zákon upravuje, až na jednu výjimku pro účely karikatury, všechna omezení, která směrnice povoluje, a jedno omezení, které směrnice přikazuje. Několik zbylých zákonných licencí (§ 31 odst. 1 písm. a), § 35 odst. 2, § 38b) zakotvuje na základě možnosti států ponechat si za jistých podmínek již existující omezení menšího významu. Čtyři výjimky vycházejí ze směrnice o právu na pronájem a půjčování¹⁰⁶ (§ 37 odst. 1 písm. d), § 37 odst. 2, § 38 odst. 2, § 38d písm. a)) a jedna zákonná licence byla povinně zavedena na základě směrnice o právní ochraně databází (§ 36). Poslední výjimka pak zasahuje do práva na vystavování (§ 39). Protože právo není zaručeno ani mezinárodním ani evropským právem, je úprava jeho širě plně v kompetenci českého zákonodárce¹⁰⁷.

Malou změnu dílu 4 Hlavy I v podobě z roku 2006 přinesla novela vyplývající ze zákona č. 153/2010 Sb. Novela zpřesnila a se zřetelem na systematiku předpisu přenesla zákonnou licenci ukrytou dříve v § 22 odst. 3.

V souladu s oficiálním výkladem třístupňového testu jsou všechny případy mimosmluvních institutů užití úzce účelově vymezené a jejich přísně taxativní výčet

¹⁰⁴ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 340, 348, 354, 392-393, 410.

¹⁰⁵ Vládní návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění zákona č. 81/2005 Sb., a některé další zákony. Sněmovní tisk, 2005, 1110/0.

¹⁰⁶ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/115/ES ze dne 12. prosince 2006 o právu na pronájem a půjčování a o některých právech v oblasti duševního vlastnictví souvisejících s autorským právem (kodifikované znění).

¹⁰⁷ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 362, 383, 385, 395, 399, 404, 408, 413.

nelze nijakým způsobem rozšiřovat¹⁰⁸. Až na stanovené výjimky se vztahují pouze na díla oprávněně zveřejněná.

Digitalizovat autorské dílo bez souhlasu jeho autora lze téměř na základě všech volných užití a zákonných licencí. Z pravidla se vymykají ty skutkové podstaty, které dovolují pouze vymezené způsoby užití díla, mezi něž digitalizace nepatří. Jedná se například o rozmnožování na papír a podobný podklad (§ 30a) nebo o tzv. zákonnou licenci výstavní (§ 39). Nejrelevantnější z hlediska omezeného výlučného práva na digitalizaci jsou výjimky ve prospěch užití díla pro osobní potřebu (§ 30) a ve prospěch rozmnožování díla v rámci tzv. knihovní licence (§ 37 odst. 1) písm. a), c)), proto o nich bude pojednáno blíže.

3.4.1 Užití pro osobní potřebu

Oprávnění fyzické osoby užití dílo pro svou osobní potřebu je institutem volného užití. Autorský zákon jej upravuje na základě čl. 5 odst. 2 písm. b) informační směrnice ve svém ustanovení § 30. Jeho relevance ve vztahu k právu na digitalizaci se zakládá jednak na všeobecné četnosti jeho využívání oprávněnými osobami v porovnání s jinými výjimkami autorského práva, jednak na hospodářském významu rozmnožování mezi způsoby užití v rámci institutu¹⁰⁹. Význam rozmnožování je pravděpodobně také důvodem, proč zákon obecnou dovolenost užití doplňuje výslovným oprávněním dílo rozmnožovat. I když odhadem nejrozšířenější je přímé rozmnožování díla již v digitální podobě, digitalizace analogových děl staršího data určitě není marginální záležitostí, protože digitální forma poskytuje kromě snadnějšího rozmnožování i další výhody. Digitalizování se přitom bude projevovat nejčastěji jako skenování děl na papírovém podkladě nebo jako dokumentování obrazem pomocí digitálního fotoaparátu. Uživatel totiž musí digitalizovat dílo sám, tedy vlastním jednáním a na vlastní odpovědnost, jinak není uživatelem¹¹⁰. Navzdory možnosti pronajmutí potřebného zařízení klade tato podmínka nároky na dostupnost digitalizační techniky, z níž je nejdostupnější právě skener na papírové dokumenty a digitální fotoaparát. Ohledně rozmnoženin pořízených digitalizací, ale i jinak, platí, že nesmějí být použité k jinému účelu než pro osobní

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 339-340.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 347.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 168.

potřebu. Od novelizace z roku 2006 sice ustanovení výslovně zmiňuje toliko výtvarná díla, no výkladem lze použitelnost pravidla rozšířit i na ostatní druhy děl¹¹¹.

Pro zajímavost dodávám, že institut teoreticky dovoluje užít dílo všemi skutkově možnými způsoby, no výhradně za účelem osobní potřeby fyzické osoby. Z povahy věci jsou proto vyloučena užití veřejné povahy, jako je sdělování veřejnosti, půjčování, pronájem a veřejné vystavování, i užití uspokojující jinou než osobní potřebu, jako je neveřejné vystavování. Oprávnění se tak prakticky vztahuje pouze na užití rozmnožováním a rozšiřováním¹¹². Z toho důvodu lze konstatovat, že institut je konstruován v šíři souladné s informační směrnicí.

Přísně definovaným účelem „osobní potřeby fyzické osoby“ doktrína v souladu s evropským konceptem *private use* chápe užití díla v soukromí uživatele - fyzické osoby¹¹³. Užitím díla v soukromí se přitom rozumí užití v rámci okruhu individuálně určených osob spjatých poutem soukromí. Do okruhu spadají zejména účastníci domácnosti, osoby blízké v občansko-právním smyslu nebo hosté domácnosti¹¹⁴. Z řečeného vyplývá, že uživatel nemusí užívat dílo izolovaně, to však neznamena, že smí uspokojovat výlučně osobní potřeby jmenovaných subjektů bez současného naplňování vlastní osobní potřeby¹¹⁵. Na tomto místě je účelné připomenout, že ne každá vlastní potřeba se klasifikuje jako osobní, protože vlastní potřeby sledují i účel skupinově nebo obecně prospěšný, tedy týkající se zájmů osob soukromě nespjatých¹¹⁶.

Jak vyplývá z výkladu pojmu osobní potřeba, do mezí institutu nenáleží užití díla za výtvarným účelem. Opační přístup by byl v rozporu s ústavním a evropským zákazem užití cizího (duševního) vlastnictví bez svolení majitele k vlastnímu hospodářskému prospěchu. Přes jednoznačný výklad zákon z důvodu právní jistoty výslovně uvádí, že užitím díla pro osobní potřebu není užití za účelem dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu. Prospěchem se přitom nemyslí jenom zvětšení majetku, ale i jeho nezmenšení v případech, ve kterých

¹¹¹ Tamtéž, s. 351.

¹¹² Výjimka opravňuje i k neveřejnému vystavování pro osobní potřebu, no právo na vystavování není součástí unijního práva a navíc se v kontextu jedná o užití méně podstatné.

¹¹³ Existence této výjimky je umožněna a propojena s ochranou soukromí, kterou zprostředkovává jedno ze všeobecných osobnostních práv občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů; od 1.1.2014 zákon č. 89/2012 Sb.).

¹¹⁴ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 345-346.

¹¹⁵ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KRŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 127.

¹¹⁶ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 346.

by k jeho zmenšení jinak došlo. Zakázané však není výdělečné uplatnění duševního užítku zprostředkovaného vnímáním autorského díla, jako je kupříkladu výdělečné použití znalostí získaných četbou odborných děl¹¹⁷.

Jiné podmínky realizace institutu než přísně definovaný účel zákonné ustanovení neuvádí. Proto je potřeba případné otázky vyvstalé z praxe, například ohledně dovoleného počtu rozmnoženin nebo právní povahy zdroje, poměřovat prizmatem již načrtnutého třístupňového testu. Kromě účelu ovšem zákon stanoví výjimky, které je nutno zohledňovat. Odstavec 3 z rozsahu institutu vyjímá některé výsledky tvůrčí činnosti, případně specifické způsoby jejich užití. Z pohledu digitalizace je relevantní zmínit absentující oprávnění u elektronických analogových databází ve smyslu souborných děl a neoprávněnost pořízení digitálního záznamu analogového audiovizuálního díla při jeho provozování nebo přenosu provozování, které má zpravidla formu veřejné projekce (tzv. *bootlegging*, *kinorip*). Právě úpravu oprávnění užít dílo pro osobní potřebu fyzické osoby doplňuje výše popsany institut náhradní autorské odměny.

3.4.2 Knihovní licence

Knihovní licence¹¹⁸ upravená v § 37 autorského zákona v sobě zahrnuje několik bezúplatných zákonných licencí a tzv. veřejnou půjčovatelskou licenci. Navzdory svému názvu nesvědčí jenom knihovnám, ale také dalším taxativně vyčteným institucím. Do okruhu oprávněných osob spadají kromě knihoven také archivy, muzea, galerie, školy, vysoké školy a jiné nevýdělečné školské a vzdělávací zařízení. Z informační směrnice přitom vyplývá, že se musí jednat o instituce neziskové a s výjimkou archivů veřejně přístupné. Zákon v legislativní poznámce pomáhá výčtem souvisejících zákonů, no ten pro svou orientační povahu z okruhu nevylučuje osoby, jichž se předpisy netýkají - pokud ovšem spadají do taxativního výčtu oprávněných. Lze

¹¹⁷ Tamtéž, s. 345-346, 360.

¹¹⁸ Je pravděpodobné, že knihovní licence projde při nejbližší novelizaci autorského zákona změnou. Vyplývá to z původní šíře poslední rozsáhlejší novely, kterou Ministerstvo kultury připravovalo od roku 2009 do dubna 2013, kdy vláda předložila návrh novely Poslanecké sněmovně. Rozsah novely byl zúžen na transpozici dvou unijních směrnic z důvodu blížící se transpoziční lhůty pro jednu z nich. Ministerstvo přislíbilo, že vypuštěná témata budou zohledněna při nejbližší novelizaci.

dokonce připustit, aby beneficentem výjimky byla osoba fyzická v případě, že provozuje jedno z privilegovaných zařízení¹¹⁹.

Z rozsáhlé šíře tohoto institutu je ve vztahu k výlučnému právu na digitalizování díla významná licence k pořizování archivačních rozmnoženin (odst. 1 písm. a)) a oprávnění rozmnožovat dílo v rámci licence k terminálovému zpřístupňování fondů (odst. 1 písm. c)). Oproti četnému využití u institutu volného užití pro osobní potřebu spočívá jejich význam ve věcné souvislosti s tematikou digitalizace. Navíc jsou z hlediska této práce významné z důvodu aplikovatelnosti oprávněnými institucemi při realizaci digitalizačních a souvisejících činností prováděných pod záštitou iniciativy Evropské unie s názvem *Digitální knihovny*. Z důvodu okruhu oprávněných osob bude pojednáno též o přílehlých zákonných licencích k pořizování náhradních rozmnoženin (odst. 1 písm. b)) a k užití děl v knihovním katalogu (odst. 4).

Informační směrnice ve svém článku 5 odst. 2 písm. c) dovoluje státům zavést výjimku pro zvláštní úkony rozmnožování uskutečněné výše vymezenými institucemi nesledující hospodářský nebo obchodní prospěch. Zákodárce využil této možnosti a v odstavci prvním § 37 upravil již dříve známou výjimku pro archivační rozmnoženiny a nově zavedenou výjimku pro rozmnoženiny náhradní. Účelem obou licencí je umožnit oprávněným osobám plnit jejich úkoly ve veřejném zájmu. První licencí mají dovoleno pořizovat rozmnoženiny děl k plnění archivačních, konzervačních, resp. dokumentačních úkolů, druhou zas pořizovat rozmnoženiny poškozených nebo ztracených děl k plnění úkolů zprostředkování výzkumu, studia a vzdělávání¹²⁰. Účely licencí jsou konstruovány tak, aby neumožňovaly sledování hospodářského prospěchu, jak ostatně vyžaduje sama informační směrnice pro vystavění předmětných výjimek. U první licence navíc zákon hospodářský prospěch zakazuje výslovně.

Z popsanych účelů vyplývá rozsah děl, která spadají pod rozebírané licence. Jestliže je plněn archivační nebo dokumentační úkol, je instituce omezena druhem děl, ke kterému vede fond. Nezáleží na skutečnosti, zda je dílo dostupné na trhu či nikoli. Jestliže se sleduje nahrazování poškozené nebo ztracené rozmnoženiny, je instituce omezena rovněž svým fondem, leč ve smyslu děl do něho zařazených. To znamená, že není oprávněna svoji sbírku rozšiřovat. A protože zákon striktně dovoluje toliko

¹¹⁹ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 388-389.

¹²⁰ Tamtéž, s. 389.

nahrazování exemplářů, zhotovování záložních rozmnoženin je také vyloučeno. Navíc je výjimka omezena na díla rozebraná a v případě děl ostatních na malou část díla, která smí být doplněna jedine formou tiskové rozmnoženiny. Dílem rozebraným se rozumí dílo již nenabízené k prodeji, přičemž zákon vyžaduje, aby byla okolnost zjištěna na základě rozumně vynaloženého úsilí. Z účelů licencí dále vyplývá, že díla, na která se licence vztahují, smějí být rozmnožována výhradně v podobě způsobilé sloužit vymezeným úkolům. Proto nejsou dovoleny napodobeniny nebo překlady děl¹²¹.

Forma rozmnožování není omezená výkladem účelů ani ustanovením zákona. Rozmnožení díla tedy může proběhnout cestou digitalizace. V případě „archivační“ licence se dokonce jedná o způsob účelnější, neboť digitální forma skýtá vyšší kvalitu i delší uchovatelnost. U licence „pro obnovu fondu“ je digitalizace vhodnou alternativou jenom v případě, že se poškodí nebo ztratí jediný digitální exemplář původně analogového díla. Nepřihlížeje k nepravděpodobnosti existence jediného digitálního souboru obsahujícího dané dílo, nastává poškození nebo ztráta takového souboru zřídka. Navíc digitální zápisy lze v určitých případech efektivně opravit. Z těchto důvodů by byla digitalizace výhodná také v situaci nahrazování poškozeného nebo ztraceného analogového exempláře, ovšem dle mého názoru by se mýjel smysl licence. Nahrazení analogové součásti sbírky její digitalizovanou verzí by měnilo podobu sbírky, způsob zpřístupňování daného díla a práci s ním. Vnímání bez pomoci přístroje by nahradilo vnímání přes elektronická zařízení. Navíc i tak by dílo nemohlo být zpřístupněno prostřednictvím služeb on-line (bod 40 odůvodnění informační směrnice). Proto k digitalizaci analogových rozmnoženin nebo originálů směřuje spíše licence „archivační“ a licence k terminálovému zpřístupňování fondů.

Rozmnoženiny pořízené na základě a v rámci výjimek pro archivační a náhradní rozmnoženiny, jak vyplývá z jejich účelů, mohou být dále užité v autorskoprávním smyslu jenom v případě licence „pro obnovu fondu“, a to výhradně formou půjčování. Ostatně zákon toto oprávnění vyjadřuje i explicitně.

Odstavec první paragrafu 37 uzákoňuje vedle licencí k pořizování archivačních a náhradních rozmnoženin licenci k terminálovému zpřístupňování fondů. V praxi takové zpřístupňování již probíhalo, no licence byla zavedena na základě čl. 5 odst. 3 písm. n)

¹²¹ Tamtéž, s. 389-390.

informační směrnice až novelou z roku 2006. Zavedení s velkou pravděpodobností souvisí s právě tehdy počínající digitalizací knihovních sbírek¹²².

Zákon v rámci této výjimky výslovně opravňuje knihovny a další určené instituce ke zhotovení rozmnoženiny díla, která je nezbytná pro jeho terminálové zpřístupňování. Mohlo by se zdát, že zákonodárce jde nad rámec výjimek explicitně povolených, protože směrnice u tohoto institutu hovoří pouze o užití sdělením nebo zpřístupněním. Nicméně oprávnění k rozmnožování lze zařadit pod výjimky pro zvláštní úkony rozmnožování, které smí členský stát zavést na základě již zmiňovaného písmene c) odstavce 2 článku 5. Pod pojmem nezbytná rozmnoženina se skrývá jak trvalá rozmnoženina získaná digitalizací, ze které je dílo na terminálu načítáno, tak dočasná neboli technická rozmnoženina vznikající jako součást procesu zpřístupňování¹²³. Vznik druhého typu rozmnoženiny je povolený též další samostatnou licencí pro dočasné rozmnoženiny, upravenou v § 38a.

Terminálové zpřístupňování digitalizovaného, nebo i původně digitálního díla je v zákoně podmíněno celou řadou předpokladů, které vycházejí z informační směrnice. Dílo, které musí být součástí sbírek oprávněné osoby čili uživatele, smí být zpřístupněno pouze jednotlivcům ze strany veřejnosti prostřednictvím terminálů umístěných v prostorech uživatele, a to výhradně pro účely výzkumu nebo soukromého studia, přičemž zpřístupnění díla nesmí být vyloučeno ze strany nositele práv prodejními nebo licenčními podmínkami¹²⁴. Zákon kromě uvedených přidává ještě jednu podmínku vyžadující od uživatelů, aby zamezili členům veřejnosti pořízení rozmnoženiny díla, což lze realizovat kupříkladu digitálním zakódováním. Tímto ovšem není dotčeno ustanovení § 30a dovolující uživatelům zhotovit na objednávku tiskovou rozmnoženinu pro osobní nebo vlastní vnitřní potřebu člena veřejnosti. Z napsaného vyplývá, že zpřístupňování díla on-line prostřednictvím Internetu spadá mimo rozsah předmětné výjimky autorského práva.

Pojem terminál není zákonným termínem, nýbrž termínem používaným právní naukou k označení technických zařízení určených ke zpřístupňování děl. Jedná se o

¹²² Tamtéž, s. 390.

¹²³ Tamtéž, s. 390.

¹²⁴ Institute for Information Law, University of Amsterdam, Study on the Implementation and Effect in Member States' Laws of Directive 2001/29/EC on the Harmonisation of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in the Information Society, Part I – The Impact of Directive 2001/29/EC on Online Business Models, Lucie Guibault and others, s. 56.

koncová zařízení počítačové sítě, která můžou mít podobu jak klasických, samostatně stojících terminálů, tak podobu notebooků nebo čteček.

Rozmnožovat autorské dílo bez souhlasu jeho autora lze také na základě licence pro užití děl v knihovním katalogu. Licence byla poprvé zavedena až zmiňovanou novelou z roku 2006 jako součást knihovní licence a dnes je upravena v § 37 odst. 4. Zákonodárce ji v důvodové zprávě k novelizujícímu zákonu označuje jako obdobu tzv. katalogové licence podle § 32, proto lze říci, že jako tato vychází z čl. 5 odst. 3 písm. j) informační směrnice. Je ovšem sporné, nakolik je úprava autorského zákona v souladu s konstrukcí propagační výjimky v aktu Evropské unie. Směrnice totiž dovoluje stanovit zákonnou licenci pro účely propagace události v podobě (veřejné) výstavy nebo prodejní akce uměleckých děl. Přitom je rozsah výjimky v autorském zákoně širší, neboť dovoluje propagovat obsah sbírek nejen muzeí a galerií, ale i knihoven, archivů a vzdělávacích zařízení. To znamená, že dovoluje propagovat i stálé expozice, knihovní sbírky, byť nejsou výstavou, a tedy i vědecká, nejenom umělecká díla. Zákonodárce měl dle důvodové zprávy v úmyslu umožnit danou licenci oprávněným osobám plnit vůči veřejnosti informační povinnost o spravovaných sbírkách, vyplývající ze zvláštních právních předpisů a týkající se zejména muzeí a galerií. Na základě této licence smí osoba autorské dílo či jeho část na obálce včetně tematického obsahu rozmnožit, zařadit do katalogu sbírek a katalog zpřístupňovat veřejnosti za podmínky, že zamezí zhotovení kvalitní rozmnoženiny výtvarného díla. Podmínku však možno vztáhnout i na jiná díla, která se rozmnožují celá, například díla fotografická¹²⁵. Při realizaci licence je oprávněná osoba povinna uvést v katalogu jméno autora, popřípadě osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost. Vycházejíc z úmyslu zákonodárce a ze skutečnosti, že psané dílo slovné lze rozmnožit jen v rozsahu údajů na obálce, případně včetně tematického obsahu, si myslím, že konstrukce výjimky v autorském zákoně není v rozporu s informační směrnicí. Stát totiž není povinen k doslovné transpozici směrnic EU, ale k dosažení jimi sledovaných výsledků. Přitom ve vztahu k cílům informační směrnice je užití v knihovním katalogu užitím nepodstatným. Navíc se výjimka povolená směrnicí jako taková hodnotí jako méně závažná¹²⁶. I

¹²⁵ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 394.

¹²⁶ Institute for Information Law, University of Amsterdam, Study on the Implementation and Effect in Member States' Laws of Directive 2001/29/EC on the Harmonisation of Certain Aspects of Copyright

v tomto případě bude nejčastějším a nejvýhodnějším způsobem rozmnožení díla digitalizace.

3.4.3 Výjimky napříč unií

Na závěr exkurze o výjimkách a omezeních autorského práva v českém právním řádu je vhodné z důvodu teritoriální působnosti autorskoprávní úpravy ještě jednou připomenout, že úprava dané problematiky v dalších státech může být dosti odlišná. Týká se to rovněž států Evropské unie. Právo členů je totiž v této oblasti harmonizováno jenom pomocí taxativního výčtu (až na dočasné rozmnoženiny) fakultativních výjimek a omezení s otevřenou možností ponechání si domácích výjimek menšího významu. Úprava v jednotlivých členských státech se proto bude lišit okruhem zavedených omezení, ale též rozsahem či konkrétními podmínkami realizace u stejného typu výjimky. Totiž ani v daném směru neposkytuje informační směrnice členům EU specifické instrukce. Míru zákonodárné volnosti pouze koriguje prostřednictvím třístupňového testu známého ze systému mezinárodního práva. Stav implementace výjimek a omezení povolených Unií napříč členské státy reflektuje druhá část studie vykonaná k únoru 2007 na pověření Evropské komise a na zodpovědnost Institutu informačního práva pod vedením profesora Hugenholtze¹²⁷.

3.5 Právo na digitalizování díla se souhlasem autora

Právo autora na digitalizování autorského díla v sobě zahrnuje dva aspekty. V první řadě má autor právo digitalizovat dílo sám, přičemž z digitalizace vylučuje ostatní subjekty, které s výjimkou výše zmíněných případů potřebují k digitalizaci jeho souhlas. Ve druhé řadě je autor oprávněn udělit svolení k výkonu digitalizace, a tak původně z výkonu práva vyloučenou osobu k jeho výkonu připustit. Dané oprávnění

and Related Rights in the Information Society, Part I – The Impact of Directive 2001/29/EC on Online Business Models, Lucie Guibault and others, s. 45.

¹²⁷ Tamtéž.

autorovi umožňuje zhodnotit vlastní tvořivou práci, protože licenční smlouva, jejíž cestou se nejčastěji uděluje svolení¹²⁸, bývá zásadně úplatná.

Mezinárodní ani unijní autorské právo se oblastí licenčních smluv nezabývá, proto může právní úprava v jednotlivých státech vykazovat značné rozdíly. Společná koncepční východiska ovšem zaručují alespoň jednotné základy v rámci právních systémů. V českém právním řádu je autorskoprávní licenční smlouva upravena v § 46 a násl. autorského zákona. Pro otázky neupravené se subsidiárně aplikují obecná ustanovení zákoníku občanského, popřípadě obchodního¹²⁹. Od 1. ledna 2014 pak nabývá účinnosti společná úprava licenční smlouvy s odchylkami pro autorskoprávní oblast v novém občanském zákoníku v § 2358 a násl. Úprava zůstává v základu stejná, přičemž z nemnohých změn vyplývá trend jejího zpřísnování. Přeměna určitých dispozitivních ustanovení na kogentná nepatrně omezí šíři nynější smluvní autonomie.

Vycházejíc z kontinentálního autorskoprávního pojetí, založeného na jednotě autora a díla a zdůrazňujícího osobnostní základ, se dovozovalo a dnes autorský zákon zakotvuje, že licencí se realizuje konstitutivní převod autorských práv¹³⁰. Znamená to, že nedochází k přechodu neboli zcizení majetkového práva, ale ke zřízení nového majetkového oprávnění ve prospěch jiné osoby. Autorovi tedy právo na digitalizování díla zůstává zachováno s tím, že je rozsahově okleštěno o zřízené oprávnění digitalizovat¹³¹. Podstata tkví v tom, že autor je povinný strpět výkon digitalizace jinou osobou, no nadále může vykonávat předmětné právo na digitalizování způsobem neomezujícím oprávněnou osobu. Výjimkou, kdy je autor povinen se digitalizace zdržet, jsou případy výhradní licence, jestliže není dohodnuto jinak.

Aby licenční smlouva byla uzavřena platně, musí splňovat obecné náležitosti právních úkonů a podstatné obsahové náležitosti licenční smlouvy. Autorskoprávní oblast vyžaduje náležité určení díla, i dosud nevytvořeného, projev vůle poskytnout oprávnění k užití díla a ujednání o odměně¹³². Absence honorářové klauzule však nezpůsobuje neplatnost, pokud z jednání stran vyplývá vůle uzavřít smlouvu úplatně

¹²⁸ Oprávnění užití díla lze udělit i prostřednictvím jiných smluv, také inominátních. Kromě smlouvy licenční se nejčastěji využívá obecná smlouva o dílo.

¹²⁹ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 154.

¹³⁰ Licencí se převádějí jenom majetková práva. Dle některých odborníků může být z majetkových práv předmětem licence pouze právo dílo užit (TELEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 480).

Osobnostní práva nelze převést ani konstitutivně.

¹³¹ TELEEC, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 169.

¹³² Tamtéž, s. 478.

bez určení odměny. V takovém případě má autor nárok na odměnu obvyklou v době uzavření smlouvy. Protože je stranám dovoleno sjednat licenci též bezúplatně, odměna sama není podstatnou náležitostí.

Z hlediska formy platí obecný soukromoprávní princip bezformálnosti právních úkonů. Z něj vyplývá, že licenční smlouvu lze uzavřít písemně, ústně i fakticky. V případě smlouvy výhradní je však vyžadována prostá písemná forma¹³³.

Postup uzavírání licenční smlouvy se řídí obecnou úpravou občanského zákoníku, kterou doplňují zvláštní pravidla autorského zákona. Návrh licenční smlouvy tak může směřovat i vůči neurčitému okruhu osob a akceptaci lze učinit i provedením úkonu bez vyrozumění navrhovatele. Možnost je určena zejména pro licencování děl zpřístupňovaných on-line prostřednictvím Internetu¹³⁴.

Při sjednávání obsahu licenční smlouvy k digitalizaci díla by si strany měly být vědomy dvou zákonných domněnek v § 50 odst. 4 a 5 AZ. Domněnky vycházejí ze zásady účelového výkladu rozsahu poskytnutého oprávnění a dispozitivně určují rozsah licence k rozmnožování. První domněnka vztahuje licenci na všechny způsoby rozmnožování, proto v případě, že smlouva opravňuje k rozmnožování obecně, autor by měl trvat na vymezení konkrétních způsobů, pokud se zákonným rozsahem nesouhlasí. Na druhé straně každý způsob rozmnožování díla představuje samostatný způsob užití. Jestliže tedy smlouva dovoluje dílo pouze digitalizovat, nabyvatel licence musí dbát o získání oprávnění jednotlivě ke všem formám rozmnožování, o které má zájem. Druhá zmiňovaná domněnka rozšiřuje licenci k rozmnožování i na rozšiřování na základě licence zhotovených rozmnoženin. Proto by měl autor svolení k rozšiřování výslovně odepřít, pokud s ním nesouhlasí. Dle úpravy v novém občanském zákoníku se domněnky mění na kogentná ustanovení, která již nemožno smluvně vyloučit.

Ze zásady účelového rozsahu poskytnutého oprávnění vychází zákon i při dispozitivním omezení osobnostních práv na označení autorství a na nedotknutelnost díla. Pro nabyvatele licence k digitalizaci je omezení podstatné, protože není vyloučeno, že proces digitalizování poruší integritu díla. Ustanovení § 51 AZ umožňuje nabyvateli licence měnit nebo upravit dílo, jeho název nebo označení autora za podmínky, že lze spravedlivě očekávat, že by autor k dané změně nebo úpravě svolil. Navíc změna nesmí

¹³³ Tamtéž, s. 490-491.

¹³⁴ KRÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 153.

mít charakter vedoucí k užití díla způsobem snižujícím jeho hodnotu. Oprávnění nabyvatele může autor vyloučit výhradou díky dispozitivní povaze omezení, čímž je poskytnuta dostatečná ochrana jeho osobnostním zájmům¹³⁵. Dle úpravy v novém občanském zákoníku je bez svolení autora povolen zásah pouze do práva na nedotknutelnost díla.

U licenční smlouvy k digitalizaci autorského díla se nutnost získat oprávnění ke každému jednotlivému způsobu užití projevuje kromě výše zmíněných forem rozmnožování ještě v jednom ohledu. Účelem digitalizace totiž nebývá přímo digitalizace, ale například zpřístupňování díla on-line nebo jeho archivace. Strany smlouvy by tedy při sjednávání obsahu měly pamatovat na všechna jednání představující způsoby užití, ke kterým smlouva směřuje. Přísnost zákona zmírňuje interpretační zásada účelové jednoty způsobů užití, dle které licence zahrnuje všechny způsoby nutné k dosažení kýženého smluvního účelu¹³⁶.

Platně uzavřená licenční smlouva poskytuje nabyvateli licence neboli licenciáři ocenitelnou hodnotu, která je disponibilním předmětem právních vztahů¹³⁷. S licencí jako oprávněním lze nakládat jako s jinými objekty až na to, že nakládání je vázáno na svolení autora. Zákon sice výslovně upravuje jen případy poskytnutí podlicence a postoupení licence, ale pomocí analogie lze dovodit potřebu souhlasu též u jiných úkonů. Pravidlo neprolamuje ani výhradnost licence, ač tato přináší nabyvateli velmi silné postavení. Autor nesmí poskytnout oprávnění digitalizace třetí osobě a zdržet se jejího výkonu musí i sám, ledaže je mezi stranami jiného ujednání. Nadto na nabyvatele přechází aktivní legitimace k ochraně práva na digitalizaci. Z pohledu nabyvatele neboli licenciáře nepředstavuje licence jenom práva a výhody, ale také povinnost dílo užit svoleným způsobem, není-li sjednáno jinak.

Zánik právního vztahu z licenční smlouvy se řídí obecnou soukromoprávní úpravou. Doplnují ji speciální normy, které autorovi poskytují dva specifické důvody pro smluvní odstoupení. V oblasti digitalizace je použitelný zejména důvod spočívající v nečinnosti výhradního licenčního nabyvatele, zatímco odstoupení pro změnu přesvědčení autora bude výjimečné. Je totiž podmíněno nezveřejněním díla, kdežto digitalizace se týká především veřejnosti již známých starších děl. Zvláštní pravidla

¹³⁵ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 523-524.

¹³⁶ Tamtéž, s. 221.

¹³⁷ Tamtéž, s. 502.

dovolují dohodnout vyloučení přechodu práv a povinností z licenční smlouvy na právního nástupce nabyvatele po jeho smrti či zániku, čímž skýtají další specifický důvod zániku licenčního vztahu.

Na straně poskytovatele licence neboli licencianta může kromě autora vystupovat jeho právní nástupce, subjekt vykonávající majetková práva nebo kolektivní správce¹³⁸. Nicméně autor by musel právo na digitalizování díla svěřit kolektivnímu správci dobrovolně, jelikož nepatří mezi práva povinně kolektivně spravovaná.

¹³⁸ KŘÍŽ, J., HOLCOVÁ, I., KORDAČ, J., KŘEŠŤANOVÁ, V., Autorský zákon, komentář a předpisy související, s. 154.

4 Iniciativa Digitální knihovny

4.1 Představení iniciativy Digitální knihovny a její historie

Iniciativa *Digitální knihovny* je iniciativou, která vznikla jako součást strategického rámce Evropské unie pro oblast informační společnosti a médií. Strategii s názvem *i2010 - evropská informační společnost 2010* předložila Evropská komise ve svém sdělení ze dne 1. června 2005¹³⁹. Vymezením směrů pro vytváření politik v dané oblasti byl plněn úkol správně uchopit a sjednotit přístup k informační společnosti jako prostředku přispívajícímu k růstu a zaměstnanosti, tedy k stěžejnímu cíli lisabonské strategie. Komise vycházela z názoru, že hnací silou udržitelného růstu jsou znalosti a inovace jako artikl, na kterém je založena právě informační společnost. Pojem přitom označuje způsob života lidí, který charakterizuje rychlá cirkulace a snadné nakládání s informacemi v digitální podobě pomocí informačních a komunikačních technologií. Ty ulehčují zpracovávání, uchovávání, získávání a sdílení informací libovolné formy (ústní, psaná), které je neomezené objemem, časem nebo vzdáleností¹⁴⁰.

Jednou ze tří priorit strategie bylo vybudovat evropskou informační společnost přístupnou pro všechny občany, zabezpečující kvalitní veřejné služby a podporující lepší kvalitu života. S cílem zviditelnit potenciál informačních a komunikačních technologií v oblasti zvyšování kvality života Komise navrhla zahájit tři iniciativy. Jako přednostní spatřila potřeby stárnoucí společnosti, bezpečnou a čistou dopravu a kulturní rozmanitost, přičemž pro poslední jmenovanou oblast byla určena právě iniciativa týkající se digitálních knihoven. Kulturní rozmanitost mělo posílit zpřístupnění kulturních statků širšímu okruhu občanů.

Evropská komise záhy započala s prováděním svých návrhů a již ve svém sdělení ze dne 30. září 2005¹⁴¹ zahájila iniciativu *Digitální knihovny*. Na rozdíl od původního úmyslu bylo jejím záměrem co nejširší zpřístupnění a trvalé uchování nejenom evropských kulturních, ale i vědeckých informací. Pro realizaci byla zvolena

¹³⁹ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 1. června 2005: „i2010 – evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost.“

¹⁴⁰ High-Level Group on the Information Society. Recommendations to the European Council, Europe and the Global Information Society (Bangemann Report).

¹⁴¹ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 30. září 2005: „i2010: digitální knihovny.“

forma digitálních knihoven jako „organizovaných sbírek digitálního obsahu zpřístupněných veřejnosti“¹⁴², či jinak míst koncentrujících a zpřístupňujících informace v digitální podobě on-line pomocí počítačové sítě Internet. Digitální knihovny na území Evropské unie sice vznikaly již před zahájením unijní iniciativy, no kromě toho, že poskytly startovací základ pro její realizaci, byly na oplátku zastřešeny a zkoordinovány její veřejnou politikou. Iniciativa zahrnuje do své působnosti digitalizovaný i původně digitální materiál.

Za cíl iniciativy bylo úžeji stanoveno usnadnění a zatraktivnění práce s evropskými informačními zdroji v on-line prostředí. Při absenci zájmu veřejnosti o nabízený obsah by totiž široké zpřístupnění informací nenaplnilo svůj účel. V souladu s uvedeným byla lehce zmíněná vize evropské digitální knihovny jako druhého klíčového záměru iniciativy.

Komplexně pojaté sdělení o digitálních knihovnách vysvětlilo racionální pozadí započatého úsilí. Dále představilo základní směry pro tři sféry činností identifikované jako digitalizace analogových sbírek, dostupnost on-line a uchovávání digitálního obsahu. Dokument též zanalyzoval finanční, organizační, technické a právní problémy realizace a shrnul kroky na evropské úrovni, které již v tom čase proběhly/probíhaly a také ty, které Komise připravovala.

Ač se iniciativa vztahovala i na vědecké informace, předmětem sdělení *i2010: digitální knihovny* bylo jenom kulturní dědictví. První jmenovaná oblast má své zvláštnosti, a tak dokument předpokládal přijetí specializovaného sdělení. K němu vsutku došlo v Bruselu dne 14. února 2007¹⁴³. Nicméně přijaté sdělení dle mého názoru popsalo problematiku vědeckých informací v digitálním věku s menší hloubkou, než jaká byla věnována kulturnímu dědictví. Ani propojení s iniciativou *Digitální knihovny* nevyznělo dostatečně důrazně a předestíraná opatření Komise se zdála být méně angažovaná. Daný nedostatek byl ovšem později odstraněn, neboť problematice vědeckých informací bylo poté věnováno více pozornosti a také byla úžeji zapracována do iniciativy. Došlo rovněž k porovnání vědeckých a uměleckých děl zkonstatováním,

¹⁴² Tamtéž, s. 3.

¹⁴³ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 14. února 2007 k problematice vědeckých informací v digitálním věku: přístup, šíření a uchovávání.

že „vědci a badatelé publikují v zájmu podpory dalšího výzkumu s tím, že disponují dalšími zdroji příjmu, zatímco autoři literárních děl si publikováním vydělávají na živobytí“¹⁴⁴. Proto byl pro vědecké publikace a údaje z výzkumu, u výzkumu financovaného z veřejných prostředků, navržen otevřený přístup pro celou vědeckou obec i veřejnost. V oblasti vědeckých informací nakonec Komise přijala v červenci 2012 i samostatné doporučení¹⁴⁵. Dané linii se tato práce dále nevěnuje, protože vědecké informace souvisejí spíše s otázkou zpřístupňování a uchovávání nežli s otázkou digitalizace.

Jak iniciativu *Digitální knihovny*, tak vizi evropské digitální knihovny a z nich vyplývající opatření podpořily i další vrcholné orgány Evropské unie. Rada Evropské unie se vyjádřila ve svých závěrech¹⁴⁶ a Evropský parlament reagoval v usneseních¹⁴⁷.

Sdělení *i2010: digitální knihovny*, zahajující iniciativu, spustilo vlnu činnosti Evropské komise směrem k naplnění avizovaných kroků. V den přijetí sdělení byla zahájena on-line konzultace na téma digitalizace, dostupnosti on-line a digitálního uchovávání, která byla ukončena v lednu 2006. Výsledky v podobě odpovědí na osm otázek, zejména od kulturních institucí, vydavatelů a držitelů práv, vysokých škol a akademiků a společností z oboru informačních a komunikačních technologií¹⁴⁸, se staly podkladem pro doporučení Komise určené členským státům¹⁴⁹. Tímto krokem byla štafeta předána státům a jejich institucím, které jediné se mohly chopit vlastního uskutečňování iniciativy. Evropské komisi nadále zůstala funkce zastřešující a koordinační. Ve svých rozhodnutích Komise též ustavila vícero poradních skupin, z nichž byla pro účely této práce důležitá zejména Skupina odborníků na vysoké úrovni

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 7.

¹⁴⁵ Doporučení Komise ze dne 17. července 2012 o přístupu k vědeckým informacím a jejich uchovávání (2012/417/EU).

¹⁴⁶ Závěry Rady o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů (2006/C 297/01).

¹⁴⁷ Usnesení Evropského parlamentu o evropské informační společnosti pro růst a zaměstnanost (2005/2167(INI)); Usnesení Evropského parlamentu ze dne 27. září 2007 o „i2010: směrem k evropské digitální knihovně“ (2006/2040(INI)).

¹⁴⁸ Results online consultation „i2010: digital libraries“.

¹⁴⁹ Doporučení Komise ze dne 24. srpna 2006 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů.

pro digitální knihovny¹⁵⁰. Jejím úkolem bylo poskytovat poradenství při řešení organizačních, technických a právních problémů vyplývajících z realizace iniciativy.

Další fáze iniciativy se odrazila od sdělení Komise ze srpna 2008¹⁵¹, ve kterém Komise zhodnotila pokrok v provádění výše uvedeného doporučení a v uskutečňování vize evropské digitální knihovny *Europeana*. Na základě analýzy byly vytyčené problematické oblasti. V následujících dokumentech orgánů Evropské unie¹⁵² byla pak pozornost zaměřena zejména na budování *Europeany*, která se stala vlajkovou lodí *Digitálních knihoven*.

V březnu 2010 Evropská komise zahájila novou strategii *Evropa 2020*¹⁵³, navazující tím na cíle nahrazované dobíhající strategie *i2010 - evropská informační společnost 2010*. V rámci této nové strategie se jednou ze stěžejních stala široce koncipovaná iniciativa *Digitální program pro Evropu*¹⁵⁴. Podobně jako strategie *i2010* se zaměřila na využití informačních a komunikačních technologií k dosahování cílů růstu, zaměstnanosti a lepší životní úrovně. Jelikož oblast digitalizace a souvisejících činností zůstala klíčová, obsah iniciativy *Digitální knihovny* byl převzat a stal se součástí nové iniciativy. V činnostech na poli digitalizace, dostupnosti a uchovávání digitálního obsahu i ve vytváření evropské digitální knihovny *Europeana* se tak nadále pokračuje, přičemž se vychází z práce vykonané v předcházejících letech. Komise vzhledem k vývoji aktualizovala členským státům navrhovaná opatření v novém doporučení¹⁵⁵. Byla také ustavena skupina *Comité des Sages*¹⁵⁶ se stejným konzultačním

¹⁵⁰ Rozhodnutí Komise ze dne 27. února 2006, kterým se ustavuje skupina odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny.

¹⁵¹ Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 11. srpna 2008: Evropské kulturní dědictví na dosah jedním kliknutím, Pokrok v oblasti digitalizace kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a uchovávání digitálních záznamů v EU.

¹⁵² Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 28. srpna 2009: *Europeana – další postup*; Závěry Rady ze dne 10. května 2010 o *Europeana*: další kroky (2010/C 137/07); Rozhodnutí Evropského parlamentu ze dne 5. května 2010 o sdělení s názvem „*Europeana – další postup*“ (2009/2158(INI)).

¹⁵³ Sdělení Komise ze dne 3. března 2010: *Evropa 2020, Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění*.

¹⁵⁴ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 19. května 2010: *Digitální program pro Evropu*.

¹⁵⁵ Doporučení Komise ze dne 27. října 2011 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů.

¹⁵⁶ Zpráva Výboru moudrých (*Comité des Sages*): *Nová Renesance*.

úkolem jako Skupina odborníků na vysoké úrovni, která svou činnost ukončila v roce 2009.

4.1.1 Europeana – evropská digitální knihovna, archiv a muzeum

Vize *Europeana* představuje druhý klíčový záměr iniciativy *Digitální knihovny* a její realizace nejviditelnější výsledek snah. Evropská komise vizi pojala do iniciativy na základě silné politické podpory vyjádřené v listě šesti hlav států a předsedů vlád z dubna 2005¹⁵⁷.

Zpočátku se orgány Evropské unie ve svých dokumentech věnovaly zejména prvnímu záměru, a to digitálním knihovnám obecně ve smyslu digitalizovaných analogových sbírek jednotlivých (nejenom) kulturních institucí a míst shromažďujících původně digitální materiál, rozšířený zejména v oblasti vědeckých informací. Evropská digitální knihovna byla jenom zlehka zmiňována. Postupně se však situace obrátila a z *Europeany* se v dokumentech přijímaných v rámci iniciativy¹⁵⁸ stalo ústřední téma. Postup pravděpodobně vyplývá z faktu, že pro budování evropské digitální knihovny byla nutná základní infrastruktura. Proto se nejprve vyvíjela obecná činnost v oblastech digitalizace, zpřístupňování a uchovávání digitálních dat.

Pojmenování *Europeana* bylo poprvé oznámeno až v roce 2008 ve sdělení Komise o pokroku v provádění iniciativy¹⁵⁹. Jeho vznik a použití však byly nezbytné, neboť pojmenování umožňuje odlišit evropskou digitální knihovnu od dřívějšího projektu Evropské knihovny (tzv. TEL). Zatímco výsledkem projektu TEL je funkční služba jednotné brány k zdrojům evropských národních knihoven¹⁶⁰, digitální knihovna *Europeana* poskytuje společný mnohojazyčný přístupový bod k distribuovanému digitálnímu kulturnímu dědictví z evropských knihoven, ale i muzeí a archivů. Jako funkční služba¹⁶¹ spuštěná v listopadu 2008 umožňuje vyhledávání v oficiálních

¹⁵⁷ Letter of 28 April 2005.

¹⁵⁸ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 28. srpna 2009: *Europeana – další postup*; Závěry Rady ze dne 10. května 2010 o *Europeaně*: další kroky (2010/C 137/07); Rozhodnutí Evropského parlamentu ze dne 5. května 2010 o sdělení s názvem „*Europeana – další postup*“ (2009/2158(INI)).

¹⁵⁹ Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 11. srpna 2008: *Evropské kulturní dědictví na dosah jedním kliknutím, Pokrok v oblasti digitalizace kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a uchovávání digitálních záznamů v EU*.

¹⁶⁰ The European Library – Connecting knowledge.

¹⁶¹ *Europeana – Homepage*.

jazyčích EU mezi desítkami milionů digitalizovaných objektů. Kulturní materiál od knih a časopisů přes muzejní předměty až po audiovizuální záznamy poskytly různorodé kulturní instituce z celé Evropy. Budování knihovny stále není ukončeno a obsah i služby se dále rozšiřují. Proces digitalizace evropského kulturního dědictví by měl být dovršen do roku 2025¹⁶².

4.2 Právní aspekty iniciativy Digitální knihovny

Orgány Evropské unie již od začátků iniciativy *Digitální knihovny* braly v potaz právní aspekty. Kromě organizačních, technických a finančních problémů realizace se každý doprovodný dokument věnoval i potenciálním právním problémům. Z hlediska digitalizace jako jednoho ze tří směrů činností bylo u autorských děl pamatováno obecně na nutnost získání autorova souhlasu k digitalizaci a na problematiku osiřelých a komerčně nedostupných děl. Také se diskutovalo o nevíтанé možnosti vzniku práv k volnému dílu nebo nechráněnému statku na základě procesu digitalizace a o právním statusu metadat¹⁶³. Z hlediska zpřístupňování autorských děl on-line pro území celé Evropské unie zas byla shledána jako problematická rozdrobenost a složitost systému udělování licencí. Z hlediska posledního ze zmiňovaných směrů činností, tedy uchovávání digitálního obsahu, byla u autorských děl rozebíraná nutnost umožnit zhotovování archivních kopií cestou digitalizace a migrace bez autorova souhlasu na základě omezení jeho práv. V kontextu uchovávání se dále objevily úvahy o původním digitálním materiálu a jeho sbírání metodou *web-harvestingu* nebo pomocí institutu povinné kopie rozšířením na digitální oblast.

Následující podkapitola se věnuje oblastem digitalizace, zpřístupňování a uchovávání ve vztahu k autorským dílům obecně a ve vztahu k osiřelým a komerčně nedostupným dílům specificky. Ve svém závěru načrtává problematiku povinné

¹⁶² Doporučení Komise ze dne 27. října 2011 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů.

¹⁶³ Metadata jsou strukturovaná data o jiných datech, anebo jinak řečeno, opisní informace o obsahu, kvalitě a dalších vlastnostech jiných dat. Obvykle jsou poskytnuty jinou osobou než autorem díla, přičemž jsou obsaženy buď v samostatném souboru, nebo v jasně označené části souboru hlavního (GLADNEY, H. M., Preserving digital information).

rozmnoženiny a *web-harvestingu*. Těžiště této podkapitoly spočívá v rozboru otázek osířelých děl a děl komerčně nedostupných.

4.2.1 Digitalizace, zpřístupňování a uchovávání autorských děl obecně

4.2.1.1 Problematika ve světle iniciativy DK

Cílem iniciativy *Digitální knihovny* je přizpůsobit tradiční model knihovních, muzejních, archivních a vzdělávacích služeb digitální éře takovým způsobem, aby jejich základní poslání a funkce zůstaly zachovány. Klíčovou rolí příslušných institucí je zpřístupňovat a uchovávat informace, což v digitálním věku znamená zpřístupňovat materiál v digitálním formátu on-line prostřednictvím počítačových sítí a uchovávat jej výhodněji na digitálních médiích. Velké množství informací je však zachyceno pouze analogově, proto přechod k digitálnímu modelu služeb vyžaduje hromadnou digitalizaci. Navíc nezanedbatelnou část fondů institucí představují chráněná autorská díla, která jsou významnou součástí kulturního a intelektuálního dědictví. Aby nevznikla tzv. černá díra 20. století¹⁶⁴, vyplývající zejména z doby trvání autorských majetkových práv 70 let po smrti autora¹⁶⁵, byly orgány Evropské unie nuceny zabírat se autorskoprávními otázkami. Odbornost rozhodnutí přitom byla zajištěna ustavením vícero poradních skupin a uspořádáním několika on-line konzultací. Základní postoj, který orgány a skupiny v této oblasti zaujaly a který se prolínal všemi doprovodnými dokumenty, zdůrazňoval potřebu plného respektování autorského práva, práv souvisejících a práva *sui generis* pořizovatele databáze, jako klíčových nástrojů na podporu tvořivosti a investic.

Úkony digitalizace, on-line zpřístupňování a rozmnožovací úkony za účelem uchovávání vyžadují v případě autorských děl standardně souhlas autora nebo jiného nositele či vykonavatele autorských práv. Jestliže na konkrétním vydání díla nebo záznamu díla váznou další práva, například výkonných umělců nebo výrobců záznamu, je k úkonům nutný souhlas také těchto nositelů práv. Výjimečně však není potřeba

¹⁶⁴ Zpráva Výboru moudrých (*Comité des Sages*): Nová Renesance.

¹⁶⁵ V některých případech na konkrétním vydání nebo záznamu autorského díla váznou i jiná než autorská práva, například práva nakladatelů nebo výrobců záznamů, případně je konkrétní vydání zatíženo autorskými právy k přebalu nebo sazbě. Není vyloučeno, že tyto práva spjatá s konkrétním vydáním nebo záznamem díla budou trvat i po vypršení doby ochrany váznoucí se k základnímu dílu.

souhlasu nositelů práv ve zvláštních situacích, které nazýváme výjimkami z autorského, případně jiného práva. Oprávnění neboli licence ke způsobům užití chráněného statku se obvykle uděluje/získává cestou licenční smlouvy.

Unijní autorské právo zná a ve své informační směrnici¹⁶⁶ upravuje výjimku pro zvláštní nekomerční úkony rozmnožování (čl. 5 odst. 2 písm. c)) a výjimku pro terminálové zpřístupňování sbírek (čl. 5 odst. 3 písm. n)), obě ve prospěch zmiňovaných veřejně přístupných kulturních a vzdělávacích institucí. Nicméně daná úprava nevyhovuje realizaci iniciativy *Digitální knihovny* z několika důvodů. V první řadě je omezeno další užití rozmnoženin získaných digitalizací, zejména je vyloučeno jejich zpřístupňování on-line (bod 40 odůvodnění/recitálu). Přitom se jedná o klíčové hledisko iniciativy. Dalším, neméně důležitým důvodem je skutečnost, že výjimky jsou nepovinné, proto nemusí být zavedené ve všech členských státech. Vše je nakonec podtrženo ne příliš podrobnou úpravou informační směrnice, která zejména u výjimky pro zvláštní úkony rozmnožování vedla v členských státech k rozdílnému provedení. Rozmnožování tedy není v rámci Evropské unie dovoleno za stejných podmínek nebo za stejným účelem, například účelem digitalizace nebo uchovávání. Přeshraniční a celounijní aktivity v této oblasti se proto výrazně komplikují.

Z výše uvedeného vyplývá, že současný právní stav v zemích Evropské unie vyžaduje pro výkon činností, které jsou náplní iniciativy, uzavírání dohod s jednotlivými nositeli práv. Rozsah činností je ovšem tak hromadný, že vyřízení příslušných práv by bylo nesmírně náročné jak z časového, tak finančního hlediska¹⁶⁷. Proto před orgány EU vyvstala závažná otázka, zdali digitální věk potřebuje zásadní změnu autorského práva nebo je naopak nynější právní stav dostačující.

K poradnímu zodpovězení otázky ustavila Evropská komise Skupinu odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny. Jako fórum pro výměnu názorů mezi reprezentanty zainteresovaných stran skupina nedospěla z důvodu názorové neshody k řešení nastíněného problému a nechala tak otázku změny právního rámce otevřenou. Nositelé práv totiž zdůrazňovali, že k digitalizaci a on-line zpřístupňování třeba

¹⁶⁶ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti.

¹⁶⁷ Pro ilustraci: Zpráva Výboru moudrých (*Comité des Sages*): Nová renaissance (s. 17) uvádí, že německá vysílací společnost ZDF odhadla počet smluv pro vyřízení práv k jejím archivním sbírkám na 3 miliony, a že společnost BBC vypočítala, že vyřízení práv k jejímu archivu by stálo 72 milionů liber jen v personálních nákladech.

přistoupit za stávajících autorskoprávních pravidel, zatímco kulturní instituce obhajovaly reformu autorského práva a jeho hlubší harmonizaci na evropské úrovni¹⁶⁸.

Stejná propast mezi názory zainteresovaných subjektů se projevila v rámci Komise pořádané veřejné konzultace o zelené knize týkající se autorského práva ve znalostní ekonomice. Knihovny, archivy a univerzity podpořily liberálnější systém autorských práv. Pro lepší přístup ke znalostem navrhly unijně upravit soubor povinných základních výjimek, jejichž výkonu nebudou moci zamezit technická opatření ochrany. Za možné kandidáty označily mimo jiné výjimku pro zvláštní úkony rozmnožování kulturními a vzdělávacími institucemi, výjimku pro vzdělávání a vědecký výzkum a výjimku ve prospěch osob zdravotně postižených. Návrh odůvodnily tím, že již systém existujících licenčních dohod je složitý a roztržitý a, že domluvit další potřebné licenční smlouvy by znamenalo značnou transakční zátěž. Dále upozornily na praktickou nemožnost nadnárodních ujednání a na eventualitu lepšího využití zdrojů, které by jinak byly vynaloženy. Argumenty doplnily zdůrazněním skutečnosti, že jejich posláním je jednat ve veřejném zájmu. Na druhou stranu vydavatelé, autoři, další nositelé práv a organizace pro kolektivní správu se vyjádřili pro zachování právního *statu quo*. Uvedli, že zavedení povinných výjimek by ohrozilo hospodářské pobídky a povzbudilo parazitování. Dle jejich názoru jsou licenční smlouvy nejlepším způsobem, jak šířit znalosti, mimo jiné proto, že skýtají potřebnou flexibilitu, například vůči novým technologiím. Nepotřebnost změny navíc tyto strany doložily již probíhajícím procesem digitálního šíření informací v podobě investic do modelů elektronických publikací (e-knihy), včetně nástrojů pro distanční vzdělávání, a v podobě internetového zpřístupňování vědeckých časopisů. Ve vztahu k výjimkám pro kulturní a vzdělávací instituce dané subjekty uvedly, že jejich rozšíření v oblasti uchovávání a zpřístupňování ve prospěch on-line služeb by poškodilo postavení nositelů práv, znamenalo nekalou soutěž pro vydavatele a odradilo je od investic do nových obchodních modelů. Kulturní a vzdělávací instituce by dle jejich názoru měly nadále poskytovat služby ve jménu svého poslání, to však neznamená, že by se on-line

¹⁶⁸ i2010 Digital Libraries Initiative. High Level Expert Group on Digital Libraries. Final Report: Digital Libraries: Recommendations and Challenges for the Future.

zpřístupňování materiálu mělo rovnat právu bezplatně užít chráněné dílo nebo bezplatnému přístupu pro uživatele¹⁶⁹.

Komise na výsledky veřejné konzultace reagovala ve sdělení¹⁷⁰. Na otázku, zdali digitální věk vyžaduje změnu autorského práva, neodpověděla, zato vyjádřila odhodlání v roce 2010 dále pokračovat v práci na řešení autorskoprávních otázek. Uvedla, že bude sledovat vývoj integrovaného evropského prostoru, že se pokusí vyjasnit právní důsledky hromadné digitalizace a on-line zpřístupňování a na základě získaných poznatků zváží další kroky, včetně zavedení rozšířených nebo povinných výjimek. Mezičasem bude jako řešení problému vysokých transakčních nákladů hledat jednoduchý a nákladově účinný systém vypořádání autorských práv, například v podobě kolektivního licencování.

Dle mého názoru hromadná digitalizace a on-line zpřístupňování autorských děl vyžaduje revizi autorského práva, minimálně ve smyslu zakotvení unijně jednotného efektivního způsobu vypořádání autorských a souvisejících práv. Veřejný zájem na dostupnosti kulturních a intelektuálních statků ve spojení s reáliemi dnešní doby, kdy se fyzický svět v mnohých ohledech přesouvá do virtuální roviny, si totiž žádá řešení. Nicméně situace by určitě neměla být záminkou k oslabení autorskoprávní ochrany v tom smyslu, že autoři a jiní nositelé práv by neměli možnost zhodnotit svou tvořivost nebo investici. Takový zásah by měl díky hromadné povaze příliš znatelný dopad a mohl by vést k poklesu vznikající tvorby.

Co se týče výjimky poskytující *en bloc* oprávnění k digitalizaci a on-line zpřístupňování fondů knihovnamí, muzei, archivy a vzdělávacími zařízeními, myslím si, že za jistých podmínek představuje přijatelnou alternativu. Stačilo by, aby zavedení výjimky doprovázel vznik nového práva na přiměřenou náhradní odměnu pro autory a další nositele práv, a aby byla zajištěna ochrana uznání autora a integrity digitalizovaných děl. Realizace v praxi by se dala vyřešit tak, že náhradní odměnu by vyúčtovaly, rozdělovaly a vyplácely organizace kolektivní správy. Jejím zdrojem by byl částečně státní rozpočet a částečně poplatky uživatelů stránek za stahování a tisk chráněných děl, přičemž prohlížení by bylo pro uživatele stránek bezplatné. Výše náhradní odměny by se odvíjela od počtu zhlédnutí, stáhnutí a tisknutí díla. Aby

¹⁶⁹ Sdělení Komise ze dne 19. října 2009: Autorské právo ve znalostní ekonomice. KOM(2009) 532 v konečném znění.

¹⁷⁰ Tamtéž.

výjimka zasahovala do autorských práv ještě méně intenzivně, nositelům práv by mohla být poskytnuta možnost zapovědět výjimku nebo určité způsoby užití. Zapovězení by bylo zaznamenáno v unijní databázi a uživatel by byl před užitím povinen do databáze nahlédnout. Možnou variantou by bylo také zákonné omezení výjimky na některé druhy materiálu, například na díla tištěná¹⁷¹. Dle mého názoru citlivě konstruovaná výjimka představuje přijatelné řešení i proto, že je ve srovnání se systémy hromadného licencování, které vedle ní přicházejí do úvahy, výhodnější. V porovnání s povinnou nebo rozšířenou kolektivní správou je výjimka administrativně a finančně méně zatěžující jak pro instituce digitalizující sbírky, tak pro organizace kolektivní správy. Odpadlo by totiž vyjednávání a správa licenčních smluv.

Jakýmkoli směrem se vývoj autorského práva ubere, určité aspekty by se dle orgánů Evropské unie a jejich poradních skupin měly zohlednit vždy. Jak licenční smlouvy, tak výjimky z práv by měly působit přeshraničně, zejména by měly dovolovat zpřístupňování děl na území celé EU. Dnes je tento aspekt problematický, protože kvůli teritoriální působnosti je nutné získávat souhlas k užití díla jednotlivě pro území každé dotčené krajiny. Nadnárodní ujednání se v praxi ukázala jako nemožná a systém získávání licencí pro jednotlivé krajiny se vyznačuje složitostí a roztříštěností z důvodu rozdílnosti právních úprav a administrativního zatížení. Přijatý nástroj by měl proto přinést řešení, které odstraní daný problém, protože občané v unii mají právo na rovnocenný přístup ke službám. Ve druhém aspektu je dle unijních orgánů důležité, aby obsah digitálních knihoven nepodléhal cenzuře a zároveň dodržoval právo autorů na integritu autorských děl. Třetím aspektem je přístup koncového uživatele¹⁷² ke sdělovanému materiálu. Unijní orgány i poradní skupiny preferují modely zpřístupňování, ve kterých mají soukromé osoby a veřejné organizace volný přístup k obsahu, který můžou bezplatně prohlížet.

Jediný jednoznačný postoj ze strany Evropské unie v rozebírané tématice se týká oblasti uchovávání. Členskými státy se doporučuje, aby do právních řádů zapracovaly výslovné a jasné ustanovení umožňující veřejným kulturním a vzdělávacím institucím

¹⁷¹ Ve vztahu k tištěným dílům nepůsobí výjimka tak kontroverzně. On-line přístup ke knize bez možnosti jejího stáhnutí nebo tisku vůči registrovaným zákazníkům knihovny je porovnatelným zásahem do práv jako absenční půjčování fyzických knih, které je dnes standardem. Navíc stále existuje mnoho lidí, kteří upřednostňují čtení z papíru před čtením elektronickým.

¹⁷² Pojem „koncový uživatel“ je pojmem z oblasti elektronických komunikací.

vícenásobné rozmnožování a migraci autorských děl pro archivní účely. Výjimku z práva lze zakotvit na základě informační směrnice¹⁷³, která státům dovoluje zavést výjimku pro zvláštní nekomerční úkony rozmnožování prováděné zmiňovanými institucemi. V souvislosti se zajištěním uchování kulturního a intelektuálního dědictví *Comité de Sages* neboli Výbor moudrých doporučil zvážit *Europeanu* jako evropské úložiště, kde by se archivovaly kopie digitalizovaných i původně digitálních materiálů. Pro chráněná díla by úložiště sloužilo jako „temný archiv“¹⁷⁴.

Souběžně s aktivitami na unijní úrovni probíhají v některých členských státech aktivity zainteresovaných stran. Kulturní instituce a nositelé autorských práv mezi sebou diskutují a zkoumají způsoby, jak zpřístupnit chráněná díla on-line. Za zmínku stojí model, který si osvojil vyhledávací nástroj francouzské národní knihovny *Gallica 2*¹⁷⁵. K volným dílům poskytuje bezplatný přístup a v případě materiálu chráněného autorským právem obsahuje odkazy na internetové stránky francouzských vydavatelů, případně zpřístupňuje část materiálu dle jejich rozhodnutí. Na odkazovaných stránkách pak koneční uživatelé najdou celá díla, která si můžou stáhnout za podmínek stanovených nositelem práv. Model je oboustranně výhodný, protože konečným uživatelům umožňuje snadno nalézt chráněný obsah, zatímco vydavatelé zviditelňují svá díla. Z těchto důvodů unijní orgány uvažují o podobném způsobu zpřístupňování i pro evropskou digitální knihovnu *Europeana*.

4.2.1.2 Právní situace v ČR

Český zákonodárce využil nabídky poskytované informační směrnicí ve prospěch kulturních a vzdělávacích institucí jak u výjimky pro zvláštní nekomerční úkony rozmnožování, tak u výjimky pro terminálové zpřístupňování sbírek. Jako zvláštní úkony rozmnožování přitom upravil rozmnožování autorských děl za účelem archivace, za účelem obnovy fondu nebo za účelem terminálového zpřístupňování děl (§ 37 odst. 1 písm. a), b), c) AZ). Z hlediska iniciativy Digitální knihovny je tedy

¹⁷³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti.

¹⁷⁴ Zpráva Výboru moudrých (*Comité des Sages*): Nová Renesance, s. 6, 25, 26, 32.

¹⁷⁵ Gallica – Bibliothèque numérique.

veřejným institucím v českém právním prostředí dovolena digitalizace díla bez souhlasu nositele práv z důvodu jeho uchovávání nebo terminálového zpřístupňování¹⁷⁶.

V rámci sdělování děl veřejnosti je v souladu s evropským právem veřejná instituce oprávněna ze zákona pouze ke zpřístupňování děl prostřednictvím terminálů v jejích prostorách (§ 37 odst. 1 písm. c) AZ). Podmínky terminálového zpřístupňování jsou přitom převzaty doslovně z infomační směrnice. Dílo, které je součástí sbírek veřejné instituce-uživatele, smí být zpřístupněno pouze jednotlivcům ze strany veřejnosti pro účely výzkumu nebo soukromého studia, pokud zpřístupnění není vyloučeno prodejními nebo licenčními podmínkami. Zákonodárce k tomu přidává povinnost uživatele zamezit osobám zhotovení rozmnoženiny. Tím však není dotčeno oprávnění uživatele rozmnožovat dílo tiskově na objednávku pro osobní nebo vlastní vnitřní potřebu objednatele.

Sdělovat díla on-line smějí veřejné instituce pouze na základě licenční smlouvy. Ovšem (jenom) knihovny mají i v této oblasti jisté zvýhodnění plynoucí z § 101 odst. 9 písm. f) AZ. Hromadné licenční smlouvy, které knihovny uzavřou s kolektivním správcem k on-line sdělování děl z jejich fondů jednotlivcům na požádání pro účely výzkumu a soukromého studia, totiž mají rozšířený účinek. To znamená, že se týkají všech, správcem zastupovaných i nezastupovaných, nositelů práv v dané oblasti s výjimkou těch, kteří účinky vyloučili (tzv. *opt-out*). Pravidlo rozšířené kolektivní správy se nevztahuje na počítačové programy, zvukové a zvukově obrazové záznamy, vydané notové záznamy a na díla, která jsou předmětem licenčních smluv, nebo jestliže to nositel práva zakázal.

Ve vztahu k uchovávání, jak již bylo naznačeno výše, poskytuje český autorský zákon veřejným institucím oprávnění zhotovit rozmnoženinu autorského díla za podmínky, že není sledován přímý ani nepřímý hospodářský prospěch (§ 37 odst. 1 písm. a) AZ). Jiné předpoklady realizace institutu zákon neuvádí. Zdali daná zákonná licence umožňuje vícenásobné rozmnožování a migraci děl, je tedy věcí výkladu, který musí být v souladu s třístupňovým testem. Dle mého názoru ustanovení navzdory použitému jednotnému číslu dovoluje zhotovit vícero rozmnoženin díla i převádět dílo mezi formáty. Takové úkony totiž nevybočují z účelu výjimky ani nemají potenciál interferovat s užíváním díla ze strany nositele/vykonavatele práv či s oprávněnými

¹⁷⁶ Výjimka pro účely obnovy fondu je z praktického hlediska aplikovatelná zejména na analogové rozmnožování.

zájmy autora. Výkladu nebrání ani jednotné číslo slova „rozmnóženina“, neboť se jedná o záležitost legislativní techniky. Lze proto říci, že doporučení Evropské unie provedla Česká republika do praxe. Otázkou zůstává, a je opět věcí výkladu, kterých autorských děl se zákonná licence k uchovávání týká. V rámci české doktríny se objevuje názor, že oprávněný subjekt je vázán druhem děl, ke kterému vede fond, bez ohledu na to, zda je dílo dostupné na trhu či nikoli¹⁷⁷. Ovšem Skupina odborníků na vysoké úrovni, konkrétně její podskupina pro autorské právo, se vyjádřila, že oprávnění uchovávat by se mělo vztahovat pouze k dílům nedostupným na trhu s výjimkou děl deponovaných jako povinné výtisky u národních knihoven¹⁷⁸. Jsem názoru, že toto omezení je příliš striktní, proto souhlasím s postojem části české doktríny. Vzhledem k tomu, že kulturní a vzdělávací instituce plní kromě archivační funkce i funkci zprostředkovávání informací a poznatků, musí si tak či tak rozmnoženiny díla, které chtějí zpřístupňovat veřejnosti, obstarat běžným způsobem, tedy na základě koupě nebo licenčního oprávnění. Proto rozmnožení díla z důvodu jeho uchování na základě výjimky nepředstavuje tak podstatný zásah do práv nositelů. Totožná argumentace platí pro názor, že dílo rozmnožované za účelem uchovávání nemusí být součástí fondu iniciativní instituce. Daný výklad do jisté míry nahrazuje chybějící úpravu metod aktivního shromažďování kulturního a intelektuálního dědictví.

Všechny zmiňované výjimky omezují nejen právo autorské, ale také další související práva, konkrétně právo výkonného umělce, právo výrobce zvukového nebo zvukově obrazového záznamu a právo televizního nebo rozhlasového vysílatele. Blíže o těchto výjimkách z práv pojednává třetí kapitola.

4.2.2 Osířelá díla

4.2.2.1 Problematika ve světle iniciativy DK

Ačkoliv se v rámci iniciativy *Digitální knihovny* přistupovalo k právním aspektům digitalizace, on-line zpřístupňování a uchovávání autorských děl obecně, do popředí vystupovala od počátků problematika osířelých děl. Pozornost na ně zaměřená

¹⁷⁷ TELEČ, I., TŮMA, P., Autorský zákon: komentář, s. 389.

¹⁷⁸ i2010 Digital Libraries Initiative. High Level Expert Group – Copyright Subgroup. Final Report on Digital Preservation, Orphan Works and Out-of-Print Works, s. 7.

se pak v průběhu času neustále zvyšovala. Na fakt, že se jednalo o nejpálčivější problém, poukazuje i skutečnost, že jako jediný doznal legislativního řešení na evropské úrovni, i když ze začátku byly vyzývány k zavedení mechanismů členské státy.

Podstata problému osiřelých děl spočívá v tom, že se jedná o autorskoprávně chráněná díla, u nichž je velmi obtížné ba nemožné určit, případně vyhledat, autora nebo jiného nositele práv. Zájemce o potenciální užití takového díla proto není schopen získat svolení k užití v případech, kdy je souhlasu potřeba. A jelikož jsou osiřelá díla chráněná jako díla jiná, užitím by se zájemce vystavil riziku žaloby uplatňující sankční a zdržovací nároky v případě, že by se dodatečně objevil nositel práv. Neúspěchu v nalezení autora navíc předchází obvykle časově a finančně náročný průzkum. To vše způsobuje, že osiřelá díla zůstávají neužitá¹⁷⁹. Daná situace je nepříznivá pro obě strany, protože potenciální uživatel neprofituje z užití a nositel práv nezískává licenční odměnu. Také veřejnost je ochuzená o výhody kreativity a inovativnosti vyplývající z dalšího užívání děl. Stejně závěry pak platí pro digitalizační projekty, včetně unijní iniciativy *Digitální knihovny*. Veřejné instituce nejsou schopny digitalizovat a zpřístupňovat osiřelou část svých sbírek, a tak naplňovat úkoly veřejného zájmu. Nositelům práv unikají odměny a veřejnost nemá plný přístup k poznatkům a ke kultuře. Důvody osiření děl bývají spatřovány v principu neformálnosti evropského autorskoprávního systému¹⁸⁰, ale též v prodlužování doby ochrany¹⁸¹.

Rozsah problému neurčují přesné statistiky, ale existuje několik relevantních odhadů. Například britská studie *In from the Cold* z roku 2009 uvádí, že na základě údajů sesbíraných od desítek institucí veřejného sektoru se v jejich sbírkách nachází dle umírněného odhadu 25 milionů osiřelých děl¹⁸². Francouzská studie z roku 2011 odhaduje, že až 57% knih vydaných ve Francii od roku 1900 je osiřelých nebo nedostupných na trhu¹⁸³. Nakonec studie *Seeking New Landscapes*, financovaná Evropskou unií a publikovaná pod jménem Britské národní knihovny, v roce 2011 prezentuje zjištění, že 43% z náhodně vybraných monografií ve sbírce knihovny, které

¹⁷⁹ GOMPEL, S., HUGENHOLTZ, P. B., The Orphan Works Problem: The Copyright Conundrum of Digitizing Large-Scale Audiovisual Archives, and How to Solve It.

¹⁸⁰ FALADOVÁ, A.; ŽIKOVSKÁ, P. Problematika osiřelých děl.

¹⁸¹ LIFSHITZ-GOLDBERG, Y. Orphan Works, WIPO Seminar.

¹⁸² Strategic Content Alliance. In from the Cold: An assessment of the scope of „Orphan Works“ and its impact on the delivery of services to the public.

¹⁸³ KHIARI, B. Rapport fait au nom de la commission de la culture, de l'éducation et de la communication sur la proposition de loi de M. Jacques LEGENDRE relative à l'exploitation numérique des livres indisponibles du XXème siècle.

byly publikované mezi roky 1870 a 2010, představuje díla osiřelá¹⁸⁴. Ať už je přesný počet sirotčích děl jakýkoliv, kulturní instituce i vlády členských států se shodují, že jde o závažný problém, který se týká všech oblastí autorských děl, nejenom tištěných textů. Status osiřelosti se nadto nedotýká jenom děl, ale též jiných předmětů autorskoprávní ochrany, jako například uměleckých výkonů nebo zvukových či zvukově obrazových záznamů. I proto členské státy a zainteresované subjekty podnítily vznik směrnice zabývající se danou problematikou.

Cesta k přijetí legislativního aktu v podobě směrnice nebyla jednoduchá ani přímočará. Jak je naznačeno výše, v počátcích iniciativy *Digitální knihovny* byla ponechána odpovědnost v zavádění mechanismů pro osiřelá díla na členských státech Evropské unie. Proto s cílem umožnit přeshraniční spolupráci pracovala podskupina Skupiny odborníků na vysoké úrovni na formulaci společných principů pro mechanismy jednotlivých států a na zásadách modelu, v jehož rámci státy zavádějí vlastní řešení. Podskupina na základě své činnosti vyjádřila souhlasně s unijními orgány preferenci pro zavádění mechanismů založených na dobrovolné bázi. Ty nehledě na svůj charakter měly být podle jejího doporučení použitelné na všechny druhy a oblasti chráněných děl. Podmínkou užití osiřelého díla přitom mělo být důsledné pátrání po nositeli práv v krajině původu díla s tím, že aktivní roli v zjišťování právního statusu mohly sehrávat i organizace kolektivní správy. Mechanismus měl zajistit pro objeveného nositele práv odměnu za předchozí užívání a možnost rozhodnout o dalším osudu díla.

Z hlediska uskutečnitelnosti přeshraničního užívání děl podskupina upozornila na nezbytnost interoperability systémů jednotlivých států. Schopnost vzájemné součinnosti přitom dle jejího názoru vyžadovala vypracování sdílených kritérií důsledného pátrání. Spolu s vymezenými klíčovými principy pro jednotlivé mechanismy mohla totiž kritéria sloužit jako vodítko ke vzájemnému uznávání přijatých řešení. Ve výsledku tak mohl být status materiálu označeného za osiřelé dílo v jednom členském státě uznán i ve státech dalších.

¹⁸⁴ STRATTON, B. Seeking New Landscapes: A rights clearance study in the context of mass digitisation of 140 books published between 1870 and 2010.

Celkové řešení dle podskupiny měly doplnit praktické nástroje, jako jsou databáze osiřelých děl a národní střediska pro vypořádání práv založené nositeli práv¹⁸⁵. Databáze měly pomoci ve vyhledávání nositelů práv, zatímco národní střediska měla sloužit jako přeshraničně dostupné centralizované body přístupu k nositelům, vykonavatelům a správcům práv. Střediska mohla udělovat licenci přímo anebo práva mohla být vypořádávána v součinnosti s jiným mechanismem. Národní střediska mohla být nakonec propojena do přístupového bodu evropského. Taktéž pro budování databází a středisek pro vypořádání práv vypracovala podskupina klíčové principy¹⁸⁶. Navíc pro střediska načrtla modelový postup udělování licencí.

Jak je uvedeno výše, podskupina pro autorské právo navrhla z důvodu ulehčení přeshraniční spolupráce zpracování společných evropských kritérií důsledného vyhledávání nositele práv. Tak by vyhledávání, které by naplnilo společně stanovená kritéria, mohlo být označeno za důsledné ve všech členských státech. Ačkoliv dle názoru podskupiny mělo zpracování pokynů náležet zainteresovaným subjektům, přeci vyjádřila několik doporučení. Uvedla, že pokyny by měly být stanovené specificky podle kategorií děl, být flexibilní vůči individuálním okolnostem, předepisovat pátrání v krajině původu díla, ale nepředepisovat minimum kroků nebo informačních zdrojů z důvodu rychlého vývoje. K tomu doplnila, že pokyny by se neměly stát předmětem zákonodárství¹⁸⁷.

S názorem, že vypracování kritérií důsledného vyhledávání by mělo náležet zainteresovaným subjektům, souhlasili i samotní nositelé práv a kulturní instituce. Proto Evropská komise pozvala jejich zástupce k prodiskutování a dohodnutí pokynů pro důsledné vyhledávání pro čtyři tvořivá odvětví. Na základě konference zainteresovaných stran v září 2007 vytvořila Komise plán vypracování pokynů a jmenovala čtyři pracovní skupiny pro oblast textu, audiovize, výtvarnictví/fotografie a hudby/zvuku. Skupiny pracovaly nezávisle a za svou práci odpovídaly Komisi a Skupině na vysoké úrovni. Na závěr své činnosti každá skupina odevzdala zprávu obsahující odvětvové pokyny a další návrhy a zjištění vztahující se k řešení osiřelých

¹⁸⁵ i2010 Digital Libraries Initiative. High Level Expert Group – Copyright Subgroup. Final Report on Digital Preservation, Orphan Works and Out-of-Print Works., s. 11, 14-16.

¹⁸⁶ i2010 Digital Libraries Initiative. Copyright Subgroup's Recommended Key Principles for Rights Clearance Centres and Databases for Orphan Works, Annex 6., s. 1-2, 7.

¹⁸⁷ i2010 Digital Libraries Initiative. High Level Expert Group – Copyright Subgroup. Final Report on Digital Preservation, Orphan Works and Out-of-Print Works., s. 15.

děl. Na základě odvětvových zpráv byla vyhotovena zpráva společná¹⁸⁸. Vzhledem k silné podpoře zainteresovaných se všechny zprávy staly základem politického dokumentu v podobě Memoranda o porozumění o osiřelých dílech¹⁸⁹. Memorandum podepsalo k 4. červnu 2008 dvacet sedm kulturních institucí a organizací zastupujících evropské nositele práv. V průběhu roku se k nim přidaly další tři subjekty. Všichni podepsaní se zavázali k dodržování dohodnutých pokynů pro důsledné vyhledávání nositelů práv a k uznání díla za osiřelé jenom za podmínky dodržení nastavených kritérií. Forma seberegulace v podobě memoranda představuje vedlejší produkt práce a důležitý úspěch Skupiny na vysoké úrovni.

Navzdory doporučení Evropské komise většina členských států nezavedla mechanismy, které by umožnily užití osiřelých děl. Z národních zpráv o pokroku podaných pro rok 2010 vyplynulo, že pouze sedm krajín¹⁹⁰ k dané době disponovalo mechanismy pro osiřelá díla. K nedostatečnému pokroku se navíc přidružilo vyjádření některých kulturních a vzdělávacích institucí, komerčních uživatelů a členských států v rámci veřejné konzultace pořádané Komisí na téma autorské právo ve znalostní ekonomice. Tyto subjekty uvedly, že v té době stávající nástroje v oblasti osiřelých děl postrádají právní závaznosti, proto neposkytují dostatečnou právní jistotu. Navíc se nevypořádávají se skutečností, že užití osiřelých děl je porušováním autorských práv. Z daných důvodů navrhly legislativní přístup k problematice, ovšem na unijní úrovni. Kdyby legislativní řešení přijímaly členské státy jednotlivě, mohlo by to vést k rozdílům narušujícím vnitřní trh pro přeshraniční užívání¹⁹¹. Nastíněná situace přispěla k tomu, že Evropská komise změnila politiku a namísto vyzývání členských států ohlásila v říjnu 2009 celoevropské řešení, ovšem bez bližší konkretizace. Problém osiřelých děl měl být totiž dále zkoumán a posuzován právě kvůli výběru vhodného způsobu. O necelý rok reagoval na prohlášení Komise Evropský parlament a to výzvou, aby Komise předložila legislativní návrh týkající se osiřelých děl. Současně vyjádřil přesvědčení, že nejvhodnějším řešením by byl mechanismus založený na kolektivní správě.

¹⁸⁸ European Digital Libraries Initiative. Sector-Specific Guidelines on Due Diligence Criteria for Orphan Works, Joint Report.

¹⁸⁹ Memorandum of Understanding on Diligent Search Guidelines for Orphan Works.

¹⁹⁰ Pouze čtyři krajiny, Dánsko, Maďarsko, Česká republika a Rumunsko, se vyjádřily, že mají řešení pro osiřelá díla. Ovšem i další tři státy, Finsko, Švédsko a Norsko, využívaly systém rozšířené kolektivní správy. Norsko není členem EU, ale je členem EHP zapojeným do iniciativy DK.

¹⁹¹ Sdělení Komise ze dne 19. října 2009: Autorské právo ve znalostní ekonomice.

Výbor moudrých jako poradní orgán, který také doporučil přijetí unijního právního nástroje, nepodpořil v porovnání s Parlamentem konkrétní model řešení, nýbrž vypracoval tzv. 8-krokový test. Jedná se o souhrn věcných podmínek, které by měl splňovat jakýkoliv mechanismus zvolený pro osiřelá díla. Konkrétně by přijatý právní nástroj měl dle testu zajistit, aby bylo zavedeno do praxe řešení problematiky ve všech členských státech. Taktéž by měl pokrýt všechny oblasti autorských děl, tedy nejenom díla textová, ale i výtvarná, audiovizuální či zvuková. Nástroj by měl dále zajistit přeshraniční uznávání osiřelých děl pro území celé Evropské unie, ale také přeshraniční účinnost takového uznání. Pouhé sjednocení statusu osiřelosti totiž nezaručuje, že dílo bude možné užívat skutečně ve všech členských státech. Například, že dílo, zpřístupňované prostřednictvím Internetu v jednom státě, bude moci být zpřístupněno tímto způsobem neomezeně i v dalších členských zemích. Pátou podmínkou testu je konstrukce umožňující uplatňování partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem uzavíraná za účelem digitalizace. Taková partnerství jsou nevyhnutelná, jelikož digitalizace a související činnosti jsou nesmírně nákladné, protože je není možné pokrýt pouze veřejnými prostředky. Šestá a sedmá podmínka testu se také zabývají finanční stránkou. Z hlediska nositelů práv by měl nástroj zabezpečit odměnu při jejich znovuobjevení. Navrhuje se proto vybírání licenčních odměn v obvyklé výši u komerčních užití a případné vybírání umírněnějších poplatků u užití nekomerční povahy. Z hlediska potenciálních uživatelů by se zas mělo zajistit, aby transakční náklady, tedy náklady vynaložené za účelem vypořádání autorských práv, byly přiměřené a odpovídající komerční hodnotě díla. Intenzita vyžadovaná pro vyhledávání nositelů práv by například mohla být odstupňovaná podle stáří díla. Dle posledního požadavku 8-krokového testu by mělo být vybrané řešení doplněné databázemi obsahujícími informace o dílech, přílehlých právech a jejich nositelích¹⁹².

Evropská komise předložila návrh směrnice týkající se osiřelých děl dne 24. května 2011. Návrh směrnice prošel řádným legislativním procesem a v revidovaném znění reflektujícím pozměňovací návrhy Rady EU a Evropského parlamentu byl přijat dne 25. října 2012. Směrnice¹⁹³ byla vyhlášena v Úředním

¹⁹² Zpráva Výboru moudrých (*Comité des Sages*): Nová Renaissance.

¹⁹³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/28/EU ze dne 25. října 2012 o některých povolených způsobech užití osiřelých děl.

věstníku dva dni poté a vstoupila v platnost 28. října. Členským státům byla k transpozici směrnice poskytnuta lhůta v délce dvou let.

4.2.2.2 Modely řešení pro osiřelá díla

Při koncipování směrnice týkající se osiřelých děl se Evropská komise mohla inspirovat již využívanými nebo navrhovanými modely řešení. Proto následující kapitola opisuje jednotlivé modely s příklady jejich aplikace v právních řádech příslušných států a opisy doplňuje označením předností a nevýhod. Nejvhodnějšími mechanismy se ukázaly modely úřední neboli nucené licence, rozšířené kolektivní správy a výjimky z autorského práva.

4.2.2.2.1 Úřední / nucená licence

Úřední neboli nucená licence je institut, jehož prostřednictvím svolení k užití autorského díla uděluje soudní nebo správní orgán veřejné moci v petitu rozhodnutí. Daný institut představuje podstatný zásah do vlastnických poměrů nositele práv k autorskému dílu, proto se do předpisů zakotvuje jen pro výjimečné a odůvodněné případy. Jedním z nich je i existence osiřelého díla. Jestliže autor nebo jiný nositel práv není dohledatelný potenciálním uživatelem ani po vynaložení přiměřeného úsilí, je udělení souhlasu k užití díla veřejným orgánem určitě odůvodněné.

Praktickým příkladem legislativy, která aplikuje institut úřední licence na problém osiřelých děl, je právní úprava Maďarské republiky¹⁹⁴. Krajina, která patřila do úzké skupiny členských států disponujících řešením pro osiřelá díla ještě před přijetím směrnice, zakotvila licenční mechanismus novelizací autorského zákona na pomezí let 2008 a 2009. Zavedený systém dnes dovoluje osobám, které byly navzdory důslednému pátrání¹⁹⁵ neúspěšné ve vyhledání nositele práv, požádat Národní úřad duševního

¹⁹⁴ Act LXXVI of 1999 on Copyright, article 57/A-57/D; Decree 100/2009 (V. 8.) Korm. of the Government on the detailed rules related to the licensing of certain use of orphan Works.

¹⁹⁵ Do jisté míry jako návod slouží demonstrativní výčet opatření k vyhledání nositele práv, který je obsažen v nařízení vlády o licencování osiřelých děl.

vlastnictví¹⁹⁶ o udělení licence. V žádosti se dostatečně určitým způsobem označí dílo, případně jeho autor, plánovaný způsob, rozsah a doba užití a další okolnosti potřebné pro určení licenční odměny. Uvede se, zdali je užití zamýšleno za účelem hospodářského prospěchu nebo ne. K žádosti se přiloží důkazy dokládající, že žadatel učinil vyhledávací opatření, která lze za daných okolností očekávat vzhledem k druhu díla a způsobu jeho užití. Jestliže je to v daném případě aktuální, připojí se také licenční smlouva uzavřená s nalezenými spoluautory. Splňuje-li žádost zákonné náležitosti včetně doložení důsledného vyhledávání, úřad udělí licenci k užití díla, v rámci čehož rozhodne o rozsahu užití a výšce licenční odměny. Dovolенý rozsah užití přitom nesmí přesáhnout rozsah požadovaný žadatelem a rozsah domluvený s dohledanými spoluautory. Licence může být udělena na dobu maximálně pěti let. Ze zákona je pak licence omezena na území Maďarska, je nevýhradní, nesmí být postoupena a na jejím základě nelze poskytnout podlicenci ani upravovat a měnit dílo.

Z hlediska určování výšky licenční odměny musí maďarský úřad přihlížet k deklarovanému způsobu a rozsahu užití. Ve vztahu k logistice placení rozhoduje povaha účelu. Má-li být dílo použito za nekomerčním účelem, platí se licenční odměna poté, co se zjistí jméno autora/nositele práv nebo místo, kde se zdržuje. Je-li užívání zamýšleno za účelem hospodářského prospěchu, odměna se odevzdává úřadu ještě před započatím užívání. Deponování odměny je přitom podmínkou účinnosti licenčního oprávnění. Autor nebo jiný nositel práv smí odměnu žádat od uživatele nebo úřadu do pěti let od data ukončení trvání licence. Jestliže se o odměnu nepřihlásí ve stanovené lhůtě, úřad částku převede příslušnému kolektivnímu správci, případně Národnímu fondu pro kulturu.

V případě, že se nositel práv objeví během doby trvání licenčního oprávnění, úřad na základě jeho žádosti nebo žádosti uživatele zruší licenční oprávnění. Uživatel ovšem může v užívání díla pokračovat do konce původně určené doby, nejdéle však jeden rok od data znovuoobjevení nositele práv. Stejnou dobu má k dispozici potenciální uživatel, který ještě dílo nezačal užívat, ale již k tomu podnikl podstatné přípravy.

Aby bylo zaručeno právo na spravedlivý proces, jsou rozhodnutí Národního úřadu duševního vlastnictví přezkoumatelná na návrh v soudním řízení nesporného charakteru. Návrh může podat účastník správního řízení nebo i státní zástupce.

¹⁹⁶ Národní úřad duševního vlastnictví je od 1. ledna 2011 nově označen pro dřívější Patentový úřad. S novým jménem se rozšířil i rozsah působnosti orgánu.

Z informačního důvodu je úřad povinen vést veřejně přístupný rejstřík o osiřelých dílech, pro která udělil licenci.

Dalším velmi často uváděným příkladem modelu úředního licencování je systém zavedený Kanadou¹⁹⁷. Licenci k užití osiřelých děl, jejichž autor není dohledatelný ani po důsledném pátrání¹⁹⁸, totiž v Kanadě uděluje orgán státní správy. Kanadský úřad pro autorské právo¹⁹⁹ přitom spolupracuje s Kanadskou autorskoprávní licenční agenturou²⁰⁰. Ta zkoumá přiměřenost žadatelova vyhledávání, na základě čehož (ne)doporučuje úřadu udělení licence. Podklady pro prozkoumání přiměřeného úsilí je povinen poskytnout žadatel. Oproti maďarskému systému existuje v tom kanadském několik odlišností, no hlavním rozdílem je detailnost zákonné úpravy. Kanadský autorský zákon totiž uvádí pouze to, že udělená licence je nevýhradní a, že nositel práv je oprávněn domáhat se licenční odměny do pěti let od vypršení licenčního oprávnění. Ostatní podmínky licenční smlouvy zákon výslovně svěřuje úřadu. Úřad tak vždy rozhoduje o způsobech a rozsahu užití osiřelého díla, zejména o době trvání licence a o její územní působnosti omezené teritoriem Kanady. Rozhoduje také o výšce licenční odměny a o způsobu placení. V rozhodovací praxi se přitom vyskytují dvě alternativy, které jsou podobné alternativám maďarského systému. Buď je zaplacení odměny podmíněno znovuoobjevením nositele práv anebo je vyžadováno zaplacení příslušnému kolektivnímu správci před započítáním užívání. Lze tedy předpokládat, že úřad při rozhodování rozlišuje mezi komerčním a nekomerčním užíváním nebo bere v potaz povahu žádajícího subjektu. Ohledně ostatních podmínek licence přichází do úvahy určení, zda je licence zrušitelná při znovuoobjevení nositele práv, zda je postupitelná či zda umožňuje udělení podlicence. Ze systematického výkladu zákona pak vyplývá, že identicky jako v maďarském případě nejsou dotčena osobnostní práva autora. Dílo tedy nelze upravovat a měnit, ledaže se jedná o licencované zpracování nebo překlad.

Z hlediska řešení problému osiřelých děl je model úřední licence vhodnou alternativou. I když udělování licenčního oprávnění může přinést časovou prodlevu či vysoké finanční náklady, model nastoluje správně vyváženou rovnováhu mezi zájmy

¹⁹⁷ Copyright Act, R.S.C., 1985, c. C-42, section 77.

¹⁹⁸ Tipy na kroky sloužící k vyhledání nositele práv obsahuje prospekt o osiřelých dílech uveřejněný na stránkách Kanadského úřadu pro autorské právo. [Copyright Board of Canada. Unlocatable Copyright Owners.]

¹⁹⁹ Copyright Board of Canada – orgán, jehož hlavní působností je dohled nad kolektivní správou.

²⁰⁰ The Canadian Copyright Licensing Agency – organizace kolektivní správy.

zainteresovaných stran. Uživatelům poskytuje právní jistotu bez rizika pozdějších žalob, zatímco u nositelů práv nezasahuje do práv či oprávněných zájmů nepřiměřeně. Disproporčním zásahům zabraňuje fakt, že vhodnost udělení licence zhodnocuje nezávislý orgán na individuální bázi. Přitom licence není neomezená, nýbrž dovoluje pouze určité způsoby užití vůči určitým dílům. Nakonec, nositelé práv nepřicházejí ani o svoji odměnu²⁰¹.

4.2.2.2.2 Rozšířená kolektivní správa

Rozšířená kolektivní správa je model, který kombinuje dobrovolné svěřením práv ke správě se zákonným rozšířením mandátu kolektivního správce o práva osob, které jím nejsou zastupovány. Rozšíření mandátu je přitom podmíněno tím, že kolektivní správce zastupuje podstatný počet nositelů práv v určitém oboru. Aby správce vyvolal zákonem slibovaný efekt, musí uzavřít licenční smlouvu s uživatelem či skupinou uživatelů. Širší účinek totiž získávají právě smluvní klauzule, které jsou díky zákonným ustanovením vztáhnuty vůči konkrétnímu uživateli na všechny nositele práv v dané oblasti. Týká se to i nositelů práv k osiřelým dílům. Uživatel s licenci tak smí užít osiřelý materiál dle podmínek licence s vědomím, že později nemůže být žalován za porušení autorských práv. Subjekty nezastupované kolektivním správcem na základě smlouvy požívají rovnocenného postavení jako subjekty zastupované. Navíc k ochraně jejich zájmů bývají součástí systému určité záruky v podobě práv na individuální odměnu a vystoupení ze systému²⁰².

Model rozšířené kolektivní správy je institutem silně zakořeněným v právu severovýchodních států. Konkrétním příkladem je Dánské království, které dokonce novelizovalo svůj autorský zákon²⁰³, aby se institut dal aplikovat obecněji a pokryl tak větší počet osiřelých děl. Protože model do jisté míry omezuje svobodnou vůli, dánský systém v sobě zahrnuje několik záruk. Rozšířenou kolektivní správu smí vykonávat jenom správce, kterému Ministerstvo kultury udělilo oprávnění. Předpokladem, který přitom organizace musí splňovat, je zastupování podstatného počtu nositelů práv

²⁰¹ FALADOVÁ, A., ŽIKOVSKÁ, P., Problematika osiřelých děl., s. 44.

²⁰² OLSSON, H., The extended collective license as applied in the Nordic countries.

²⁰³ Consolidated Act No. 202 on Copyright of February 27th, 2010, odst. 50(2)-52.

určitého druhu děl. Počet, který nemusí představovat většinu²⁰⁴, se poměřuje na národní úrovni vůči celkovému počtu nositelů práv k dílům daného druhu užívaným na území Dánska. Další zárukou systému je právo nezastupovaného autora na odměnu dle stejných pravidel distribuce, která se vztahují na zastupované. Navíc má nezastupovaný subjekt zákonné právo žádat od kolektivního správce individuální odměňování. Důvodem může být nesouhlas s podmínkami distribuce odměn v rámci organizace kolektivní správy například proto, že část odměn je určena pro společné účely. V případě, že nositel práv a kolektivní správce nejsou schopni dohodnout se na výšce odměny, mají možnost obrátit se na specializovaný tribunál. Velmi podstatnou zárukou systému je právo nezastupovaného nositele práv zakázat užívání díla jedné ze smluvních stran, a tak ze systému vystoupit.

Z hlediska řešení problému osiřelých děl je daný model ve srovnání s modelem úřední licence méně vhodný. Ačkoliv je výhodou, že model navazuje na již existující institut kolektivní správy, neposkytuje uživatelům dostatečnou jistotu. Nositelé práv jsou totiž oprávněni zakázat užívání děl, a tak vyloučit působnost rozšířené kolektivní správy. Z praktického hlediska přináší komplikace nedostatečná rozvinutost kolektivní správy v některých oblastech autorských děl²⁰⁵.

4.2.2.2.3 Výjimka z autorského práva

Jednou z alternativ řešících problém osiřelých děl je zakotvení výjimky z autorského práva. Jedná se o zákonné ustanovení, které budoucího uživatele vyjímá z povinnosti opatřit si souhlas k užití díla od autora či jiného nositele práv. To znamená, že potenciální uživatel, který na základě šetření dospěje k závěru o osiřelosti materiálu, je oprávněn dílo bez dalšího užít. Status osiřelého díla by přitom měl být přisuzován jenom v případě, že jsou nedohledatelní všichni spoluautoři. Jinak by mělo dojít k rozdvojení statusu s tím, že souhlas by byl vyžadován jen od známých a skontaktovatelných spoluautorů.

Protože každá výjimka a omezení autorského práva představuje závažný zásah do subjektivních práv, konstrukce zákonného ustanovení by měla zahrnovat přísné

²⁰⁴ OLSSON, H. The extended collective license as applied in the Nordic countries.

²⁰⁵ GOMPEL, S., HUGENHOLTZ, P. B., The Orphan Works Problem: The Copyright Conundrum of Digitizing Large-Scale Audiovisual Archives, and How to Solve It, s. 6.

podmínky uplatnění, které by zaručily soulad s třístupňovým testem. Mezi předpoklady by bez pochyb mělo patřit vykonání přiměřeně důsledného vyhledávání nositele práv, a to před započítáním samotného užívání. Jelikož přiměřená důslednost představuje neurčitý právní pojem, vyžaduje pro usměrnění potenciálních uživatelů poskytnutí základních kritérií a pokynů. Realizace výjimky je totiž na jejich uvážení. Kritéria by však sloužila rovněž jako vodítko pro případné soudní posouzení. Aby soudy mohly rozhodovat na základě relevantních podkladů, zákon by měl ze strany uživatelů vyžadovat uschování důkazů o průběhu vyhledávání.

Samotné užívání osiřelého díla by se mělo také řídit určitými podmínkami. V první řadě by konstrukce výjimky neměla dovolovat zásahy do osobnostních práv. Uživatel musí být povinen užívat dílo způsobem nesnižujícím jeho hodnotu a zároveň způsobem nepřivlastňujícím autorství. Jestli je to možné, při užívání by měl vhodným způsobem uvádět minimálně jméno autora, případně osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost. Ve druhé řadě by z hlediska informovanosti nositele práv bylo vhodné vyžadovat používání symbolu označujícího užívání díla na základě výjimky²⁰⁶.

Zákonná konstrukce by měla upravovat také situaci, kdy se během užívání zjistí dříve neznámé jméno či místo pobytu autora nebo jiného nositele práv. Jelikož dílo tímto okamžikem ztrácí status osiřelosti, uživatel by měl být povinen zastavit užívání a pokračování dohodnout standardně s nositelem práv. V odůvodněných případech, jako jsou například odvozená díla, by dané pravidlo mohlo mít své výjimky. Autor by však za každých okolností měl mít právo na přiměřenou odměnu za předchozí užívání díla, pokud si o ni požádá do stanovené lhůty. Přesná výše by mohla být předmětem dohody s tím, že nesouhlasné postoje by řešilo rozhodnutí nestranného orgánu.

Výjimka z autorského práva pro osiřelá díla je dle mého názoru přijatelným řešením problému. Na rozdíl od předchozích modelů nevyžaduje institucionální rámec ani proces udělování licence, čímž šetří čas i náklady. Na druhé straně její konstrukce je velmi náročná na vybalancování zájmů mezi uživateli a nositeli práv. Výjimka totiž musí splňovat vysoké nároky třístupňového testu. Navíc uživateli hrozí riziko soudního sporu o to, zda splnil předpoklady vyžadované výjimkou. Navzdory nevýhodám jsem názoru, že tento model má své opodstatnění.

²⁰⁶ British Screen Advisory Council. Copyright and Orphan Works – A Paper Prepared for the Gowers Review by the British Screen Advisory Council, s. 37.

4.2.2.2.4 Ostatní modely

Kromě tří výše zmíněných modelů řešení pro osiřelá díla jsou odborné veřejnosti známy ještě modely omezené odpovědnosti, právního zajištění a přeneseného výkonu práv. Ač se v kontextu hledání komplexního evropského mechanismu jedná o nejméně vyhovující alternativy, pro ucelenost pohledu je vhodné věnovat jim krátkou stať.

Model založený na omezené odpovědnosti je mechanismem, který byl třikrát návrhem zákona nabízen jako řešení ve Spojených státech amerických²⁰⁷. Nicméně nikdy nebyl zaveden do praxe, protože žádný z návrhů nepřešel legislativním procesem úspěšně. Základem modelu je schéma, která uživateli díla po prokázání přiměřeného, leč neúspěšného pátrání po nositeli práv²⁰⁸, poskytuje výhodu v podobě omezení nároků, které smí vlastník práv vznést v soudním řízení. Uživatel osiřelého díla sice stále porušuje autorské právo, no hrozivost právních následků z toho vyplývajících je mírnější. Aby přiměřené vyhledávání nebylo příliš vágním pojmem, všechny návrhy obsahují rozhodující kritéria a pokyny. Navíc návrhy vytvářejí ku prospěchu uživatelů pomocný nástroj. Rejstřík autorských práv měl být totiž povinen zveřejňovat poradní dokument o relevantních záznamech a databázích informací, postupech a technologiích vyhledávání a dostupné odborné pomoci.

Model omezené odpovědnosti ohraničuje zejména finanční nároky. Pokud uživatel splňuje zákonné podmínky, nositel práv smí získat přiměřené odškodnění jenom ve výšce obvyklé licenční odměny. V případě, že užívání není prováděné za účelem hospodářského prospěchu a uživatel na základě výzvy okamžitě užívání ukončí, nemá nositel práv nárok dokonce na žádnou kompenzaci²⁰⁹. Nároky odstraňovací a zdržovací zůstávají v modelu v podstatě zachovány. Výjimkou jsou situace, kdy je užívané dílo základem pro dílo odvozené. Tehdy nositel práva nemůže prostřednictvím soudu zakázat další užívání odvozeného díla, nicméně stále má právo na přiměřenou odměnu a uvedení autorství. Nevhodnost řešení založeného na omezení odpovědnosti spočívá v tom, že ve většině evropských zemí již dnes nárok vlastníka práv představuje

²⁰⁷ Orphan Works Act of 2006, H.R. 5439, 109th Congress; Orphan Works Act of 2008, H.R. 5889, 110th Congress; Shawn Bentley Orphan Works Act of 2008, 110th Congress.

²⁰⁸ Režim omezené odpovědnosti byl v návrzích podmíněn i dalšími podpornými předpoklady, jako je kupříkladu podání oznámení o užívání, užívání s uvedením nositelů práv, požádání o uplatnění režimu či vyjednání a zaplacení přiměřené náhrady nositelovi práv.

²⁰⁹ Dva návrhy zákonů (z roku 2008) ještě omezily pravidlo na určité neziskové subjekty a (návrh z 2006 i návrh 5889) na situaci, kdy uživatel skutečně nezíská žádné příjmy související s užíváním díla.

obvyklou licenční odměnu, popř. její násobek²¹⁰. A i když omezení zdržovacích a odstraňovacích nároků má význam, užívání díla je stále zásahem do autorských práv. Proto model neposkytuje dostatečnou jistotu pro uživatele, kteří se oprávněně mohou obávat soudních sporů se všemi nepříznivými důsledky.

Předposlední model je řešením, které dovoluje soukromým organizacím, zastupujícím nositelé práv, poskytnout potenciálním uživatelům právní zajištění. Převzetí závazku k náhradě finančních nároků je však podmíněno důsledným vyhledáváním nositele práv. V praxi fungujícím příkladem modelu je dobrovolný systém využívaný nadací *Foto Anoniem* při holandském sdružení profesionálních fotografů. Systém funguje tak, že potenciální uživatel může požádat nadaci o pomoc při hledání nositele práv k fotografickému dílu. Nadace má totiž k dispozici rozsáhlý rejstřík informací o autorech. Většinou je poskytnutá pomoc úspěšná a autora se podaří nalézt, ovšem pro opačné případy nadace nabízí právní ochranu proti finanční odpovědnosti. Za přiměřenou náhradu obvykle ve výši licenčního poplatku nadace převezme případný závazek k náhradě škody a nemajetkové újmy. Když se tedy objeví autor, který žaluje uživatele za porušení autorských práv, peněžité nároky hradí nadace. K tomu jí slouží i uschovaná náhrada od uživatele²¹¹. Jako u předcházejícího modelu je nevýhodou, že zdržovací a odstraňovací nároky zůstávají zachovány. V tomto případě může nositel práv dosáhnout zákaz dalšího užívání díla bez výjimky. Model totiž neřeší, že užívání osiřelého díla je stále jen porušováním práv.

Jedno z řešení problému osiřelých děl přináší právo Izraelského státu. V případě neznámého nebo neskontaktovatelného vlastníka přísluší soudnímu orgánu pravomoc přenést výkon práv váznoucích na osiřelém díle na jmenovaného vládního opatrovníka. Ten je mezi jiným oprávněn svolit k užívání díla²¹². Daný model je z praktického hlediska podobný modelu úřední licence, no je těžkopádnější. Mezikrok v podobě soudního řízení je totiž ve srovnání se zákonným zmocněním nevýhodnější.

²¹⁰ FALADOVÁ, A., ŽIKOVSKÁ, P., Problematika osiřelých děl, s. 47.

²¹¹ GOMPEL, S., HUGENHOLTZ, P. B., The Orphan Works Problem: The Copyright Conundrum of Digitizing Large-Scale Audiovisual Archives, and How to Solve It, s. 6.

²¹² LIFSHITZ-GOLDBERG, Y. Orphan Works, WIPO Seminar, s. 9.

4.2.2.3 Unijní směrnice

Dne 25. října 2012 byla přijata směrnice Evropské unie upravující problematiku osiřelých děl²¹³. Dlouho očekávané vyvrcholení unijního procesu konzultací, diskuzí a posuzování dopadů bylo výsledkem dlouhodobého vývoje. V prvních letech iniciativy totiž unijní orgány zastávaly názor, že problém osiřelých děl by měl být řešen na úrovni jednotlivých členských států. Nicméně Evropská komise členským zemím pomohla mimoděk vytvořením fóra v podobě Skupiny odborníků na vysoké úrovni. V rámci její činnosti totiž došlo mezi nositeli práv a uživateli k nečekanému přijetí Memoranda o pokynech k důslednému vyhledávání²¹⁴. Tato forma seberegulace ovšem nebyla dostatečná, protože postrádala právní závaznosti a neřešila skutečnost, že užívání osiřelých děl je nadále porušováním autorských práv. Nadto většina členských států do roku 2010 příliš nepokročila v samostatném řešení problému a ty státy, které disponovaly mechanismy, zas byly omezeny jejich vnitrostátní působností. Kvůli tomu, že se osiřelá díla považují za největší překážku digitálních knihoven, a kvůli umožnění přeshraničního zpřístupňování se nakonec Evropská komise za podpory ostatních orgánů rozhodla pro celoevropské řešení. Výsledkem je dnes již platná směrnice 2012/28/EU o některých povolených způsobech užití osiřelých děl.

Ulehčením přeshraničního zpřístupňování směrnice napomáhá principům volného pohybu zboží, služeb i znalostí a inovací, ale také právu rovnocenného přístupu občanů ke zdrojům. Umožněním on-line sdělování zas pomáhá zvyšovat hodnotu zdrojů. Kromě členských států Evropské unie má tento právně závazný akt význam i pro zbytek Evropského hospodářského prostoru, proto tam, kde se mluví o členských státech nebo Evropské unii, mluví se rovněž o Norsku, Lichtenštejnsku a Islandu.

Při přípravě návrhu Komise zvažovala a hodnotila několik alternativ řešení. Z nabízených možností rozšířené kolektivní správy, úřední licence, licence od kolektivních správců či vzájemného uznávání vnitrostátních řešení nakonec zvítězila výjimka z autorského práva. Výjimka je konstruována jako povinná, proto budou členské státy v rámci transponování směrnice povinny zavést ji do svých vnitrostátních

²¹³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/28/EU ze dne 25. října 2012 o některých povolených způsobech užití osiřelých děl.

²¹⁴ Memorandum of Understanding on Diligent Search Guidelines for Orphan Works.

předpisů. Jako ostatní omezení i tato výjimka podléhá třístupňovému testu jak na unijní, tak na vnitrostátní úrovni.

Předmětné ustanovení směrnice dovoluje vymezeným institucím užít osiřelé dílo nebo osiřelý zvukový záznam určenými způsoby. Užití přitom může směřovat pouze k dosažení cílů souvisejících s posláním ve veřejném zájmu, tedy k uchovávání, obnově a zpřístupňování zdrojů. Zároveň nesmí být jiné než nekomerční povahy. Vymezené instituce mohou při užití vytvářet příjmy, no výlučně na pokrytí nákladů souvisejících s digitalizací a zpřístupňováním osiřelých děl. Oněmi vymezenými institucemi neboli beneficienty výjimky jsou veřejně přístupné knihovny, vzdělávací zařízení a muzea, jakož i archivy, instituce pečující o filmové nebo zvukové dědictví a veřejnoprávní vysílatelé. Až na poslední dvě kategorie se jedná o ten samý okruh beneficentů jako v případě tzv. knihovní licence vyplývající z informační směrnice. Instituce, které patří mezi zvýhodněné subjekty, musí být navíc usazené v jednom z členských států. V takovém případě jsou oprávněny osiřelé dílo sdělovat veřejnosti nebo jej rozmnožovat pro účely digitalizace, zpřístupnění, indexování, katalogizace, uchovávání nebo restaurování. Členské státy jsou povinné zajistit, aby instituce při každém užití uváděly jména určených nositelů práv.

Věcná působnost směrnice z hlediska předmětů ochrany zahrnuje díla v podobě knih, novin, časopisů, jiných písemností, kinematografická nebo jiná audiovizuální díla, ale také zvukové záznamy, které jsou obsažené ve sbírkách knihoven, muzeí, archivů, vzdělávacích zařízení a institucí pečujících o filmové nebo zvukové dědictví. U veřejnoprávních vysílatelů je působnost omezena na kinematografická nebo jiná audiovizuální díla a zvukové záznamy, které jsou obsažené v jejich archivech, no zároveň jsou jimi vyrobené do 31. prosince 2002 včetně. Za díla a zvukové záznamy vyrobené veřejnoprávním vysílatelem se přitom považují i díla a zvukové záznamy, které si vysílatel nechal vyrobit ke svému vlastnímu výlučnému užití nebo k užití jiným koprodukčním veřejnoprávním vysílatelem. Rozhodné datum bylo stanoveno, s ohledem na zvláštní postavení vysílatelů jako výrobců, jako opatření, které by mělo do budoucna omezit výskyt osiřelých děl v jejich archivech. Pro všechna zmiňovaná díla a zvukové záznamy dále platí, že musí být autorskoprávně chráněné ke dni 29. října 2014 anebo později. Z důvodu mezinárodní zdvořilosti musí jít o předměty ochrany, které byly poprvé vydány nebo odvysílány na území jednoho z členských států. Díla a

zvukové záznamy, které nikdy vydány ani vysílány nebyly, například soukromé listy nebo rukopisy, lze užít, byly-li vymezenými institucemi na základě souhlasu nositelů práv zpřístupněny veřejnosti jinak a lze-li rozumně předpokládat, že by se nositelé práv proti daným způsobům užití nepostavili. Směrnice se kromě výše specifikovaných děl a zvukových záznamů vztahuje rovněž na díla a jiné předměty ochrany do nich vložené či začleněné nebo tvořící jejich nedílnou součást. Směrnice tak nepřímou upravuje i umělecké výkony, zvukově obrazové záznamy či vysílání, nebo fotografická, výtvarná či architektonická díla. Tyto ovšem musí být součástí primárně vymezených osiřelých statků, což je například případ souborných nebo zpracovaných děl. Komise je do budoucna pověřena sledováním vývoje informačních zdrojů a na základě toho předkládáním zpráv ohledně zahrnutí dalších druhů děl a předmětů ochrany do působnosti směrnice. Není tedy vyloučeno, že působnost bude v budoucnosti rozšířena.

Jak směrnice chápe osiřelá díla, je vymezeno v článku 2, odstavci 1. Definice říká, že dílo (nebo zvukový záznam) je považováno za osiřelé, není-li určen nebo nalezen žádný z nositelů práv navzdory důslednému vyhledávání provedenému a zaznamenanému v souladu se směrnicí. Situaci, kdy existuje k jednomu předmětu ochrany více nositelů práv, z nichž někteří jsou určeni a nalezeni, no jiní ne, ošetřuje směrnice rozdělením statusu. To znamená, že ve vztahu k dohledatelným nositelům práv se vyžaduje souhlas k užití, zatímco na osiřelou část lze aplikovat výjimku.

Velmi důležitým momentem směrnice je princip vzájemného uznávání statusu. Jakmile je dílo uznáno za osiřelé v jednom členském státě, je automaticky považováno za osiřelé na území celé Evropské unie. Výslovně zakotveným praktickým dopadem je možnost uživatele zpřístupnit dílo přeshraničně do všech členských států, ale také možnost dalších uživatelů užít dílo na území jiných členských států bez nutnosti opakovaného důsledného vyhledávání. Předpokladem fungování daného modelu je lehce dostupná a spolehlivá unijní on-line databáze osiřelých děl. Počítá s ní také směrnice, která jejím zřízením a správou pověřuje Úřad pro harmonizaci na vnitřním trhu. Postup, kterým se mají získávat do databáze jednotlivé informace, je však založen na aktivitě členských států. Právě ony mají zajistit, aby instituce vymezené směrnicí poskytovaly vnitrostátním orgánům určené informace, a právě ony jsou pak povinné bezodkladně předat úřadu odevzdané údaje.

Důsledné vyhledávání je upraveno v navazujícím článku 3. Ustanovení prikazuje institucím vymezeným směrnicí, aby za účelem zjištění statusu díla zajistily ještě před jeho užitím důsledné vyhledávání nositelů práv ve vztahu ke každému chráněnému statku zvlášť. Míjí se tím všechny předměty ochrany, které jsou do předmětného díla vložené či začleněné. Důsledné vyhledávání se má přitom provádět nahlédnutím do informačních zdrojů příslušných pro danou kategorii díla nebo jiného předmětu ochrany. Sestavit seznam takových zdrojů je dle směrnice povinností jednotlivých členských států. Měly by tak učinit až po konzultaci se zainteresovanými stranami, přičemž do seznamu by měly zahrnout přinejmenším informační zdroje uvedené v příloze směrnice. Jako pomůcku mohou využít pokyny pro důsledné vyhledávání, které se staly podkladem již zmiňovaného Memoranda o osiřelých dílech.

Aby se zabránilo duplicitnímu vyhledávání, směrnice určuje členský stát, ve kterém se má důsledné vyhledávání provádět. Je jím členský stát prvního vydání nebo nedošlo-li k vydání, prvního odvysílání statku, vyjma audiovizuálních děl, jejichž výrobce má sídlo nebo obvyklé bydliště v členském státě. V takovém případě je určenou zemí členský stát sídla nebo obvyklého bydliště výrobce. V případě děl a zvukových záznamů, které byly zpřístupněny veřejnosti jinak než vydáním nebo vysíláním, se má důsledné vyhledávání provádět ve státě, v němž je usazena instituce, která statek zpřístupnila. Informační zdroje i z jiných zemí se pak mají využít tehdy, když existují důkazy naznačující, že významné informace by mohly být nalezeny i v těchto jiných zemích. O prováděném důsledném vyhledávání daná instituce vede záznamy, které pak uchovává. Důsledné vyhledávání vykonává zejména instituce, která zamýšlí dílo užít, ovšem členské státy mají možnost stanovit, že vyhledávání smí provést i jiný subjekt. Dle směrnice je pak oprávněn za tuto službu účtovat poplatky.

Směrnice pamatuje i na situaci, kdy se objeví dříve neznámý nebo nenalezený nositel práv. Projevuje se to jeho oprávněním kdykoliv ukončit status osiřelého díla. Od tohoto okamžiku již uživatel není oprávněn z výjimky a v užívání smí pokračovat jen se svolením znovuobjeveného nositele práv. Ukončení statusu doplňuje právo na spravedlivou odměnu za užití, kterou je povinna zaplatit nositeli práv instituce užívající dílo. Detaily, jako je výše odměny nebo podmínky jejího uhrazení včetně splatnosti, jsou ponechány k úpravě členskými státy. Výše odměny se přitom řídí právem státu, v němž je usazena uživatelská instituce.

Směrnice výslovně uvádí, že jí není dotčena smluvní volnost institucí, zejména v souvislosti s uzavíráním dohod o spolupráci se soukromými obchodními partnery. Reaguje tak na doporučení, aby mechanismus pro osiřelá díla umožňoval tak potřebná partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem. Dále směrnice uvádí, že nejsou dotčena pravidla upravující správu práv na vnitrostátní úrovni, jako jsou kolektivní správa, rozšířené kolektivní licence nebo právní domněnky zastoupení, ale také zvláštní řešení vyvinuta k zvládnutí problémů hromadné digitalizace, například v podobě děl nedostupných na trhu.

Ujištění o nedotčenosti vnitrostátní úpravy správy práv znamená, že Maďarsko a skandinávské země, případně další členské státy, si budou moci ponechat již existující mechanismy řešení. Navíc lze ustanovení interpretovat tak, že pokud členské státy vedle transponované výjimky zavedou paralelní vnitrostátní úpravu osiřelých děl založenou na kolektivní správě, i tato bude nedotčena.

Směrnice o některých povolených způsobech užití osiřelých děl řeší problém osiřelosti jenom částečně, a to ve vztahu k iniciativě *Digitální knihovny*. Lze to vyvodit z okruhu působnosti směrnice, který z hlediska subjektů zahrnuje instituce veřejného sektoru pečující o kulturní a intelektuální dědictví a z hlediska objektů pokrývá nejkritičtější druhy děl obsažené v jejich sbírkách, tedy písemná a audiovizuální díla. Předmětný závěr je podpořen povolenými způsoby užití, povolenou povahou užití i úzce vymezeným účelem. Oprávněné instituce totiž smějí určená díla užít pouze nekomerčně a za účelem naplňování jejich poslání ve veřejném zájmu. Přitom mohou díla pouze digitalizovat nebo jinak rozmnožovat v souvislosti s uchováváním, obnovou a zpřístupňováním anebo je mohou sdělovat veřejnosti. Směrnice tedy neřeší komerční užití osiřelých děl, byť i beneficiary výjimky, ani užití osiřelých děl soukromými subjekty, jako jsou vydavatelé či produkční společnosti. Jinak řečeno, směrnici nabízené řešení není komplexní. I když úzká profilace byla záměrem, je na škodu věci, že unijní orgány nevyužily prostor pro celostnější přístup.

Druhou potenciální slabinou směrnice je absence úpravy transakčních nákladů. Výbor moudrých například navrhol, aby byla zajištěna přiměřenost nákladů, které musí budoucí uživatel na zjišťování statusu díla vynaložit. Pro ilustraci uvedl možnost odstupňovat intenzitu důsledného vyhledávání podle stáří díla. Ačkoliv si nemyslím, že unijní orgány měly uplatnit právě toto konkrétní opatření, mohly vyjádřit aspoň nějaký

postoj k výši nákladů²¹⁵. Vysoké transakční náklady totiž mohou způsobit, že zvýhodněné instituce nebudou využívat výjimku v očekávaném rozsahu a řešení se stane nadbytečným. Díky vzájemnému uznávání statusu a existenci unijní databáze je rovněž reální, že subjekty budou vyčkávat, až důsledné vyhledávání provede jiná instituce. Tím by se celý proces digitalizace zpomalil.

Dle mého názoru bylo možné problém transakčních nákladů obejít tím, že by se zavedl mechanismus vypořádání práv obecně pro všechna díla, která jsou součástí sbírek dotčených institucí. Řešení vhodné pro hromadnou digitalizaci a on-line zpřístupňování by se totiž postaralo také o problém osiřelých děl. Uživatelská instituce by nemusela zjišťovat, zda je dílo osiřelé, čímž by odpadly náklady důsledného vyhledávání. Z nabízených mechanismů by přitom byla vhodnou možností výjimka z autorského práva v podobě výše popsané (str. 63-64). To znamená, že autor (jiný nositel práv) by měl možnost výjimku zapovědět a pokud by tak neučinil, měl by za užití nárok na přiměřenou náhradní odměnu. Uživatel by byl navíc povinen respektovat autorství a integritu autorského díla.

Kromě výjimky přicházejí do úvahy jako řešení i systémy hromadného licencování, tedy povinná a rozšířená kolektivní správa. Ani jedna z variant však není vyhovující. Učinit z práva na digitalizaci a on-line zpřístupňování právo povinně kolektivně spravované by bylo nepřijatelným zásahem do soukromé sféry. Navíc, a to platí i pro rozšířenou kolektivní správu, řešené situaci nevyhovuje skutečnost, že podmínky a poplatky za užití děl by byly s největší pravděpodobností určeny tržně, a tedy nepřitažlivě pro knihovny a podobné neziskové subjekty. Kolektivní správa je totiž mechanismus orientovaný komerčně. U rozšířené kolektivní správy, kde je rozšíření účinku licence podmíněno zastupováním podstatného počtu nositelů práv, je další nevýhodou, že ne ve všech oblastech existují organizace s dostatečně velkou zastupovanou základnou. Naproti všemu řečenému je předností výjimky nižší administrativní a finanční zatížení.

²¹⁵ S výjimkou doporučení zajistit přiměřenost transakčních nákladů unijní orgány naplnily všechna příslušná doporučení pro řešení osiřelých děl, jak od Skupiny odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny, tak od Výboru moudrých.

4.2.2.4 Právní situace v ČR

Před přijetím směrnice o některých povolených způsobech užití osiřelých děl český autorský zákon neobsahoval výslovnou úpravu dané problematiky. Nicméně, jak uvádí i zpráva České republiky 2010 o pokroku²¹⁶, problém osiřelosti částečně řeší dodnes účinné ustanovení § 101 odst. 9 o rozšířené kolektivní správě. Institut totiž rozšiřuje účinnost hromadné licence poskytnuté kolektivním správcem na všechny nositele práv k příslušným druhům děl nebo předmětům ochrany, nevyjímaje nositele práv k dílům osiřelým. Nositelé práv, kteří správcem nejsou zastupovaní smluvně, se přitom považují za zastupované ze zákona.

Institut rozšířené kolektivní správy se běžně omezuje na úzce specifikované způsoby užití, a to určených předmětů ochrany. Český autorský zákon využil institut konkrétně pro rozhlasové a televizní vysílání děl, provozování vysílání děl, uměleckých výkonů a záznamů, živé provozování děl za nekomerčním účelem, provozování hudebních děl a uměleckých výkonů ze zvukových záznamů vydaných k obchodním účelům a provozování takových zvukových záznamů, půjčování děl, půjčování děl a uměleckých výkonů zaznamenaných na záznam a půjčování takových záznamů a zpřístupňování díla on-line knihovnou na požádání pro účely výzkumu a soukromého studia. S výjimkou smlouvy poskytující licenci k provozování vysílání je smluvně nezastupovaný nositel práv oprávněn vyloučit účinky hromadné smlouvy vůči uživateli a příslušnému kolektivnímu správci pro konkrétní případ či pro všechny případy. Touto možností „vystoupit“ ze systému rozšířené kolektivní správy (tzv. *opt-out*) se zaručuje ochrana práv a zájmů nezastupovaných vlastníků.

Lze říci, že vedle úpravy rozšířené kolektivní správy řeší problém osiřelosti do jisté míry i ustanovení § 3 odst. 2, které vyjímá z autorskoprávní ochrany výtvoř tradiční lidové kultury. Předpokladem vyjmutí je totiž právě obecná neznalost pravého jména autora za podmínky, že se nejedná o dílo anonymní nebo pseudonymní. I kdyby osiřelý výtvoř jinak splňoval předpoklady ochrany, uživatel je oprávněn jej užít bez svolení nositele práv. Jediným omezením je povinnost užít dílo způsobem nesnižujícím jeho hodnotu. Praktický dopad ustanovení je ovšem sporný.

²¹⁶ Implementation of the Commission Recommendation on Digitisation and On-line Accessibility of Cultural Material and Digital Preservation – Report 2010 by Czech Republic, s. 12.

Protože institut rozšířené kolektivní správy a ustanovení § 3 je jenom částečným řešením, Česká republika se rozhodla odstranit nedostatek úpravy osiřelých děl cestou novelizace autorského zákona. Již na konci roku 2009, tedy rok a půl před tím, než Evropská komise předložila návrh směrnice, vláda zahájila práce na rozsáhlejší novele zákona, která měla mimo jiné obsahovat i problematiku osiřelých děl. Ovšem proces byl důkladný, a tak během něj došlo jak k předložení návrhu směrnice o osiřelých dílech v květnu 2011, tak k jejímu přijetí v říjnu 2012. Proto se Ministerstvo kultury muselo a mohlo při konečné přípravě textu novelizujícího zákona ve druhé polovině roku 2012 vypořádat s již konečným zněním směrnice o osiřelých dílech.

Návrh novely autorského zákona předložilo Ministerstvo kultury vládě v březnu letošního roku. Vláda návrh schválila a již koncem dubna obdržela vládní návrh novely²¹⁷ Poslanecká sněmovna. V ní návrh prošel 16. května prvním čtením, v rámci kterého byl přikázán k projednání výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu. Projednání ve sněmovním výboru by mělo proběhnout 2. října 2013.

Nakonec výlučným účelem předložené novely je transponovat dvě směrnice Evropské unie. Ministerstvo kultury se totiž rozhodlo omezit původně plánovaný rozsah novely s ohledem na skutečnost, že se blíží termín stanovený pro transpozici směrnice, kterou se prodlužuje doba ochrany práv ke zvukovým nahrávkám²¹⁸ (1. listopad 2013). Návrh novely tak transponuje směrnici prodlužující dobu ochrany a směrnici o některých povolených způsobech užití osiřelých děl. Ministerstvo uvedlo, že ostatní projednávaná témata budou zohledněna při nejbližší novelizaci.

Návrh novely v části týkající se osiřelých děl kopíruje obsahem příslušnou směrnici. Navrhovaný nový § 27a jako součást nového oddílu 7²¹⁹ upravuje definici osiřelého díla, rozdělení statusu díla, pravidla pro ukončení a princip vzájemného uznávání statusu osiřelosti. Definice je přitom převzata ze směrnice a vztahuje se i na ostatní předměty ochrany pomocí odkazovacích ustanovení. K ukončení statusu ustanovení nabízí více způsobů. Buď bude nositel práv nalezen třetí osobou anebo sám

²¹⁷ Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), ve znění pozdějších předpisů. Sněmovní tisk. 2013, 1002/0.

²¹⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/77/EU ze dne 27. září 2011, kterou se mění směrnice 2006/116/ES o době ochrany autorského práva a určitých práv s ním souvisejících.

²¹⁹ Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb. a zákon č. 151/1997 Sb. (Sněmovní tisk. 2013, 1002/0.), nový oddíl 7 dílu 3 v hlavě I části první.

písemně oznámí autorství příslušnému kolektivnímu správci nebo, dojde-li k užití, uživateli²²⁰. Ve srovnání se směrnicí ustanovení obsahuje pravidlo navíc, dle kterého se považují za osiřelá všechna díla (a jiné předměty ochrany) určeného nositele práv, není-li prokázán opak.

Nový § 27b upravuje v souladu se směrnicí, kdy, kde a jak by se mělo provádět důsledné vyhledávání. Zároveň obsahuje odkaz na seznam informačních zdrojů v nové příloze č. 2, do nichž musí být při důsledném vyhledávání nahlédnuto. Seznam obsahuje zdroje uvedené ve směrnici i zdroje specifické pro Českou republiku, a až na výjimky se jedná o obecně vymezené druhy. Příklady konkrétních zdrojů by měly být uveřejňovány na internetových stránkách Ministerstva kultury. Sestavit daný seznam po konzultaci s dotčenými subjekty bylo povinností členských států ze směrnice.

Konečně nový § 37a, zařazený do dílu o výjimkách a omezeních práva autorského, upravuje onu novou výjimku v podobě zákonné licence. Její konstrukce se z hlediska oprávněných subjektů, dovolených způsobů, účelu a povahy užití či okruhu dotčených předmětů ochrany od unijní úpravy neodchyluje. Také v souladu se směrnicí paragraf zakotvuje povinnost beneficentů uvádět při každém užití osiřelého díla jméno určeného nositele práv, povinnost zajistit důsledné vyhledávání a následně uchovávat záznamy o jeho provedení a povinnost poskytnout bezodkladně Ministerstvu kultury vymezené údaje. Jedná se o informace, které musí být předány Úřadu pro harmonizaci na vnitřním trhu kvůli unijní databázi osiřelých děl. Povinností předat tyto údaje se pověřuje Ministerstvo kultury. V závěru ustanovení se upravuje právo na odměnu pro nositele práv, který ukončí status osiřelého díla. Odměnu vyplácí uživatel a to zpětně, až když se přihlásí nositel práv. Ministerstvo sice uvažovalo i nad variantou předem placené paušální částky, no nakonec se rozhodlo vzhledem ke skutkovým předpokladům pro druhou alternativu²²¹. Ve vztahu k výši odměny ustanovení rámcově označuje kritéria pro její určení.

Nad rámec směrnice návrh doplňuje do § 100 povinnost kolektivních správců vést rejstřík osiřelých děl určitého druhu nebo jiných předmětů ochrany dle zaměření. Tyto rejstříky jsou zároveň uvedené v příloze č. 2 v seznamu zdrojů, které musí být při důsledném vyhledávání prověřeny.

²²⁰ Tamtéž, s. 46.

²²¹ Tamtéž, s. 37.

Navrhované transpozici nelze dle mého názoru vytknout žádný podstatný nedostatek. Jediné, co lze podrobit kritice, je nejasná úprava ohledně subjektu provádějícího důsledné vyhledávání a úprava výše odměny. Návrh totiž přebírá ze směrnice formulaci, že důsledné vyhledávání za účelem zjištění statusu díla zajistí beneficiál výjimky. Není tak jasné, zda zákonodárce chce využít možnosti úpravy, v jejímž rámci smí vyhledávání provést jako placenou službu i jiný subjekt, nebo nikoli. Slovo „zajistí“ sice nechává otevřené možnosti, no výslovná úprava chybí. Co se týče výše odměny, úprava obsahuje pouze rámcová kritéria pro její „určení“. Není tak jednoznačné, zdali má být výše odměny předmětem dohody anebo přímo soudního rozhodnutí. S největší pravděpodobností jsou kritéria pro její stanovení vodítkem jak pro dotčeného uživatele a nositele práv, tak pro soudní orgán v případném sporu.

Důvodová zpráva k navrhované novele uvádí, že přínos mechanismu zvoleného směrnici je pro hromadnou digitalizaci a on-line zpřístupňování omezený. Má-li být potenciál osiřelých děl plně využit, vedle úzce vymezené výjimky musí být k dispozici další právní nástroje. S jejich zavedením do autorského zákona se proto počítá při nejbližší novelizaci. Jako základ by měla posloužit již transponovaná úprava, konkrétně definice osiřelého díla, pravidla důsledného vyhledávání a pravidla pro ukončení statusu osiřelosti²²². Dle již dříve uvažovaných alternativ²²³ a také proto, že směrnici nejsou dotčeny ani budoucí vnitrostátní úpravy správy práv, lze předpokládat, že národní nástroje budou zahrnovat kolektivní správu.

4.2.2.5 Prevence vzniku osiřelých děl

Problém osiřelých děl je zejména problémem informačním. Údaje o díle a autorovi nebo jiném nositelovi práv totiž často chybí anebo jsou nekompletní či zastaralé. Proto by základem prevence vzniku osiřelých děl měla být tvorba, uchovávání a přístupnost informací, zvláště o titulu díla a nositeli práv. Jelikož Bernská úmluva zakazuje, aby byl vznik a výkon autorského práva podroben formálním požadavkům, jako je povinná registrace nebo povinné užívání copyrightové doložky, preventivní opatření by měla směřovat k dobrovolnosti. Ovšem dostupnost potřebných údajů je jak

²²² Tamtéž, s. 14.

²²³ Záznam z jednání k novele autorského zákona „osiřelá díla II.“

v zájmu uživatelů, tak nositelů práv, proto dle mého názoru není nutné obávat se nedostatku aktivity ani u jedné skupiny subjektů.

Prevence je bez pochyb důležitou součástí řešení, protože se jí zabývaly poradní skupiny Evropské komise, odborníci na autorské právo i zástupci uživatelů a nositelů práv. Každý přispěl návrhy určitých opatření. Část návrhů se týkala informací na rozmnoženinách díla, další část informací v databázích a některé návrhy souvisely se smluvními praktikami. Podskupina Skupiny odborníků na vysoké úrovni označila za vhodnou prevenci používání identifikátorů na rozmnoženinách, včetně standardních identifikátorů jako ISAN nebo ISBN, tvorbu a uchovávání metadat v digitálních souborech, například pomocí automatické tvorby metadat jako u digitálních fotografií, a podporu lepších smluvních praktik. Doporučení byla založena na návrzích kulturních institucí a nositelů práv²²⁴, kteří mimo to jako prostředky prevence navrhli označovat na rozmnoženinách díla relevantní nositele práv, v rejstřících zaznamenávat celou vývojovou řadu nositelů práv a uchovávat záznamy o nositelích práv uživateli do míry, která je praktická. Gompel a Hugenholtz jako uznávaní evropští odborníci ve svém článku²²⁵ uvedli, že dobrovolné poskytování informací o dílech může být prosazováno jednoduše podporou poskytování informací do databází o právním statusu děl, ulehčením tvorby takových databází a podporou začleňování metadat do digitálních souborů. Jako vhodný prostředek prevence označili rovněž používání licencí typu *Creative Commons*. Standardizovaná licenčně-smluvní schémata, na jejichž základě nositel práv dovoluje zájemcům užít dílo bezplatně za stanovených podmínek, totiž do jisté míry nahrazují individuální vyjednávání. Potenciální uživatel tak potřebuje kontaktovat autora nebo jiného nositele práv jenom v případě, že jím plánované užití není zahrnuto v nabízené licenci. Yael Lifshitz-Goldberg na půdě WIPO zas upozornila (mimo jiné) na zajímavý nápad prezentovaný v návrhu zákona Spojených států amerických²²⁶. „Opuštěným“ autorským dílům mělo pomoci obnovování autorského práva v určených časových intervalech, podobně jako u průmyslových práv. Zaplacení symbolického udržovacího poplatku (1 dolar) se přitom mělo vyžadovat 50 let od prvního zveřejnění díla a pak každých následujících 10 let až do konce doby ochrany.

²²⁴ Návrhy pocházejí ze Společné zprávy na téma pokynů pro kritéria důsledného vyhledávání u osiřelých děl, která je podkladem Memoranda o porozumění o osiřelých dílech.

²²⁵ GOMPEL, S., HUGENHOLTZ, P. B., *The Orphan Works Problem: The Copyright Conundrum of Digitizing Large-Scale Audiovisual Archives, and How to Solve It*, s. 4.

²²⁶ LIFSHITZ-GOLDBERG, Y. *Orphan Works*, WIPO Seminar, s. 8.

Přínos systému pro prevenci spočívá v tom, že díla, která již nemají pro nositele práv hodnotu, se stávají volnými místo osiřelými. Ač je daný nápad opravdu zajímavý, v Evropě je kvůli zákazu formalit vyplývajícího z Bernské úmluvy nepoužitelný. Ovšem nebylo by tomu tak, kdyby došlo ke změně úmluvy. Tento kontroverzní návrh předložil Výbor moudrých ve své zprávě z důvodu prevence²²⁷. Za nejúčinnější preventivní opatření totiž považuje určitou formu povinné registrace jako předpokladu plného uplatnění práv.

Poradní skupiny, odborníci i zainteresované subjekty se shodli, že výborný nástroj prevence představují databáze informací o dílech, nejlépe propojené do jednotného přístupového bodu. Pomáhají nejenom předcházet vzniku osiřelých děl, ale také snižovat náklady potřebné na vyhledání nositele práv. Realizaci doporučení na unijní úrovni umožnil projekt ARROW²²⁸ spolufinancovaný Evropskou komisí v rámci programu *eContentplus*. O projekt požádalo seskupení zainteresovaných (knihovny, sdružení vydavatelů, vývojové společnosti, organizace kolektivní správy), jehož cílem bylo vybudovat informační a vypořádací strukturu, která by zájemcům ulehčila identifikaci právního statusu díla a nositele práv, a tím pomohla digitalizačním iniciativám. Projekt byl zaměřen pouze na tištěný materiál. Ovšem navazující projekt ARROW Plus, který běží pod jiným programem Evropské komise od dubna 2011 do září 2013, se snaží o zahrnutí dalších oblastí děl. Mimo to usiluje o vylepšení existujícího systému ARROW a o zvýšení počtu přispívajících institucí a tím zapojených krajín. Výsledkem obou projektů je systém, který nabízí uživatelům děl jednotný přístup k mnoha informačním zdrojům. Potenciální uživatel pouze zadá požadavek na vyhledávání pomocí dostupných metadat, načež mu systém na konci procesu zpracování údajů z různých zdrojů poskytne informace o tom, zda je konkrétní provedení díla ještě chráněno, zda je komerčně dostupné nebo osiřelé a kdo je nositelem práv. Zpracované údaje se automaticky ukládají v rejstříku děl a v podrejstříku osiřelých děl. Pokud další uživatel zadá požadavek u již vyhledávaného díla, systém pouze vytáhne zpracované informace. Velkým přínosem mechanismu je automatické budování rejstříku osiřelých děl s evropským dosahem. Nicméně v tomto aspektu mu bude

²²⁷ Zpráva Výboru moudrých (*Comité des Sages*): Nová Renaissance, s. 5, 20, 22.

²²⁸ Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana. DEMO – Presenting the ARROW system.

zakrátko konkurovat vznikající unijní databáze osiřelých děl spravovaná Úřadem pro harmonizaci na vnitřním trhu.

4.2.3 Komerčně nedostupná díla

4.2.3.1 Problematika ve světle iniciativy DK

Jedním z problémů, které byly od počátku spatřovány v realizaci iniciativy *Digitální knihovny*, byla problematika komerčně nedostupných děl. Vedle otázky osiřelých děl a digitálního uchovávání patřila mezi tři hlavní témata, na která byla zaměřena pozornost. Právě u komerčně nedostupných děl se totiž nejvíce projevuje potřeba ulehčit masovou digitalizaci. Existuje velké množství autorských děl, zejména v oblasti knih, jejichž rozmnoženiny přestanou být z důvodu nedostatečného prodeje obchodně nabízeny. Zůstává na knihovnách (a podobných institucích), aby dále šířily bohatství v nich obsažené. Ovšem díla jsou autorskoprávně chráněna a jednotlivé vypořádávání práv k digitalizaci a on-line zpřístupňování je vzhledem k jejich množství a tím časové a finanční náročnosti nemožné. Proto je důležité najít mechanismy, které udílení práv zefektivní spravedlivým a vyváženým způsobem. Z řečeného vyplývá, že problém komerčně nedostupných děl je svým rozsahem poměrně rozšířený. Ačkoliv přesná čísla nejsou k dispozici, lze říci, že je dokonce rozšířenější než problém osiřelých děl. Je totiž málo pravděpodobné, že osiřelé dílo nebude komerčně nedostupné, zatímco komerčně nedostupné dílo nebývá vždy osiřelé.

Jedná se o mladou a stále se vyvíjející oblast, což se odráží v nestálosti označení i v neexistenci sjednocené definice. Dříve se mluvilo o dílech, která již nejsou vydávána tiskem (*out-of-print*) nebo audiovizuálně šířena (*out-of-distribution*); dnes se díky novým technologiím a novým prodejním kanálům mluví o dílech komerčně nedostupných (*out-of-commerce*). Nejaktuálnější definice pochází z Memoranda o porozumění, na kterém se shodly zainteresované subjekty²²⁹. Memorandum jako takové se sice výlučně vztahuje na knihy a časopisy, no definice je použitelná i širěji. Dle ní je dílo komerčně nedostupné tehdy, když celé dílo v žádné ze svých verzí a provedení není dostupné prostřednictvím běžných obchodních kanálů. Bez významu je existence

²²⁹ Memorandum of Understanding, Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works, s. 2.

hmotných rozmnoženin ve knihovnách a podobných institucích a mezi veřejností, včetně antikvariátů a obchodů z druhé ruky. Na druhé straně dle obecného chápání dnes mezi běžné obchodní kanály patří nabídka on-line přístupu, e-knih a tisku na požádání.

Vývoj problematiky komerčně nedostupných děl v rámci iniciativy *Digitální knihovny* je zatím velmi podobný vývoji u děl osiřelých. Rozdílem je, že celý proces postupuje pomaleji a není jasné, zdali dojde k legislativnímu kroku na unijní úrovni.

Orgány Evropské unie již od začátku vyzývají členské státy, aby ve vztahu k digitalizaci a on-line zpřístupňování komerčně nedostupných děl zavedly nebo podpořily mechanismy založené na dobrovolnosti, a to ve spolupráci se zainteresovanými subjekty. Evropský parlament vyjádřil i konkrétní preferenci postupů kolektivní správy. Nicméně většina členských států, podobně jako u osiřelých děl, nedisponovala řešením ani k roku 2010²³⁰. Proto se Evropská komise rozhodla zapojit do procesu aktivněji tím, že vytvořila platformu pro vedený dialog v nejkritičtějším sektoru tištěných materiálů. K rozhovorům, které probíhaly od listopadu 2010, pozvala evropské autory, vydavatele, knihovny a organizace kolektivní správy. Postup se ukázal jako správný, jelikož výsledkem snah bylo přijetí Memoranda o porozumění o komerčně nedostupných dílech dne 20. září 2011²³¹.

V memorandu se dotčené subjekty dohodly na klíčových principech, jimiž by se měly řídit při uzavírání dobrovolných hromadných licenčních dohod. Předpokládalo se, že vedení, které principy poskytnou, usnadní a podpoří vznik mnoha hromadných licencí a tím ulehčí hromadnou digitalizaci a on-line zpřístupňování děl. Principy byly vymezeny specificky s ohledem na sektor, proto se věcná působnost dokumentu vztahuje výlučně na knihy a časopisy. Z hlediska osobní působnosti se dokument dotýká pouze užití knihovnami, muzei, archivy a vzdělávacími institucemi.

Memorandum představuje právně nezávazný nelegislativní nástroj. Zároveň obsahuje pravidlo, dle kterého se nositel práv, který nesvěřil výkon práv kolektivnímu správci, považuje z hlediska uzavřené hromadné licenční smlouvy za zastupovaného správcem spravujícím práva příslušné kategorie. Jedná se o prvek systému rozšířené kolektivní správy, pro který strany memoranda předjímají potřebu legislativní opory.

²³⁰ Second Progress Report on the Digitisation and Online Accessibility of Cultural Material and on Digital Preservation in the European Union (2010), p. 24.

²³¹ Memorandum of Understanding, Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works.

Právní rámec by totiž poskytl žádanou právní jistotu kulturním institucím a kolektivním správcům aplikujícím dané pravidlo. Legislativa se doporučuje nejenom členským státům, ale z důvodu zaručení právní jistoty při přeshraničním užívání děl se ke zvážení legislativního aktu vyzývá také Evropská komise. Přesně jako u problematiky osiřelých děl se proces dostává do bodu, kdy zainteresované subjekty vyžadují unijní zákonodárství. Zdali se uskuteční přijetí směrnice či nařízení anebo jakým směrem se vývoj problematiky ubere, nelze momentálně odhadnout.

Tématem komerčně nedostupných děl byla pověřena i Skupina odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny. Podskupina pro autorské právo, která problematiku vypracovala²³², přitom vycházela ze sdíleného postoje, že mechanismy pro komerčně nedostupná díla by měly být založeny na dobrovolné bázi. V souladu s tím zdůraznila, že její návrhy nejsou myšleny jako předloha pro zákonnou úpravu.

Řešení, které podskupina předestřela, se svou strukturou velmi podobá řešení pro osiřelá díla. Také je založeno na čtyřech shodných elementech, no místo návrhu na vypracování unijně platných kritérií důsledného vyhledávání obsahuje dvě již vypracované modelové smlouvy. První smlouva je určena pro digitalizaci děl a jejich zpřístupňování oprávněným koncovým uživatelům v zabezpečených sítích, druhá zahrnuje také zpřístupňování prostřednictvím otevřených sítí, smlouvou označované jako zpřístupňování on-line. Úkolem smluv je tvořit základ pro vyjednávání obsahu konkrétní smlouvy a tím ulehčit celý proces jejího uzavírání. Kromě používání smluv jako předloh je podobně jako u osiřelých děl navrženo zakládání národních středisek pro vypořádání práv, zakládání národních databází a nelegislativní vymezení postupu pro vypořádání práv²³³.

Střediska by měla být zakládána nositeli práv a měla by sloužit jako národní portály, které poskytují přeshraničně dostupný centralizovaný přístup k nositelům, vykonavatelům a správcům práv. Ačkoliv se neočekává, že budou zastupovat všechny nositele a jejich díla, předpokládá se zastupování jejich podstatné části. Podskupina uvedla, že správu středisek by mohly provádět například organizace kolektivní správy.

²³² i2010 Digital Libraries Initiative. High Level Expert Group – Copyright Subgroup. Final Report on Digital Preservation, Orphan Works and Out-of-Print Works, s. 17-24.

²³³ Jako u osiřelých děl podskupina vypracovala pro budování středisek a databází klíčové principy.

Postup, jakým by středisko nebo nositel práv měli udělovat licence, navrhla v základní podobě podskupina sama. Počítá přitom s alternativou, že střediska nebudou založena, a že tedy svolení můžou kromě střediska udělet i nositel práv nebo organizace kolektivní správy. Dle návrhu postup zahajuje podání žádosti budoucím uživatelem o užití určených komerčně nedostupných děl. Podle situace je učiněno středisku pro vypořádání práv, organizaci kolektivní správy nebo nositeli práv. Oslovený subjekt žádost vyřídí udělením licence, odmítnutím jejího udělení nebo v případě středisek a kolektivních správců i přesměrováním žádosti na příslušného nositele práv. Udělená licence přitom může být individuální ke konkrétním dílům nebo hromadná vztahující se na celé zastupované portfolio. Pro vyřízení žádosti by dle návrhu měla být stanovena přiměřená lhůta. V poznámce pod čarou podskupina vyjádřila přesvědčení, že v některých případech by mohla být uplatněna rozšířená kolektivní správa.

Jako součást řešení bylo navrženo budování národních databází komerčně nedostupných děl ve formě portálů. Jejich obsahem by měly být informace o tom, která díla byla digitalizována a kým, kde je takové dílo uchováváno a jakým způsobem a komu je umožněn k takovému dílu přístup. Dané informace by mimo jiné předešly vícenásobné digitalizaci. Jako možnost se navrhuje propojení daných databází do evropské sítě.

Návrhy podskupiny ohledně databází do omezené míry naplňuje informační systém vytvořený pod záštitou unijně podpořených projektů ARROW a ARROW Plus²³⁴. Spojuje totiž mnohé informační zdroje z různých členských států a mimo jiné poskytuje údaje také o komerční dostupnosti. Nevytváří však na rozdíl od děl osiřelých samostatný rejstřík komerčně nedostupných děl, ani neobsahuje informace o digitalizaci, uchovávání a zpřístupňování takových děl.

Problematikou komerčně nedostupného materiálu byl pověřen i Výbor moudrých²³⁵. Jeho základním postojem bylo uznání, že rovněž díla nedostupná na trhu by měla být digitalizována a co nejdříve zpřístupněna občanům, či už na místě nebo prostřednictvím Internetu. V případě zpřístupňování nekomerčními kulturními institucemi by díla dokonce měla být přístupná volně neboli zdarma. To však

²³⁴ Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana.

²³⁵ Výbor problematiku vypracoval v dokumentu „Zpráva Výboru moudrých (*Comité des Sages*): Nová Renaissance“, na stranách 20-22.

neznamená, že nositelé práv by neměli být odměněni. Za digitalizaci a zpřístupnění by jim naopak měla příslušet přiměřená odměna.

Druhým důležitým aspektem, který výbor zdůraznil, je prvenství nositelů práv. Právě nositelům by mělo být jako prvním umožněno, aby svá komerčně nedostupná díla užívali, a až když je nedigitalizují a nezpřístupňují, měly by tuto možnost získat kulturní instituce. Dané pravidlo by mělo mít navíc oporu v právních předpisech.

Co se týče způsobu řešení, výbor vyjádřil preferenci pro kolektivní licenční mechanismy z důvodu přiměřenosti transakčních nákladů. Také proto navrhuje, aby digitalizace a zpřístupňování starších děl, určených datem v každé oblasti jednotlivě, spadaly do kolektivní správy ze zákona. Ovšem nejednalo by se o klasické kolektivně spravované právo, neboť dle výboru musí mít držitelé práv vždy možnost ze systému vystoupit.

Jelikož výbor při svých návrzích vycházel ze stejných předpokladů jako u děl osiřelých, doporučil, aby řešení pro komerčně nedostupná díla pokrývalo všechny oblasti děl, aby umožňovalo realizaci partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem a aby bylo podpořeno databázemi informací, jako je systém ARROW. Ze stejného důvodu výbor uvedl, že by licence dovolující on-line zpřístupnění děl měly umožňovat přeshraniční přístup, pokud náklady na zajištění dostupnosti nejsou neúměrné.

4.2.3.2 Modelové smlouvy

Modelové smlouvy²³⁶ představují jeden z pilířů řešení pro komerčně nedostupná díla, které navrhla Skupina odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny. Jsou plně v souladu s názorem, že mechanismy by měly být založené na dobrovolnosti, protože záleží jenom na stranách, či do smluvního vztahu vstoupí. Zároveň jako řešení skýtají uživatelům děl právní jistotu a nositelům práv umožňují zhodnotit vynaloženou tvořivost nebo investici. Jejich deviza spočívá v tom, že poskytují základ pro vyjednávání obsahu konkrétních smluv, a tím ulehčují celý proces digitalizace a zpřístupňování.

²³⁶ Model Agreement for a Licence on Digitisation of Out-of-Print Works; Model Agreement for a Licence on Digitisation of Out-of-Print Works - with option for on-line accessibility.

Podskupina pro autorské právo vypracovala modelové smlouvy tak, aby je bylo možné přizpůsobit různým právním řádům a potřebám konkrétního uživatele, a aby se daly využít na národní, mezinárodní i evropské úrovni. Přitom se snažila, aby zájmy stran byly zohledněny rovnovážně. Z hlediska působnosti, navzdory zaměření na komerčně nedostupné knihy užívané knihovnami²³⁷, by smlouvy měly být dle podskupiny použitelné také na další tištěný materiál a dokonce i na jiné oblasti děl. Nic nebrání ani tomu, aby modelové smlouvy použil jiný subjekt než je knihovna. Důvodem je obecnost ve formulaci smluvních podmínek a obecnost definice „děl, která se již nevydávají“.

Spojení „díla, která se již nevydávají“ je dřívějším označením komerčně nedostupných děl. Nejaktuálnější definice této kategorie sice pochází z Memoranda o porozumění, no protože modelové smlouvy byly vypracovány o několik let dříve, obsahují vlastní vymezení. Dle něj je komerčně nedostupným dílo, o kterém tak rozhodl nositel práv, bez ohledu na existenci hmotných rozmnoženin díla ve knihovnách a mezi veřejností, včetně antikvariátů a obchodů z druhé ruky. Významným rozdílem mezi definicemi je základ komerční nedostupnosti, který u smluv spočívá v subjektivním rozhodnutí a u memoranda v objektivní skutečnosti.

Podskupina pro autorské právo zpočátku vypracovala jednu smlouvu, určenou pro digitalizaci a zpřístupňování děl oprávněným koncovým uživatelům²³⁸ v zabezpečených sítích. Až později vytvořila druhou smlouvu přizpůsobením první varianty pro zpřístupňování prostřednictvím otevřených sítí (označované smlouvou jako on-line zpřístupňování). Protože se předpokládalo, že uživatel poskytující přístup přes otevřené sítě bude zpřístupňovat díla také skrz zabezpečené sítě, smlouva dovoluje oba způsoby sdělování. Jelikož druhá smlouva vychází ze smlouvy první, texty sdílejí mnoho identických ustanovení.

Modelové smlouvy jsou smlouvami licenčními. Na jejich základě získává nabyvatel licence oprávnění k určitým způsobům užití a poskytovatel licence právo na odměnu. Licenciant se ovšem odměny může vzdát a smlouvu uzavřít jako bezúplatnou. Licence získaná prostřednictvím modelových smluv je nevýhradní a nepřevoditelná,

²³⁷ Pověření podskupiny se vztahovalo pouze na „knihy ve knihovnách“ („books in libraries“).

²³⁸ „Koncový uživatel“ je pojem z oblasti elektronických komunikací. V rámci modelových smluv je svou povahou převážně konzumentem díla, no při určitých úkonech je též uživatelem díla v právním smyslu.

nicméně dovoluje poskytnout třetí osobě podlicenci ve vztahu k vykonání technické práce, jakou je například digitalizace.

Nabyvatel licence je na základě smluv oprávněný digitalizovat vymezená komerčně nedostupná díla a přistupovat k jejich digitalizovaným verzím. Opakovat digitalizaci do jiných formátů nesmí, ledaže je nevyhnutná pro další užívání nebo uchovávání díla z důvodu změny standardů pro operační systémy, softvérové aplikace nebo datové formáty. Nabyvatel licence je dále oprávněný rozmnožovat digitalizované verze výlučně pro účely zálohování a uchovávání v přiměřených počtech kopií, uchovávat je systematicky z důvodu jednoduššího vyhledávání a načítání a zpřístupňovat je jednak na terminálech ve svých prostorách a jednak přes zabezpečené sítě oprávněným koncovým uživatelům. Zabezpečenou sítí se přitom rozumí síť, do které mají přístup pouze oprávnění uživatelé na základě zadání přístupových údajů nebo skrze ověření IP adresy. Zpřístupňování děl při zabezpečení sítě není omezeno teritoriem.

Nabyvatel licence dle druhé smlouvy je nadto oprávněn zpřístupňovat určená díla on-line prostřednictvím otevřených sítí. Zda-li je bude zpřístupňovat na svých webových stránkách komukoliv, kdo je navštíví, nebo pouze osobám registrovaným, je záležitostí dohody mezi stranami. Smlouva výslovně zdůrazňuje, že nabízet obsah na webových stránkách smí pouze nabyvatel licence. Při zpřístupňování prostřednictvím otevřených sítí by se případné souběžné zpřístupňování přes zabezpečené sítě týkalo děl nepřístupných prvním způsobem.

U obou smluv je ve vztahu ke zpřístupňování přes zabezpečené sítě umožněno dohodnout oprávnění nabyvatele licence poskytnout jiné kulturní či vzdělávací instituci nebo komerčnímu subjektu on-line přístup k digitalizovaným dílům, aby je tento další subjekt mohl zpřístupnit vlastním oprávněným uživatelům. Právě v tomto aspektu vystupuje do popředí důležitost databází, které by mimo jiné obsahovaly informaci o možném „napojení“ na již existující digitální knihovnu. Daná informace by totiž pomohla zabránit duplikaci digitalizačních snah a též snížit náklady celkově vynaložené v rámci digitalizačních projektů.

Smlouvy uvádějí, že koncoví uživatelé smí vyhledávat, načítat, zobrazit a prohlížet digitalizovaná díla. Platí to pro všechny uživatele bez ohledu na právní režim a dohodu stran, protože se jedná o úkony, které nepředstavují užití díla v právním smyslu.

Naopak další oprávnění, která užití představují, vyplývají právě ze zákonných výjimek rozhodného práva nebo z dohody stran. Pro inspiraci modelové smlouvy uvádějí pořizování jednotlivých tiskových rozmnoženin částí děl a uchovávání elektronických rozmnoženin částí děl u zabezpečených sítí a celých děl u otevřených sítí.

Z hlediska „užití“ je potřeba věnovat pozornost i citlivé oblasti rozšiřování a sdělování děl. Strany by například měly dbát na pečlivou formulaci smlouvy ve vztahu ke sdělování digitalizovaných děl přes systémy sdílení souborů. Samozřejmě takové chování přichází do úvahy pouze u „otevřených“ koncových uživatelů, neboť u „zabezpečených“ uživatelů je logicky vyloučeno jakékoliv posouvání digitalizovaných děl dalším osobám. Výslovně to zakazují i smlouvy.

Nabyvatel licence z modelových smluv smí užívat komerčně nedostupná díla pouze pro nekomerční účely, tedy účely nesledující získání přímého nebo nepřímého obchodního prospěchu. Za obchodní prospěch se přitom nepovažují příjmy (v nejširším slova smyslu) do výše pokrývající náklady. Jelikož do kategorie „příjmy“ se řadí i poplatky vůči koncovým uživatelům, s tématem souvisí i dovolenost nabyvatelů licence účtovat poplatky za zpřístupnění děl. Modelové smlouvy nepřipouštějí účtování poplatků za on-line zpřístupňování prostřednictvím otevřených sítí, no úpravu u zpřístupňování skrz zabezpečené sítě ponechávají na dohodě stran. Za možnost považují i oprávnění účtovat poplatky přesahující úroveň pokrytí nákladů; v takovém případě by však šlo ze strany nabyvatele licence o komerční užívání.

Modelové smlouvy neopomínají osobnostní práva autorů. Výslovně zakazují nabyvateli licence i koncovým uživatelům upravovat, zkracovat, přizpůsobovat a měnit licencovaná díla. Výjimkou jsou případy, kdy je potřeba učinit dílo vnímatelným na počítačové obrazovce, případně další situace vymezené smlouvou. Za žádných okolností však není dovoleno měnit slova či jejich pořadí.

Specifikem modelových smluv jsou pravidla související s procesem digitalizování. Smluvní podmínky konkrétně upravují organizaci procesu, zdroj digitalizovaného díla, přístup druhé smluvní strany k digitalizované rozmnoženině, zpřístupnění digitalizované rozmnoženiny zřakově postiženým a metadata. Úprava je obsažena ve dvou variantách, ze kterých si strany vyberou dle toho, zda má digitalizaci provést nabyvatel nebo poskytovatel licence. Smlouvy přitom vycházejí z výslovně

uvedeného principu, že nositel práv má oprávnění rozhodnout se, zda bude komerčně nedostupné dílo digitalizovat sám.

Kromě výše zmíněného modelové smlouvy obsahují tabulku s definicemi pojmů, ustanovení o prohlášeních a zárukách, ustanovení o změně závazku a ustanovení o době platnosti smlouvy či o důvodech jejího zániku. Nositeli práv mimo jiné dovolují kdykoliv zrušit licenci vůči celému předmětu licence, některým dílům či jejich částem z důvodu re-komercializace. Proto smlouvy současně zakotvují informační povinnost nabyvatele licence ohledně četnosti prohlížení digitalizovaných děl. Daná informace totiž umožňuje nositeli práv zhodnotit komerční potenciál jeho děl momentálně nedostupných na trhu. Pro případ zrušení licence modelové smlouvy upravují nárok nabyvatele licence na úhradu skutečných nákladů digitalizace a zpřístupnění a další osud digitalizovaných rozmnoženin.

Smlouvy také obsahují ustanovení o rozhodném právu a příslušných soudech a ustanovení o možnosti stran zahájit alternativní řešení sporů. Úprava opět nabízí dvě varianty, a to řešení sporu metodou „expertního rozhodnutí“ prováděnou Arbitrážním a mediačním centrem při WIPO²³⁹ a řešení sporu jinou nespécifikovanou metodou uznávanou národním právem. Druhá alternativa přichází do úvahy tam, kde jsou poskytovatel i nabyvatel licence založeni a řízeni v rámci jednoho právního řádu. Modelová smlouva umožňující on-line zpřístupňování skrz otevřené sítě obsahuje navíc ustanovení chránící technické prostředky ochrany a informace o správě práv.

4.2.3.3 Memorandum o porozumění

Memorandum o porozumění o komerčně nedostupných dílech²⁴⁰ je samoregulativním nelegislativním nástrojem platným v sektoru knih a časopisů. Dohodly se na něm zainteresované strany v rámci dialogu organizovaném Evropskou komisí z důvodu nečinnosti členských států. K jeho přijetí a podepsání došlo mezi několika sdruženími evropských autorů, vydavatelů, knihoven a kolektivních správců dne 20. září 2011.

²³⁹ World Intellectual Property Organization. WIPO Arbitration and Mediation Center. Expert determination.

²⁴⁰ Memorandum of Understanding, Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works.

Memorandum představuje dohodu, ve které strany slibují dodržování jimi vymezených klíčových principů pro uzavírání hromadných licenčních dohod v sektoru knih a časopisů. Jeho účelem je ulehčit hromadnou digitalizaci a zpřístupňování komerčně nedostupných děl knihovnami, muzei, archivy a vzdělávacími institucemi. K tomu by mělo dopomocť vedení, které principy poskytují, neboť se předpokládá, že usnadní a tím podpoří vznik mnoha licenčních smluv. Jak vyplývá z uvedeného, zaměření memoranda je velmi specifické a zahrnuje pouze hromadní licenční smlouvy o digitalizaci a on-line zpřístupňování knih a časopisů nekomerčními kulturními a vzdělávacími institucemi.

Dokument pozůstává z úvodu, definice komerčně nedostupných děl a principů rozdělených do třech částí. V úvodu vymezuje svou působnost a některé pojmy, představuje výchozí úvahy a uvádí určitá doporučení. V rámci definice zas předestírá chápání komerční nedostupnosti. Dle něj je dílo komerčně nedostupné tehdy, když celé a v žádné ze svých verzí a provedení není dostupné prostřednictvím běžných obchodních kanálů. Bez významu je existence hmotných rozmnoženin ve knihovnách a podobných institucích a mezi veřejností, včetně antikvariátů a obchodů z druhé ruky. Metodu určování komerční nedostupnosti přitom memorandum ponechává na dohodě zainteresovaných subjektů v příslušné krajině, poněvadž závisí na specifikách v dostupnosti bibliografických údajů.

První část principů se týká obsahu licenčních smluv. Hromadná, případně kolektivní licenční smlouva o digitalizaci a zpřístupňování komerčně nedostupných děl obsažených ve sbírkách kulturních a vzdělávacích institucí má být uzavírána na dobrovolném základě mezi všemi příslušnými stranami, včetně autorů a vydavatelů. Obsahovat má v první řadě vymezení dovolených způsobů užití a dohodu stran o odměně pro nositele práv. Smluvní strany by se dále měly dohodnout na typu a počtu autorských děl pokrytých smlouvou a na skutečnosti, že se jedná o komerčně nedostupná díla. V souvislosti s tím by ve smlouvě měly určit kroky a opatření, které musí být podniknuty, aby se ověřila komerční nedostupnost. Ve svém závěru první část vyžaduje, aby smlouva formulovala morální práva autora, konkrétně právo osobovat si autorství, právo na uvedení autorství, právo na nedotknutelnost díla a právo namítat proti užití díla způsobem snižujícím jeho hodnotu.

Z úvodu vyplývá, že smlouva se může vztahovat pouze na knihy a časopisy vydané poprvé v krajině, kde se o licenční smlouvu žádá. Zároveň se doporučuje, aby licenční smlouva obsáhla také ilustrace a fotografie vložené do literárních děl.

Druhá část principů upravuje předpoklady uzavírání licenčních smluv. Na prvním místě se vyžaduje, aby licence k užití komerčně nedostupných děl udělovaly výlučně organizace kolektivní správy, jejichž členská základna představuje podstatný počet autorů nebo vydavatelů ovlivněných licenční smlouvou a ve kterých jsou autoři nebo vydavatelé přiměřeně zastoupeni v rozhodovacích orgánech. Dále principy vyžadují, aby byl každý projekt digitální knihovny v dostatečném předstihu před započítáním užívání děl široce zveřejněn. Ve vztahu k nositelům práv, kteří jsou smluvně zastupováni organizací kolektivní správy, se doporučuje individuální oznámení. Důvodem je umožnit všem zainteresovaným, jejichž práva nebo principy mohou být dotčeny, rozhodnout se, zda budou participovat na projektu či nikoliv. V případě, že působnost smlouvy zahrnuje překlady děl, měl by se zvolit specifický postup pro zastihnutí nositelů práv k překládaným dílům.

Potřebnost úpravy „informační“ povinnosti podtrhuje princip, který do memoranda zavádí prvek rozšířené kolektivní správy. Konkrétně se jedná o pravidlo ve druhé části dokumentu, dle kterého se smluvně nezastupovaní nositelé práv považují z hlediska uzavřené hromadné licenční smlouvy za zastupované správcem spravujícím práva příslušné kategorie. Ovšem pravidlo nedosahuje na autory a vydavatele děl, která nebyla vydána poprvé v členském státě, ve kterém se uzavírá licenční smlouva. Aby organizace kolektivní správy z principu co nejvíce těžily, měly by dle memoranda vyvinout co největší úsilí, aby dotyčné nositele práv na zmiňovaný účinek upozornily. Pomocť by jim měly organizace, které tyto nositele práv sdružují.

Jelikož je memorandum právně nezávazné, ve vztahu k rozšiřujícímu účinku hromadných smluv by z důvodu právní jistoty kulturních institucí i kolektivních správců byla vítaná legislativní opora. Proto memorandum v úvodní části doporučuje členským státům přijetí odpovídající právní úpravy. Nadto vyzývá Evropskou komisi, aby zvažila navrhnutí legislativního aktu z důvodu zaručení právní jistoty v přeshraničním kontextu.

Druhá část závěrem uvádí, že všichni autoři a vydavatelé dotčení hromadnou licenční smlouvou mají právo vyloučit účinky licence udělené na základě uzavřené smlouvy vůči všem či některým svým dílům.

Třetí část principů se zabývá situací, kdy hromadná licenční smlouva dovoluje přeshraniční a/nebo komerční užití. V takovém případě je organizace kolektivní správy, která licenční smlouvu uzavírá, oprávněna vyloučit rozšířený účinek smlouvy zavedený druhou částí memoranda. To znamená, že by se smlouva vztahovala pouze na knihy a časopisy nositelů práv organizací smluvně zastupovaných. S velkou pravděpodobností je tomu tak proto, že přeshraniční a komerční užití děl nositelů práv „zastupovaných“ na základě domněnky je bez právního základu nejen užitím neoprávněným, nýbrž i závažnějším nežli užití domácí a nekomerční. Memorandum uvádí, že pokud by kolektivní správce rozšířený účinek nevyloučil, měl by se zvážet specifický postup pro zastihnutí autorů a vydavatelů, kteří jsou považováni za zastupované a jejichž knihy a časopisy jsou užívané často nebo intenzivně. Bude věcí dotčených stran dohodnout se, zda a ve kterých situacích specifický postup uplatní. Samozřejmě princip, dle kterého jsou smluvně nezastupovaní nositelé práv považováni za zastupované, by se v případě nevyloučení účinku vztahoval i na úkony užití, ke kterým by došlo v zahraničí.

4.2.3.4 Vztah mezi nástroji

Účelem modelových smluv i memoranda o porozumění je ulehčit digitalizaci a on-line zpřístupňování komerčně nedostupných děl v rámci Evropské unie. Oba nástroje přitom vycházejí ze stejné premisy o potřebnosti dobrovolné povahy uplatněných mechanismů. Z toho důvodu oba používají k dosažení účelu stejný prostředek, a to podporu uzavírání dobrovolných licenčních smluv prostřednictvím poskytnutí startovacího základu. Modelové smlouvy skýtají vzor textu smlouvy, memorandum zas principy, ze kterých lze vycházet.

Na základě podobností by se mohlo zdát, že nástroje si konkurují, tedy že je nelze použít najednou, nebo že novější nástroj nahrazuje ten starší. Nicméně dle mého názoru jsou modelové smlouvy a memorandum o porozumění komplementární, neboť je mezi nimi dostatek rozdílů. Memorandum skýtá pouze principy, kdežto modelové smlouvy jsou smluvním textem. Memorandum má velmi úzké zaměření, zatímco modelové smlouvy jsou použitelné širěji. Memorandum se vztahuje pouze na hromadné licence o digitalizaci a on-line zpřístupňování knih a časopisů nekomerčními kulturními a vzdělávacími institucemi; na druhé straně modelové smlouvy lze použít také pro

jednotlivě určené licence, i na jiný tištěný materiál než knihy nebo dokonce na jiné oblasti děl a též jinými subjekty než jsou neziskové veřejné instituce.

Jak uvádím výše, modelové smlouvy a memorandum o porozumění se doplňují. Lze je tedy aplikovat v jednom konkrétním případě společně. Ovšem okruh takových případů bude velmi omezený z důvodu působnosti memoranda. Při společném použití je také potřeba nástroje sesouladit z hlediska definice komerčně nedostupných děl.

Komplementarita rovněž znamená, že memorandum nenahrazuje smlouvy, ovšem je nutno poznamenat, že smlouvy nemají takovou sílu jako memorandum. Smlouvy jsou totiž produktem a návrhem poradní skupiny. Na druhé straně memorandum je nástrojem, na kterém se dohodli zainteresovaní autoři, vydavatelé a knihovny. Je proto pravděpodobné, že bude používáno častěji.

4.2.3.5 Právní situace v ČR

Ačkoliv český autorský zákon neobsahuje speciální úpravu komerčně nedostupných děl, pojem mu není neznámý, i když používá jiné označení. Prvním místem, kde jej zmiňuje, je výjimka pro obnovu fondu či jinak výjimka pro náhradní rozmnoženiny u knihovní licence (§ 37 odst. 1 písm. b)). Zákon tu mluví o díle, které již není nabízeno k prodeji, přičemž doktrína jej nazývá dílem rozebraným. Povahou díla se podmiňuje oprávnění kulturních a vzdělávacích institucí zhotovit rozmnoženinu díla, jehož rozmnoženina byla poškozena nebo ztracena a které je součástí jejich fondu.

Druhým místem, kde lze pojem najít, je úprava licenční smlouvy nakladatelské. Zákon se tu zmiňuje o rozebraných rozmnoženinách (§ 56 odst. 5). Pokud k rozebrání dojde před uplynutím doby, na kterou byla licence udělena, a současně byl množstevní rozsah licence omezen na počet rozebraných rozmnoženin, autor má právo vyzvat nabyvatele ke změně smlouvy zvýšením množstevního rozsahu. Jestliže se do 6 měsíců nedohodnou, licence, která trvá, zaniká marným uplynutím této lhůty.

Nelze s jistotou tvrdit, že české autorské právo bude někdy upravovat speciální režim pro komerčně nedostupná díla. Nicméně z toho, že se již určitý návrh úpravy probíral v rámci jednání o novele autorského zákona organizovaných Ministerstvem kultury v první polovině roku 2012, lze vyvodit, že je to možné. Každopádně už existující výjimky z autorského práva se vztahují i na díla nedostupná na trhu. Kulturní

a vzdělávací instituce je tak mohou digitalizovat z důvodů archivačních a dokumentačních a z důvodu terminálového zpřístupňování. Zpřístupňovat je pak mohou terminálově, tedy prostřednictvím koncových technických zařízení umístěných v objektech uživatele.

4.2.4 Povinná rozmnoženina a web-harvesting

4.2.4.1 Problematika ve světle iniciativy DK

V oblasti uchovávání digitálního materiálu věnovaly orgány Evropské unie pozornost metodám jeho shromažďování, přičemž se zaměřily na otázky povinných kopií a *web-harvestingu*²⁴¹. Za důvod byla označena skutečnost, že kulturní a intelektuální dědictví nepochází jenom z minulosti, nýbrž vzniká a bude vznikat i v přítomnosti a budoucnosti²⁴². V této práci je daným otázkám určena krátká stať, protože ačkoliv se téma dotýká zejména původně digitálního obsahu, z určité části se vztahuje též na digitalizovaný materiál.

Celkově lze přístup orgánů Evropské unie k rozebíraným otázkám označit jako poradní. Žádné opatření právního ani pracovního charakteru na evropské úrovni totiž nebylo přijato, navzdory návrhům *Comité des Sages* neboli Výboru moudrých. Vklad evropských institucí spočíval ve zhodnocení situace napříč unií a v plošných doporučeních a výzvách určených členským státům. Instituce konkrétně detekovaly problém neexistence politik a sjednocených prostředků uchovávání, pro který státům doporučily provést určitá vymezená opatření.

Institut povinné rozmnoženiny zaručuje zachování kulturního a intelektuálního dědictví tím, že producenti určeného obsahu, především autorských děl, mají povinnost poskytnout stanovený počet rozmnoženin obsahu pověřeným depozitním subjektům. Depozitními subjekty jsou obvykle knihovny, případně jiné kulturní instituce. Doposud se institut využíval pro potřeby analogového světa, no jeho působnost začíná být některými státy rozšiřována i na digitální materiál, nevyjímajíc materiál digitalizovaný.

²⁴¹ Volně lze přeložit jako automatické sklizení dat z Internetu.

²⁴² Zpráva Výboru moudrých (*Comité des Sages*): Nová Renesance.

Členským státům, které tak ještě neučinily, navrhuje Evropská komise a Rada EU²⁴³ přijetí odpovídající právní úpravy. Aby se zamezilo rozdíům v rychlosti přijímání a v působnosti úpravy, je současně doporučena vzájemná spolupráce nebo alespoň zohledňování vývoje v ostatních zemích. Všem členským státům, i těm, které již úpravu přijaly, se dále doporučuje zajistit, aby se povinnost deponování vztahovala na všechny oblasti a druhy digitálního materiálu. Například jenom textová nebo hudební díla šířená v hmotných rozmnoženinách nepomůžou uchovat celý rozsah dnes vznikajícího dědictví. Státy by rovněž měly zajistit, aby povinné subjekty dodávaly kopie materiálu bez technických prostředků ochrany nebo s nástroji, které je umožní prolomit pro případy dovolených úkonů, jinak může být účel institutu zmařen.

Výbor moudrých upozornil na znásobené zatížení povinných osob s přeshraniční působností a na související zdvojování úsilí depozitních institucí různých členských států. Z daného důvodu doporučil vytvoření unijního pracovního postupu, který by omezil povinnost deponování digitálního materiálu pouze na jednu členskou krajinu. Povinná osoba by poskytla rozmnoženiny vybranému depozitnímu subjektu a navazující systém předávání by se postaral o distribuci mezi ostatní vnitrostátně oprávněné instituce²⁴⁴. Evropská komise reagovala na návrh jenom doporučením, aby členské státy v případě potřeby právně upravili možnost přenosu digitálních povinných rozmnoženin z jedné depozitní knihovny do dalších²⁴⁵.

Skutečnost, že stále více materiálu vzniká výhradně v podobě elektronického webového obsahu na Internetu, implikuje potřebu vyřešit otázku jeho shromažďování. Jedním z užívaných způsobů sběru je tzv. *web-harvesting*, spočívající v aktivním shromažďování webového obsahu pověřenými subjekty cestou zhotovování kopií internetových stránek. Nečeká se, až bude materiál odevzdán, čímž se snižuje riziko jeho ztráty. Aktivní přístup zároveň uvolňuje administrativní zátěž kladenou na producenty materiálu. Z těchto důvodů unijní orgány výrazně doporučují členským státům zavedení příslušné právní úpravy. Samy ovšem nepřistoupily k přijetí evropského právního základu, ačkoliv Výbor moudrých takový postup navrhl. Ve

²⁴³ Doporučení Komise ze dne 27. října 2011 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů; Závěry Rady ze dne 10. května 2012 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů (2012/C 169/02).

²⁴⁴ Zpráva Výboru moudrých (*Comité des Sages*): Nová Renesance, s. 28, 30.

²⁴⁵ Doporučení Komise ze dne 27. října 2011 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů, s. 43.

vztahu k samotné úpravě upozornila Skupina odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny na nutnost vypořádat se s autorskoprávně chráněným webovým obsahem. Takový obsah by totiž k rozmnožování vyžadoval od instituce provádějící *web-harvesting* souhlas autora nebo oprávnění dané zákonnou výjimkou. Skupina doporučila zavedení výjimky autorského práva ve vnitrostátních předpisech na základě výjimky dovolené informační směrnicí v čl. 5 odst. 2 písm. c) pro zvláštní nevýdělečné úkony rozmnožování uskutečněné knihovnami, muzei, archivy nebo vzdělávacími zařízeními²⁴⁶.

4.2.4.2 Právní situace v ČR

Právní systém České republiky zná a upravuje institut povinné rozmnoženiny pod pojmem povinný výtisk. Povinnost deponování periodicky vydávaných novin a časopisů stanovuje tzv. tiskový zákon²⁴⁷. Povinnost deponování neperiodických publikací zas stanovuje zákon o neperiodických publikacích²⁴⁸. I když by se na základě použitých termínů (výtisk, tisk, publikace) mohlo zdát, že se úprava dotýká pouze analogových tiskových rozmnoženin, žádné ustanovení v právních předpisech nebrání, aby se vztahovala také na rozmnoženiny digitální. Tiskový zákon totiž hovoří pouze o hmotných rozmnoženinách a zákon o neperiodických publikacích o rozmnoženinách autorských děl. Rozmnoženiny tedy mohou nést informaci jak analogově, tak digitálně, ovšem ve vztahu k periodikům je digitální forma na nosiči spíše teoretickou možností nežli praktickou zkušeností. Povinnost deponování je u neperiodických publikací doplněna nabídkovou povinností ke koupi vůči knihovnám určeným vyhláškou Ministerstva kultury²⁴⁹.

Z hlediska pokrytí druhů materiálu lze poznamenat, že úprava se vztahuje vzhledem na generální vymezení předmětu působnosti zákona o neperiodických publikacích na všechny druhy materiálu. Výjimkou jsou druhy, které jsou z působnosti

²⁴⁶ i2010 Digital Libraries Initiative. High Level Expert Group – Copyright Subgroup. Final Report on Digital Preservation, Orphan Works and Out-of-Print Works.

²⁴⁷ Zákon č. 46/2000 Sb. o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), ve znění pozdějších předpisů.

²⁴⁸ Zákon č. 37/1995 Sb. o neperiodických publikacích, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴⁹ Vyhláška Ministerstva kultury č. 252/1995 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích, ve znění vyhlášky č. 156/2003 Sb.

zákonu vyloučeny, jako například počítačové programy nebo trojrozměrná výtvarná díla. Významnou kategorií v tomto ohledu jsou díla audiovizuální, upravená zvláštním zákonem o audiovizu²⁵⁰. Zákon nezavádí pro výrobce kinematografických děl povinnost bezplatně poskytnout, nýbrž pouze povinnost návrhem smlouvy Národnímu filmovému archivu nabídnout rozmnoženiny díla spolu s kopií scénáře a propagačními materiály. Návrh směřuje k bezúplatnému převodu vlastnictví v případě produkce za podpory Státního fondu kinematografie, jinak nabízí koupi. O tom, zda se bude dílo uchovávat, rozhodne archiv přijetím nebo nepřijetím návrhu smlouvy.

Z hlediska oblastí materiálu je situace méně příznivá jako v případě zmiňovaných druhů. Povinnost deponování se totiž týká výlučně děl (a jiného periodického tisku) rozmnožených k veřejnému šíření, ne sdělovaných veřejnosti nehmotně. V působnosti úpravy tak vzniká mezera v podobě materiálu tvořeného výhradně jako webový obsah. Když se k tomu přidruží skutečnost, že český právní systém neupravuje *web-harvesting* ani jiné metody aktivního shromažďování webového obsahu, výrazně narůstá riziko ztráty webového kulturního a intelektuálního dědictví²⁵¹.

V České republice jsou deponitními institucemi vybrané knihovny a v případě periodického tisku i Ministerstvo kultury. Depozitářem audiovizuálních děl je Národní filmový archiv. Povinnými subjekty jsou vydavatelé periodického tisku a neperiodických publikací a výrobci kinematografických audiovizuálních děl.

²⁵⁰ Zákon č. 496/2012 Sb. o audiovizuálních dílech a podpoře kinematografie a o změně některých zákonů.

²⁵¹ Na mezinárodní půdě Česká republika prohlásila, že ohledně rozšíření povinnosti deponování rozmnoženin na původní digitální materiál nezachycený na médium již probíhají diskuse na národní úrovni. (World Intellectual Property Organization. Working Document Containing Comments on and Textual Suggestions Towards An Appropriate International Legal Document on Exceptions and Limitations for Libraries and Archives, SCCR/23/8, s. 20.)

5 Projekt a služba Google Books

5.1 Představení služby a historie projektu

Google Books neboli *Knihy Google* je mezinárodní služba, kterou společnost Google zavedla v souladu se svým dlouhodobým cílem poskytovat on-line přístup ke všem informacím světa²⁵². Touto službou byl konkrétně sledován záměr uchovávat a zpřístupnit v prostředí Internetu světové knižní bohatství. I když se jedná o nadmíru prospěšný cíl, jehož naplnění by přineslo snazší přístup k informacím uloženým ve knihách, projekt vyvolal tak silné protichůdné reakce, že ho lze bezesporu označit za kontroverzní. Důvodem negativních postojů byl způsob, jakým společnost přistoupila k řešení autorskoprávních otázek, v souvislosti s komerčním pozadím, ale i pozdější vývoj autorskoprávních sporů, který vyvolal strach z monopolního postavení, jež by Google mohl získat na poli elektronických knih.

5.1.1 Jak služba funguje

Služba *Google Books* je součástí internetového vyhledávače Google. Jejím účelem je umožnit uživatelům počítačové sítě Internet vyhledávat pomocí digitalizací vytvořené digitální knihovny v textech tištěných knih podobně, jako klasický vyhledávač Google umožňuje vyhledávat v textech webových stránek²⁵³. Uživatelům tedy pomáhá najít knihy, které je zajímají, a zároveň jim pomáhá zjistit, kde si mohou tyto knihy koupit nebo půjčit. Služba funguje tak, že uživatel zadá hledané slovo nebo spojení do vyhledávacího pole na stránce *Google Books* a všechny knihy, jejichž obsah odpovídá vyhledávanému termínu, se zobrazí ve výsledcích vyhledávání. Po výběru konkrétního titulu se kliknutím na odkaz otevře stránka zobrazující základní informace, pole náhledu ukazující množství textu knihy v závislosti na jejím autorskoprávním statusu a na zdroji její analogové verze, pole pro vyhledávání termínů v rámci knihy a další odkazy. Jejich prostřednictvím uživatel dokáže najít lokální knihovnu, kde si lze

²⁵² V podobném duchu přinesla společnost Google i další iniciativy: *Google News Archive Search*, *Google News*, *Google Images*, *Google Art Project*. *Google Books* je ovšem nejznámější, nejdiskutovanější a nejkontroverznější z nich.

²⁵³ ZAGOROVÁ, M., *Služba Google Books a její vliv na knižný trh.*, s. 9.

titul vypůjčit, přejít na stránky internetových knihkupectví, která titul nabízejí, případně si titul zakoupit jako Google e-knihu, pokud je nabízena. Také se může o knize dovědět další informace, jako jsou kompletní bibliografické údaje či obsah knihy, prohlédnout si případné recenze od čtenářů a služba jej také upozorní na alternativní vydání či související tituly. Autorskoprávně nechráněná díla lze rovněž stáhnout²⁵⁴.

Jak je zmíněno výše, služba *Google Books* zobrazuje u jednotlivých titulů text. Náhled má čtyři různé režimy, které závisí na tom, z kterého zdroje byl titul digitalizován a jestli je autorskoprávně chráněn. Pokud kniha pochází od partnerského autora nebo nakladatele, rozhoduje o rozsahu zobrazeného textu od několika stránek až po celou knihu tento nositel práv. Většina z nositelů souhlasí, aby se z knihy zpřístupnilo okolo 20 %²⁵⁵, přičemž částečné zobrazení je označeno jako *Omezený náhled (Limited Preview)*. Pokud kniha pochází od partnerské knihovny, zobrazení závisí na autorskoprávním statusu. Jestliže je titul ještě chráněný, nezobrazí se buď žádný text, co je označeno jako *Náhled není k dispozici (No Preview Available)*, anebo se zobrazí několik krátkých úryvků s hledaným výrazem, čemuž se říká *Zobrazení fragmentů (Snippet View)*. Jestliže je však kniha volným dílem anebo nikdy chráněná nebyla, služba zpřístupňuje on-line celý text. K dispozici je tak *Úplné zobrazení (Full View)*²⁵⁶.

Zda je dílo chráněné nebo ne, posuzuje společnost Google dle autorskoprávních předpisů krajiny, ve které je dílo zpřístupňováno²⁵⁷. Proto uživatel browsující na Internetu v České republice nemusí vidět u konkrétního titulu text, který vidí například uživatel nacházející se v USA. Ve Spojených státech jsou totiž kupříkladu všechny knihy vydané před rokem 1923 volnými díly, zatímco české právo takový výchozí rok pro autorskoprávní ochranu nezná.

Aby služba byla komplexnější, rozhodla se společnost Google v roce 2007 přidat i knihy nedigitalizované. Při vyhledávání se proto ve výsledcích zobrazí i tituly, které zatím existují pouze v analogové formě. Jelikož jejich obsah nebyl naskenován a následně indexován, systém nezařazuje tituly do výsledků na základě slov objevujících se v jejich textu, nýbrž jejich souvislost s hledaným výrazem určuje pouze na základě

²⁵⁴ Google. Using Google Books.

²⁵⁵ Google. Where do these books come from?

²⁵⁶ Google. What you'll see when you search on Google Books.

²⁵⁷ Google. How do you determine if a book is in the public domain and therefore out of copyright?

metadat - názvu, autora, předmětu, obsahu či popisu knihy. U nedigitalizovaných děl služba poskytuje stejné informace a funkce jako u děl digitalizovaných, samozřejmě s výjimkou náhledu na text. Za stejným účelem komplexnosti se společnost o rok později rozhodla rozšířit záběr služby ještě víc. Ohlásila iniciativu přinést on-line archivy časopisů i časopisy současné, a to ve spolupráci s vydavateli. Dnes se tak při vyhledávání výrazů skrze *Google Books* objevují mezi výsledky i související časopisecké články²⁵⁸.

5.1.2 Historie projektu

Myšlenka o vyhledávacím systému, jaký používá služba *Google Books*, se datuje do samých počátků společnosti Google. Když ji totiž Sergey Brin a Larry Page zakládali, pracovali jako postgraduální studenti informatiky na výzkumném projektu se stejným zaměřením. Výsledky, jichž dosáhli, je sice nejprve inspirovaly k pozdějšímu vytvoření světově úspěšného internetového vyhledávače, no při jeho vývoji je motivovala právě představa o uživateli, kteří prohledávají všechny knihy světa, aby našli ty, které je zajímají²⁵⁹. Podstatným předpokladem uskutečnění jejich snu však nebyla pouze práce na vyhledávači, ale také náročné převedení velkého množství knih do digitální podoby.

Již v roce 2002 rozběhl malý tým společnosti Google činnosti směrem k realizaci popsané myšlenky. Kromě jiného navštěvoval instituce, které už zahájily rozsáhlé digitalizační projekty, aby načerpal ze získaných zkušeností, či hovořil s experty o možných úskalích hromadné digitalizace a dalších potřebných krocích. V následujícím roce experimentální cestou pracoval na vývoji šetrnější, no zároveň rychlejší metody skenování a na vyřešení technických problémů vyskytujících se při zpracovávání obrázků do textové podoby pomocí softwaru optického rozpoznávání znaků (tzv. OCR). Na obou frontech byl tým úspěšný. Nicméně spuštění služby si stále vyžadovalo samotnou digitalizaci a následné zpracování obrovského množství knih. Tudíž bylo nutné najít bohaté zdroje jejich analogových verzí. V roce 2004 se společnosti Google podařilo uzavřít formální partnerství s Bodleyho knihovnou při

²⁵⁸ Google. Official Blog: Google Book Search becomes more comprehensive; Google. Official Blog: Search and find magazines on Google Book Search.

²⁵⁹ Google. Google Books History.

Oxfordské univerzitě a probíhající jednání s některými z velkých nakladatelů vyhlížely nadějně. Společnost proto v říjnu ohlásila projekt a spuštění služby s původním názvem *Google Print*.

Díky partnerství s dalšími 4 knihovnami společnost téhož roku spustila *Library Project* či jinak *Projekt knihovna*. K Oxfordské knihovně se totiž přidaly knihovny Michiganské, Harvardské a Stanfordské univerzity a Veřejná knihovna města New York. Podstatou projektu byl výhodný barter, kdy knihovny poskytly své sbírky společnosti Google, aby je na vlastní náklady digitalizovala. Jako protihodnotu knihovnám spolu s vrácenými knihami poskytla i digitální kopie pro jejich vlastní účely. Google tak získal zdroje knih a knihovny si digitalizovaly sbírky na náklady společnosti. Přitom se nerozlišovalo mezi autorskoprávně chráněnými a nechráněnými díly; u děl chráněných se společnost soustředila na díla komerčně nedostupná²⁶⁰. Rozdílný přístup aplikovala společnost až při výběru režimu zobrazování textu v rámci služby. U volných děl a nikdy nechráněných výtvorů byl zpřístupněn celý text spolu s možností jeho stáhnutí, zatímco u děl chráněných buď nebyl poskytnut náhled vůbec anebo častěji bylo nastaveno zobrazení několika fragmentů. Tyto fragmenty neboli úryvky (tzv. *snippets*) představují několik řádků či vět obsahujících hledaný výraz v kontextu²⁶¹.

Právě digitalizace a zobrazování fragmentů chráněných děl bez souhlasu autorů a nakladatelů se staly kamenem úrazu a předmětem kritiky ze strany části veřejnosti i odborníků. Dokonce byly důvodem podání několika žalob nositeli práv ve Spojených státech amerických, ve Francii a v Německu. Žalobám a souvisejícím sporům se věnují následující kapitoly.

Souběžně s *Projektem knihovna* založila společnost Google díky partnerství s více než desítkou významných nakladatelství, jako Cambridge University Press, Oxford University Press či Penguin²⁶², tzv. *Partner Program* neboli *Partnerský program*. Jeho podstatou bylo usnadnit udílení práv pro projekt *Google Print* a

²⁶⁰ Společnost Google po celý čas nabízela a nabízí nositelům práv možnost požádat o vynětí knihy ze služby *Google Books*.

²⁶¹ Google. Why some books aren't available in full-text.

²⁶² Dalšími partnery byla nakladatelství Blackwell, University of Chicago Press, Houghton Mifflin, Hyperion, McGraw-Hill, Pearson, Perseus, Princeton University Press, Springer, Taylor & Francis, Thomson Delmar a Warner Books.

zefektivnit následnou komunikaci. Program umožnil autorům a vydavatelům²⁶³ přihlásit svoje díla prostřednictvím jednoduchého webového formuláře a zároveň v rámci svého účtu spravovat příslouchající práva. Nositelé práv přitom můžou rozhodnout, kolik z díla bude zpřístupněno (od několika vzorových stránek až po celou knihu), nebo například zda souhlasí s umístěním kontextové reklamy u svého obsahu. Z příjmů z takové reklamy jim náleží podíl. Podobně jako *Projekt knihovna* i *Partnerský program* nabídl výhodné spojení. Za licenci k digitalizaci knihy a jejímu částečnému on-line zobrazení, nebo pouze k částečnému on-line zobrazení při odevzdání digitální verze nositelem práv, získává nositel práv možnost svoji knihu propagovat pomocí nové platformy, a zvýšit tak potenciálně její prodej. Navíc díky vyhledávacímu charakteru služby kniha oslovuje cílené zákazníky. Systém je také schopen zpracovat údaje o počtech prohlédnutí a prodeji a tyto poskytnout nositeli práv²⁶⁴.

V roce 2005 společnost Google rozšířila projekt *Google Print* na 8 evropských zemí. K partnerům z Velké Británie se přidali knihovny a nositelé práv z Belgie, Francie, Holandska, Itálie, Německa, Rakouska, Španělska a Švýcarska. Pro tento region byla zvolená odlišná strategie a z knihoven se digitalizovala pouze autorskoprávně nechráněná díla. Téhož roku společnost přejmenovala projekt a službu *Google Print* na příhodnější *Google Book Search*, protože lépe odráželo účel, jaký služba má²⁶⁵. Později bylo i toto označení nahrazeno kratším názvem *Google Books*.

V dalších letech se služba dále rozvíjela, co do rozsahu i prvků či funkcí, a také se dále rozšiřovala partnerská základna. K dnešnímu dni společnost Google zdigitalizovala 30 milionů knih²⁶⁶ a mezi její partnery se řadí několik desítek knihoven a deseti tisíce autorů a vydavatelů v mezinárodním zastoupení²⁶⁷, mimo jiné i z České republiky. Proces ovšem není u konce, protože na světě je dle kvalifikovaného odhadu společnosti Google 129 milionů knih. Společnost je plánuje zdigitalizovat přibližně do

²⁶³ Pokud se dále v textu práce mluví o „autorech a vydavatelích“, myslí se tím všichni potenciální nositelé práv.

²⁶⁴ Google. Promote Your Books On Google — for free; Google. What is the Google Books Partner Program?

²⁶⁵ Google. Google Books History.

²⁶⁶ DARNTON, R. The National Digital Public Library is Launched!

²⁶⁷ Google. Google Books History; Google. Official Blog: New chapter for Google Book Search.

roku 2020²⁶⁸. Jako zdroje analogových verzí přitom nadále slouží stále probíhající *Partnerský program* a modifikovaný *Projekt knihovna*²⁶⁹.

5.2 Právní spory v USA

Jednání společnosti Google v rámci *Projektu knihovna* nepřijali nositelé práv ve Spojených státech s nadšením. Dokazují to dvě žaloby, které byly na společnost podány rok po spuštění projektu *Google Print*, později označeného jako *Google Books*²⁷⁰. První žalobu jako žalobu skupinovou podal Svaz autorů (Author's Guild) společně s několika autory dne 20. září 2005 Obvodnímu soudu Spojených států pro jižní obvod státu New York (United States District Court, Southern District of New York)²⁷¹; druhou žalobu podalo dne 19. října téhož roku a tamtéž pět velkých nakladatelství, představitelů Sdružení amerických vydavatelů (Association of American Publishers) a paradoxně partnerů společnosti v rámci *Partnerského programu*²⁷². Obě skupiny žalobců tvrdili, že společnost Google porušila v rámci *Projektu knihovna* jejich autorská práva systematickým rozmnožováním jejich děl a rozšiřováním digitálních rozmnoženin takových děl partnerským knihovnám, a že v tom bude s největší pravděpodobností pokračovat cestou další digitalizace, zpracovávání a sdělování úryvků děl on-line prostřednictvím služby *Google Print*, vše za účelem vyšších příjmů z reklam. Obě skupiny proto žádaly soud o určení, že společnost Google porušila svým jednáním autorská práva, a dále o zákaz dalšího jednání a přiznání náhrady nákladů řízení. Svaz autorů navíc požádal o náhradu škody, zatímco nakladatelství o příkaz ke zničení všech protiprávně zhotovených rozmnoženin.

²⁶⁸ JACKSON, J. Google: 129 Million Different Books Have Been Published

²⁶⁹ Následkem dohod s americkými a některými evropskými vydavateli, uzavřenými za účelem ukončení soudních sporů, dnes společnost digitalizuje knihy vydavatelů pocházející z knihoven pouze se souhlasem příslušných vydavatelů.

²⁷⁰ V roce 2010 samostatnou skupinovou žalobu podalo i několik sdružení fotografů, grafiků a ilustrátorů. Jejich žaloba ovšem nesměřovala pouze proti *Projektu knihovna*.

²⁷¹ Class action complaint in the Author's Guild Inc., Association of v. Google Inc. United States District Court, Southern District of New York. Case No. 05 CV 8136 (DC).

²⁷² The McGraw-Hill Companies Inc., Pearson Education Inc., Penguin Group (USA) Inc., Simon & Schuster, Inc., and John Wiley & Sons, Inc. v. Google Inc. United States District Court, Southern District of New York. 20/09/2005. Case No. 05 CV 8881.

Společnost Google proti oběma žalobám namítla, že popsané jednání bylo a je prováděné na základě výjimky *fair use*²⁷³. Velmi obecná výjimka z autorského práva je specialitou americké autorskoprávní legislativy a dovoluje jakékoli přiměřené užití díla (nejen) pro účely kritiky, komentáře, zpravodajství, výuky, vědy nebo výzkumu. Zda konkrétní jednání spadá pod výjimku, se posuzuje případ od případu. Při posuzování se mimo jiné musí zohlednit účel a charakter užití, povaha autorského díla, velikost a podstata použité části díla ve vztahu k dílu jako celku a účinek užití na potenciální trh a hodnotu díla. Ačkoliv se řada akademiků shodla, že jednání společnosti Google lze s velkou pravděpodobností označit za užití *fair use*, hranice výjimky jsou velmi neurčité a institut uživatelům neposkytuje dostatek právní jistoty. I proto, vzhledem k hrozivým následkům prohry v podobě 3,6 trilionů dolarů na náhradách škod, se společnost rozhodla, že se pokusí se žalobci vypořádat mimosoudně. Jelikož riziko prohry spojené se ztrátou významné části práv bylo hrozivé i pro protistranu²⁷⁴, následovalo několik let vyjednávání, během nichž zainteresovaní hledali vzájemnou rovnováhu sil.

Mimosoudní cesta se nakonec ukázala jako shodná, protože 28. října 2008 Svaz autorů, Sdružení amerických vydavatelů a společnost Google podepsaly a předložily dohodu o vyrovnání. Tato dohoda měla ukončit oba probíhající soudní spory.

5.2.1 První dohoda o mimosoudní vyrovnání

Dohoda o vyrovnání, dosažená společností Google, Svazem autorů a Sdružením amerických vydavatelů za účelem ukončení soudního sporu, nebyla překvapivě orientována pouze do minulosti, ale řešila také budoucí nároky vzniklé z dalšího užívání chráněných děl. Kromě toho, že zbavovala společnost Google případné odpovědnosti za již provedené úkony, licencovala ji k další digitalizaci a zpřístupňování děl, a dokonce velmi podrobně vymezovala několik obchodních strategií a modelů. Společnost konkrétně získala nevýhradní oprávnění digitalizovat autorskoprávně chráněné knihy z jakéhokoliv zdroje, včetně knihovních sbírek, a u komerčně nedostupných knih

²⁷³ Volně přeloženo jako „řádné užití“ nebo „přiměřené užití“ (Copyright Law of the United States of America, Chapter 1, Section 107.). Mimo předmět této práce jsou úvahy o souladu výjimky s třístupňovým testem, který zakotvuje Bernská úmluva i dohoda TRIPS.

²⁷⁴ SCHENKOVÁ, K., Google a jeho knihovna: Americký a evropský přístup k celosvětové digitalizaci, s. 64.

nevýhradní oprávnění zobrazovat v rámci služby *Google Books* omezený náhled do 20% z textu titulu. Oproti původnímu zobrazení tří fragmentů se jednalo o výraznou změnu. Ve vztahu ke komerčně dostupným dílům se Google zavázal nezobrazovat žádnou jejich část; zpřístupněny měly být jenom bibliografické údaje. Co se týče obchodování, společnosti bylo udělené právo prodávat individuálním uživatelům služby trvalý on-line přístup k jednotlivým komerčně nedostupným knihám a různým akademickým a vládním institucím či obchodním společnostem časově omezený přístup k celé databázi knih nebo její tematické podskupině na báze předplatného. Instituce pak měla nárok zpřístupňovat databázi oprávněným uživatelům, například členům nebo zaměstnancům, přičemž databáze měla pozůstávat zejména z komerčně nedostupných děl. Kromě výše zmíněného dohoda dovolila společnosti umísťovat kontextové reklamy na zobrazované stránky a též komerčně užívat díla dalšími způsoby, například vkládáním odkazů. Specifikovala také modely, jako tisk na požádání či vydávání celých souborů knih dle potřeb zákazníka. Ceny přístupu, předplatného či jednotlivých služeb (tisk, reklama) měl stanovovat Google nebo nositelé práv dle situace a příjmy měly být rozdělené dle klíče 37 % pro společnost a 63 % pro autory a nakladatele²⁷⁵.

Za všechny výhody, které měla společnost Google získat, musela přirozeně poskytnout protihodnotu. Tu představovala povinnost zaplatit 125 milionů dolarů, které měly pokrýt částečně odškodnění nositelů práv za již realizovanou digitalizaci, částečně soudní náklady žalobců a částečně zřízení *Registru autorských práv ke knihám (Book Rights Registry)*. Smyslem registru jako neziskové instituce bylo vést evidenci nositelů práv, zastupovat je a řídit vyplácení odměn pocházejících z výše popsaných obchodních schémat (63 % příjmů z prodejů a reklam). Jednalo se tedy o kolektivního správce, kterého měli řídit autoři a vydavatelé. Strany dohody zdůrazňovaly, že registr zčásti vyřeší problém osiřelých děl, neboť kromě vyplácení odměn, které stimulují přihlášení nositelů práv, bude nositele práv také sám vyhledávat. Dalšími povinnostmi společnosti Google bylo vytvoření a spravování databáze děl pro prodej předplatného a založení webových stránek, na kterých by nositelé práv mohli do stanoveného data vystoupit ze systému založeného dohodou (tzv. *opt-out*). Na takové autory a nakladatele by se vyrovnání více nevztahovalo. Ochrana nositelů práv byla doplněna protichůdnou

²⁷⁵ GONZÁLEZ, A. G., RIOS RUIZ, W. R., Google and Book Publishers Settle, s. 8-9; American Library Association. Google Book Settlement – 2 page Super Simple Summary; Google. Official Blog: New chapter for Google Book Search.

možností přihlásit svá díla do registru, a podílet se tak na příjmech z prodeje a reklam či získat odškodnění za již provedenou digitalizaci²⁷⁶.

Dohoda o vyrovnání nezapomněla ani na aspekt společenské prospěšnosti. Veřejným knihovnám a neziskovým institucím vyššího vzdělání nabídla kvocientem omezený počet terminálů, které návštěvníkům a členům bezplatně zpřístupní plné texty knih z jinak předplácené databáze. Navíc zavázala společnost Google k zavedení nových služeb, které měly pomoci zrakově postiženým, jako jsou zvětšení zobrazení, předčítač nebo technologie pro zobrazení textu Braillovým písmem. K tomu zohlednila i úkoly partnerských knihoven v uchovávání a zpřístupňování děl, a proto partnerským knihovnám, které se zapojily do vyrovnání, dovolila pod podmínkou uzavření smlouvy s *Registrem autorských práv* nadále poskytovat knihy ze svých sbírek pro digitalizaci a na oplátku přijímat digitální kopie či ponechat si již přijaté digitální rozmnoženiny knih²⁷⁷. Aby nedošlo k pochybnostem, knihovnám ve vztahu k digitálními kopiím velmi přesně vymezila dovolené způsoby nekomerčních užití²⁷⁸.

Všechno zobrazování, bezplatné terminály, prodejné a jiné služby na základě vyrovnání měly být přístupné pouze fyzickým a právnickým osobám nacházejícím se na území Spojených států amerických²⁷⁹. Nicméně působnost dohody z hlediska knih, jejich autorů a vydavatelů daleko přesahovala hranice této krajiny. Měla totiž zahrnovat díla chráněná autorským právem Spojených států, kam například patří všechny knihy nositelů práv spjatých se zemí, která je smluvní stranou Bernské úmluvy²⁸⁰. Při aplikaci dohody by tak společnost Google byla zbavena odpovědnosti za užívání knih - a mohla by nadále užívat knihy - téměř z celého světa za předpokladu, že by příslušní nositelé práv nevystoupili ze systému vyrovnání (tzv. *opt-out*).

²⁷⁶ GONZÁLEZ, A. G., RIOS RUIZ, W. R., Google and Book Publishers Settle; Google. Authors, Publishers, and Google Reach Landmark Settlement; Google. Official Blog: New chapter for Google Book Search; Google. Overview of the Google Books Settlement.

²⁷⁷ Vedle této skupiny partnerských knihoven se pro účely vyrovnání rozlišují ještě další tři. Jedná se o skupinu knihoven, které se do vyrovnání nezapojily a následky poskytnutí děl si měly řešit samy, a o dvě skupiny, které se do vyrovnání zapojily, ale neměly si ponechat žádné Googlem poskytnuté digitální rozmnoženiny knih. Jednu z nich tvořily knihovny, které společnosti umožnily digitalizovat pouze autorskoprávně nechráněné knihy, a druhou knihovny, které poskytly i knihy chráněné.

²⁷⁸ American Library Association. Google Book Settlement – 2 page Super Simple Summary; Google. Official Blog: New chapter for Google Book Search.

²⁷⁹ Google. Official Blog: New chapter for Google Book Search.

²⁸⁰ ZAGOROVÁ, M., Služba Google Books a její vliv na knižný trh, s. 32.

5.2.2 Upravená dohoda o mimosoudní vyrovnání

Různé aspekty první dohody o vyrovnání, mezi jiným šíře zahraniční působnosti či rozsah udělených práv, vyvolaly vlnu odporu. Zahraniční i domácí autoři a vydavatelé, vláda a ministerstva Spojených států, evropské vlády, technologické firmy i jiní podali soudu, který spory řešil, stovky námitek. Reakce způsobila, že strany vyrovnání zapracovaly mnohé z námitek do nové upravené dohody (*Amended Settlement Agreement* nebo *ASA*), kterou soudu předložily 13. listopadu 2009²⁸¹.

Hlavní změny se týkaly rozsahu pokrytých zahraničních knih, právního režimu příjmů z děl, ke kterým se nepřihlásili nositelé práv, a nediskriminační klauzule. Rozsah dotčených zahraničních děl byl výrazně zúžen. Namísto knih chráněných autorským právem Spojených států se měla dohoda vztahovat nověji pouze na knihy buď registrované na Autorskoprávním úřadě Spojených států (U.S. Copyright Office) nebo vydané ve Velké Británii, Kanadě či Austrálii. Knihy z těchto krajín byly zahrnuty do vyrovnání z důvodu příbuznosti právního systému a postupů knihovního průmyslu. Společnost Google se přitom vyjádřila, že se pokusí o dosažení podobných dohod se zahraničními nositeli práv z krajín nedotčených vyrovnáním²⁸².

Co se týče příjmů z děl, ke kterým se nepřihlásili nositelé práv (kam patří i díla osiřelá), dle nové dohody už neměly plynout společnosti a jejím žalobcům²⁸³, nýbrž měly být uschovávány pro příslušné nositele práv *Registrem autorských práv ke knihám*. Pokud by se tyto nepodařilo vypátrat nebo by se sami nepřihlásili, část z příjmů mohla být po pěti letech použita na vyhledávání osob nesoucích práva obecně. Po deseti letech uschovávání byl registr oprávněn požádat soud o svolení k distribuci zbývajících sum. Beneficienty přitom měly být dobročinné spolky pomáhající nositelům práv a čtenářské veřejnosti. Nová dohoda také vytvořila funkci soudem schvalovaného fiduciáře, jehož úkolem bylo zastupovat nositele práv k nenárokovaným dílům, hájit jejich zájmy a licencovat jejich díla²⁸⁴.

Nediskriminační klauzule představovala ustanovení, které mělo společnosti Google zaručit nejvýhodnější licenční podmínky užití nenárokovaných děl, které by kdy

²⁸¹ Amended Settlement Agreement in the Author's Guild v. Google Inc. United States District Court, Southern District of New York. Case No. 05 CV 8136-DC.

²⁸² The Revised Google Books Settlement Agreement.

²⁸³ DARNTON, R. Google's Loss: The Public's Gain.

²⁸⁴ The Revised Google Books Settlement Agreement.

registr s některým z uživatelů dojednal. Pozměněná verze dohody toto ustanovení pro jeho nepřijatelnost zrušila.

K hlavním změnám, které nová dohoda přinesla, se přidružilo zúžení množiny doplňkových obchodních modelů a zakomponování vysvětlujících ustanovení. Ty objasňovaly, že on-line přístup ke komerčně nedostupným dílům může prodávat jakýkoliv maloobchodník, že kdokoliv kromě Googlu může užívat nenárokovaná díla, a že oceňování knih bude probíhat automaticky pomocí algoritmu, který bude simulovat tržní ceny. Nová dohoda navíc explicitně uváděla, že nositelé práv mohou zpřístupnit své knihy bezplatně či dovolit jejich další užívání pod *Creative Commons* (nebo podobnou) licenci²⁸⁵.

Navzdory změnám zůstali mnozí původní oponenti dohody o vyrovnání nespokojení. Nadto se objevovali noví odpůrci a stále další a další důvody pro nespokojený postoj. Dohodě bylo zejména vyčítáno, že upravuje budoucí nároky a proměňuje původní úmysl vytvořit vyhledávací nástroj v úmysl vybudovat velkolepou komerční knihovnu, která vyvolávala dojem monopolu na přístup k poznatkům²⁸⁶. Účinky dohody byly přirovnávány k účinkům rozšířené kolektivní správy²⁸⁷. Odpůrcům se také nelíbilo, že společnosti Google poskytovala příliš privilegované postavení a též taková práva, která měla být spíše předmětem právních předpisů či která byla v rozporu se základními premisami autorského práva²⁸⁸.

5.2.3 Neschválení upravené dohody

Spor, který proti společnosti Google vedl Svaz autorů, zahájila skupinová žaloba. Proto dohoda o mimosoudním vyrovnání, které mělo zavázat členy skupiny, vyžadovala souhlas příslušného soudu, založený na zjištění, že dohoda je vyvážená, přiměřená a odpovídající. Daný požadavek vyplývá z pravidla č. 23 Federálních pravidel civilního procesu. I když upravená verze vyrovnání byla předběžně schválená,

²⁸⁵ The Revised Google Books Settlement Agreement, summary.

²⁸⁶ DARNTON, R., The National Digital Public Library is Launched!

²⁸⁷ RINGNALDA, A., Orphan Works, Mass Rights Clearance and Online Libraries: The Flaws of the Draft Orphan Works Directive and Extended Collective Licensing as a Solution, s. 9.

²⁸⁸ DARNTON, R., Google's Loss: The Public's Gain.

soudce Denny Chin vydal 22. března 2011 rozhodnutí, které zamítlo stranami předložený návrh²⁸⁹.

Ve svém odůvodnění uvedl, že ač by univerzální digitální knihovna byla velmi prospěšným nástrojem, upravená dohoda o vyrovnání zašla příliš daleko. Skupinová žaloba namítala skenování a zobrazování fragmentů, zatímco dohoda zaváděla do budoucnosti zasahující komplexní obchodní uspořádání. Z něj společnosti Google vyplývala významná práva užívat obrovské množství knih bez nutnosti získávání souhlasu od jednotlivých nositelů práv. Z možnosti vytvořit vyhledávací nástroj skrz digitalizaci a další zpracovávání se rázem stala příležitost na prodej celých autorskoprávně chráněných děl.

Schválit dohodu by tak znamenalo předat společnosti kontrolu nad digitální komercializací milionů knih, včetně těch nenárokovaných a osiřelých. Google by totiž získal nezanedbatelnou výhodu nad svými konkurenty, kteří by nadále k užívání knih byli povinni získávat jednotlivé souhlasy. Tato přednost vystoupila do popředí u děl osiřelých, pro která souhlas získat nelze, neboť jejich autory či jiné nositele práv nelze navzdory důslednému vyhledávání identifikovat nebo nalézt. Kdyby byl nositel práv přece jen objeven, uživatelé s výjimkou Googlu by pro absenci souhlasu s užíváním čelili hrozbě žalob s následkem finančně náročného zákonného odškodňování (mnohonásobky licenčních odměn). Společnost Google, jejíž licence vyplývá z dohody, by pro porovnání vyplácela jen uschované příjmy z prodejů. I když dohoda o vyrovnání takto přinášela řešení pro jinak neužitelná osiřelá díla, soudce Chin namítl, že problematika by namísto smlouvy mezi soukromými subjekty měla být předmětem zákonodárství Kongresu.

Vedle nevhodnosti rozsahu dohody o vyrovnání a jejího protisoutěžního charakteru se soudce ve svém rozhodnutí odvolal na nedostatečnou reprezentativnost skupiny ze strany žalobců. Během řízení totiž vyplynulo, že zájmy jednotlivých členů skupiny autorů a vydavatelů knih se rozcházejí více, než je akceptovatelné. Mnozí akademičtí autoři se vůči soudu vyjádřili, že jejich primárním zájmem je lepší přístup k poznatkům, a proto preferují, aby jejich komerčně nedostupná díla byla zpřístupněna bezplatně. Na druhé straně bylo zřejmé, že žalobci jako vydavatelé a profesionální autoři, jejichž živobytí závisí na objemu prodeje, chtěli z dohody po finanční stránce

²⁸⁹ Opinion in the Author's Guild v. Google Inc. United States District Court, Southern District of New York. Case No. 05 CV 8136-DC.

vytěžit co nejvíce. Argument o nereprezentativnosti podpořilo i množství výhrad a skutečnost, že pro *opt-out* se rozhodlo kolem 6800 členů skupiny.

Zbývajícými důvody neschválení předloženého návrhu bylo právě tzv. *opt-out* ustanovení a pokračující námitky zahraničních nositelů práv. Podstata *opt-out* pravidla spočívala v určení, že dohoda o vyrovnání platí pro všechny autory a vydavatele určených knih, kteří do stanoveného data neoznámí společnosti Google svůj nesouhlas. Tím se přeneslo břemeno ochrany na autory a vydavatele, protože standardní povinnost uživatele získat oprávnění k užití díla se změnila v nestandardní povinnost nositele práv žádat o jeho neužití. Daná konstrukce je ovšem v rozporu se základy autorského práva, které by mělo svým vylučovacím charakterem zaručit majiteli nerušený výkon bez nutnosti jakékoliv aktivity. Z hlediska zahraniční působnosti soudce znepokojovalo, že navzdory výraznému zúžení množiny zůstalo dotčených mnoho zahraničních děl, a že nezanedbatelný počet příslušných zahraničních nositelů práv s dohodou nesouhlasí, například z důvodu znevýhodněného postavení.

I když soudní souhlas nebyl udělen, soudce Chin na závěr svého rozhodnutí zdůraznil, že nevylučuje možnost předložení nové dohody o vyrovnání. Přitom doporučil změnit povahu dohody z *opt-out* na tzv. *opt-in*. Dle jeho názoru by respektování povinnosti získat souhlas s užitím díla vyřešilo většinu námitek.

5.2.4 Pokračování sporů

Neschválení upravené dohody o mimosoudní vyrovnání soudcem Dennem Chinem vrátilo oba spory na začátek. Také se od tohoto momentu rozešli cesty žalobců a každý spor doznal vlastního (ne)vyústění.

Spor mezi společností Google a pěti nakladatelstvími ukončila minulý rok dohoda o mimosoudní vyrovnání. Jak bylo oznámeno 4. října 2012, uzavřela ji společnost Google spolu se Sdružením amerických vydavatelů. Vedle toho, že dohoda upravuje právní vztahy mezi stranami sporu, se tak vztahuje na všechny členy sdružení a dokonce i na některá nečlenská nakladatelství²⁹⁰. Jelikož řízení nebylo zahájeno skupinovou žalobou, uspořádání vztahů nevyžadovalo soudní schválení.

²⁹⁰ KOLOWICH, S., Inside Higher Ed: Publishers and Google end seven-year legal war.

Dohoda nebyla pro svůj soukromý charakter zveřejněna, no z různých oznámení a tiskových zpráv vyplynuly základní podmínky ujednání. Stejně jako v předchozím případě se vyrovnání zčásti věnuje už proběhlému jednání a zčásti upravuje vztahy budoucí. Ohledně digitalizovaných knih se strany dohodly, že společnost Google nebude brána k odpovědnosti ani nebude povinna nahrazovat škody. Naopak, bude oprávněna zobrazovat 20% z textu těchto knih on-line v rámci služby *Google Books* a dále bude oprávněna prodávat celé tyto knihy v elektronické podobě v rámci služby *Google Play Store*. Část z utržených příjmů bude přirozeně náležet příslušným vydavatelům. Navíc vydavatelé, kteří nebudou souhlasit se zahrnutím svých děl do služeb, budou moci požádat Google o jejich odstranění. Ohledně budoucí digitalizace si strany ujednaly, že společnost Google nezískává a priori souhlas k užití děl z knihoven, nýbrž vydavatelé budou udělovat licence prostřednictvím individuálních smluv (tzv. *opt-in*). V případě, že Google knihu zdigitalizuje, vydavatel má nárok na digitální rozmnoženinu pro vlastní užití²⁹¹.

Uzavřená dohoda o mimosoudní vyrovnání nepřinesla žádný převrat událostí. Ve své podstatě pouze překlopila mechanismus užívaný v rámci *Partnerského programu* do jednání v rámci *Projektu knihovna*. Vydavatelé tím zkontrolovali nekontrolovatelnou digitalizaci prováděnou společností Google, za co se společnost stala jejich respektovaným partnerem v celé šíři.

Spor mezi společností Google na jedné straně a několika autory a Svazem autorů na druhé straně není ani po osmi letech u konce. V posledním období však doznal zajímavého obratu. Po tom, co soudce v březnu 2011 zamítl návrh vyrovnání, proběhla série přípravných střetnutí. Strany během nich nepředložily novou dohodu o vyrovnání ani nebylo pravděpodobné, že ji v dohledné době předloží. Proto soudce Chin přijal závazný rozvrh další přípravy jednání. V souladu s ním Svaz autorů požádal o potvrzení žaloby jako žaloby skupinové. Společnost Google s návrhem nesouhlasila. Dle jejího názoru žalobci neměli v řízení zastupovat skupinu autorů, neboť mnozí autoři digitalizaci pro účely vyhledávání schvalovali. Proto když soudce 11. června 2012 vydal usnesení potvrzující navrhovanou skupinu, společnost se proti němu odvolala. Následně

²⁹¹ PEPITONE, J., Google strikes deal with publishers over universal library; MILLER, C. C., Google Deal Gives Publishers a Choice: Digitize or Not.

v srpnu Odvolací soud pro druhý obvod (Court of Appeals for the Second Circuit) odvolání připustil a do 1. července letošního roku o něm rozhodoval²⁹².

Vydané rozhodnutí²⁹³ bylo opravdu překvapivé. Odvolací soud zrušil usnesení potvrzující skupinovou žalobu a věc vrátil soudu prvního stupně pro posouzení otázky obrany výjimkou *fair use*. Přitom vycházel z teze, že potvrzení skupinové žaloby vyžaduje jisté posouzení merita věci, a svůj postoj doložil řadou precedentů. Takový postup je sice obvyklý, no senát odvolacího soudu zašel dále. Vyjádřil přesvědčení, že by otázka potvrzení skupiny mohla zůstat nerozhodnuta, dokud se nevyřeší otázka, zda je výjimka *fair use* uplatnitelnou obranou. Dle profesora Grimmelmanna z New York Law School to znamená, že soudci odvolacího soudu jsou přesvědčeni, že společnost Google by měla spor vyhrát, a tímto způsobem naznačují soudu prvního stupně, tedy soudci Chinovi, svůj právní názor²⁹⁴.

Spor se tak vrací na úplný začátek - k otázce *fair use*. I když je předčasné vyvozovat jednoznačný závěr, myslím si, že mnohé nasvědčuje úspěchu společnosti Google. Vedle reakce odvolacího soudu vycházím z rozhodnutí v případě HathiTrust a ze samotného právního rozboru situace ve světle institutu *fair use*.

HathiTrust je konsorcium univerzitních knihoven a výzkumných institucí, proti kterému podal Svaz autorů žalobu za porušení autorských práv. Nesouhlasil totiž s užitím digitálních rozmnoženin knih, které „neoprávněně“ vytvořila společnost Google, v digitální knihovně budované konsorciem. Argumenty autorů však nepřesvědčili soud, který ve svém rozhodnutí z října 2012 označil skenování knih společností Google za *fair use*²⁹⁵. Odůvodnil to tím, že digitalizování knih za účelem indexace je užitím transformativním, protože výsledek slouží jinému účelu než dílo užití. Přitom doprovodní komerční prospěch z reklamních zisků pro Google vyvažuje společenská prospěšnost digitálních knih zvláště ve vztahu ke zrakově postiženým. Soud zároveň uznal, že při tomto užití je nevyhnutné rozmnožování celých děl. Co se týče možného narušení trhu, soud vyjádřil pochybnost, že by licenční trh pro užití k tvorbě

²⁹² Judge Adopts Trial Schedule At Google Status Conference, but Settlement Talks Continue; ROBERTS, J. J., Google presses fair use case in book scanning appeal; ROBERTS, J. J., Google presses fair use case in book scanning appeal.

²⁹³ Decision in the Author's Guild Inc., et al. v. Google Inc. United States Court of Appeals for the Second Circuit. Docket No. 12-3200-cv.

²⁹⁴ GRIMMELMANN, J., Second Circuit Decertifies the Google Books Class.

²⁹⁵ Svaz autorů se proti rozhodnutí odvolal k Odvolacímu soudu pro druhý obvod (Court of Appeals for the Second Circuit). Ten by měl koncem letošního roku rozhodnout, zda odvolání připustí.

vyhledávacích nástrojů mohl někdy vzniknout²⁹⁶. Odůvodnění se tak vypořádalo se třemi povinně posuzovanými faktory *fair use*, a to účelem a charakterem užití, množstvím a podstatou použité části a vlivem užití na trh a hodnotu díla. Zbývající faktor povahy autorského díla nebyl vzhledem k různorodosti knih použitelný.

Na základě výše zmíněných důvodů jsem přesvědčena, že společnost Google směřuje ve sporu s autory k vítězství. Jaký dopad by takové rozhodnutí mělo na autorské právo Spojených států nebo nepřímo i jiných krajin, lze jen stěží odhadnout.

5.3 Reakce Evropské unie a členských států

Jelikož se kroky společnosti Google dotýkaly rovněž knih patřících evropským nositelům práv, reagovala na ně také Evropa. Odezva sice díky slabší medializaci působila v porovnání s reakcí ve Spojených státech méně intenzivně, no určitě ji nelze opomenout. Byla pozitivního i negativního charakteru a týkala se jak nelicencovaného užití knih z partnerských knihoven, tak dohod o mimosoudní vyrovnání mezi společnostmi Google a americkými nositeli práv.

5.3.1 Reakce na digitalizaci knihovních sbírek a zobrazování fragmentů

Evropa reagovala na spuštění služby *Google Books* a realizaci *Projektu knihovna* dvojitým způsobem. Pozitivní reakcí ze strany Evropské unie bylo zahájení vlastní iniciativy *Digitální knihovny*²⁹⁷. Jejím prostřednictvím byl sledován cíl digitalizace a následného uchovávání a on-line zpřístupňování nejenom knih, ale celého kulturního a intelektuálního dědictví Evropy. Vedle obecné činnosti se pozornost soustředila na projekt evropské digitální knihovny *Europeana*, která se měla stát hlavním přístupovým bodem. I když není úplně jasné, zda jednání společnosti Google bylo hlavním motivem evropských snah, dá se s jistotou říct, že bylo minimálně postrčením a později i jakousi referencí pro jednání Evropy i pro její knihovnu *Europeana*. Potvrzují to odkazy v několika dokumentech doprovázejících evropskou iniciativu.

²⁹⁶ ALBANESE, A., *Google Scanning Is Fair Use Says Judge*.

²⁹⁷ RADOK ŽÁDNÁ, I., *Evropská digitální knihovna se prozatím stala obětí vlastní popularity*.

Negativní reakcí na kroky společnosti Google byla silná kritika zejména z řad evropských knižních nakladatelů. Nejvíce se ozývala z Německa a Francie, kde se později překloupila i v několika soudních sporů. Vydavatelé v dalších členských zemích raději zvolili taktiku vyčkávání na výsledky již zahájených procesů.

Jako první se na území Evropské unie začal bránit velký německý vydavatel *WBG*. S podporou Spolku německých vydavatelů a knihkupců (*Der Börsenverein des Deutschen Buchhandels*) žaloval společnost Google na Zemském soudu v Hamburgu (*Landgericht Hamburg*). V květnu 2006 podal vydavatel návrh na vydání předběžného opatření, no protože se soud vyjádřil o nepravděpodobnosti jeho úspěchu, žaloba byla vzata zpět již o měsíc později, tedy koncem června²⁹⁸. Soud svůj postoj odůvodnil tím, že ve vztahu k digitalizaci se necítí příslušný, protože k ní došlo ve Spojených státech²⁹⁹. On-line sdělováním krátkých úryvků zas nebyla porušena autorská práva, protože úryvky nepožívají samostatné ochrany³⁰⁰. Navíc společnost Google příslušné knihy na žádost vydavatele ihned stáhla z Internetu³⁰¹.

Druhý evropský spor zahájila žaloba podaná významným francouzským vydavatelstvím *La Martinière* pařížskému soudu (*Tribunal de grande instance de Paris*) v červnu 2006. Kromě neodsouhlasené digitalizace a zobrazování fragmentů neboli úryvků jím vydaných děl ve službě *Google Books* vydavatelství namítalo zásah do práva na nedotknutelnost díla skrze vytrhávání vět z kontextu děl a také ohrožení obchodní strategie. Na jeho stranu se během procesu přidaly dva oborové spolky, a to Národní sdružení vydavatelů (*Syndicat national de l'édition*) a Svaz spisovatelů (*Société des gens de lettres*)³⁰².

V prosinci 2009 rozhodl soud první instance ve prospěch žalobce. Judikoval, že společnost Google svým jednáním porušila francouzské autorské právo. Společnosti proto zakázal další digitalizaci francouzských děl a zpřístupňování jejich úryvků on-line pod hrozbou denní pokuty ve výši 10 tisíc eur. Také jí přikázal zaplatit žalující straně náhradu škod ve výši 300 tisíc a oborovým spolkům symbolicky po jednom euru³⁰³.

²⁹⁸ Google. Official Blog: Germany and the Google Books Library Project.

²⁹⁹ SCHENKOVÁ, K., Google a jeho knihovna: Americký a evropský přístup k celosvětové digitalizaci, s. 68.

³⁰⁰ OTTO, S., Wissenschaftliche Buchgesellschaft gegen Google.

³⁰¹ Heise Online, Verlag zieht Antrag auf Verfügung gegen Google zurück.

³⁰² British Broadcasting Corporation, French book publisher sues Google.

³⁰³ ATWILL, N., France: Google Infringes Copyright Law in Scanning Excerpts of Books Without Authorization.

Společnost Google se proti rozhodnutí odvolala. Nicméně o odvolání se nestihlo rozhodnout, protože společnost se s dalšími účastníky dohodla. Nejprve uzavřela nezveřejněnou dohodu o vyrovnání s vydavatelstvím v srpnu 2011 a pak podepsala nezveřejněnou rámcovou smlouvu s oborovými spolky v červnu 2012, čímž byl spor zcela ukončen. Dohoda s vydavatelstvím *La Martinière* vrátila kontrolu vydavateli, který dále mohl určovat díla, jež smí Google digitalizovat, sdělovat, případně komercializovat. Tato dohoda spolu s dohodou předtím uzavřenou mimo soudní spor s vydavatelstvím *Hachette Livre* sloužila jako model pro rámcovou smlouvu, která zas měla poskytnout rámec pro jednotlivé licenční smlouvy uzavírané dobrovolně vydavateli. To, že nositelé práv opět získali kontrolu a možnost rozhodnout, zda své dílo svěří společnosti Google, znamená, že také ve Francii byl nastaven režim *opt-in*. Součástí rámcových smluv byl závazek společnosti finančně podpořit program propagující čtení mezi dětmi a závazek finančně přispět Svazu spisovatelů na tvorbu databáze autorů³⁰⁴.

Ve Francii byl zahájen ještě jeden soudní spor v květnu 2011. Nicméně byl velmi krátkého trvání, neboť tři žalující vydavatelé se rozhodli ustoupit, aby umožnili obnovení vyjednávacího procesu mezi společností Google a Národním sdružením vydavatelů³⁰⁵. Jak je zmíněno výše, výsledkem vyjednávání bylo podepsání rámcové smlouvy, která přispěla k ukončení sporu zahájeného vydavatelstvím *La Martinière*.

5.3.2 Reakce na dohody o mimosoudní vyrovnání

Digitalizace a zobrazování úryvků děl bez souhlasu majitelů práv sice společnosti Google vynesly kritiku, no ta se nedala se silným odporem, který v Evropě vyvolala první mimosoudní dohoda uzavřená se stranami amerických sporů, vůbec porovnat. Jelikož se dohoda dotýkala mnoha evropských děl a společnosti udělovala rozsáhlá a bezprecedentní práva, evropští autoři, vydavatelé a knihkupci se obávali dopadu na evropský knižní průmysl a možnosti zneužití dominantního postavení. Zašlo

³⁰⁴ Le Monde.fr, Google et La Martinière trouvent un accord sur la numérisation des livres; PFANNER, E., French Publisher Group Strikes Deal With Google Over E-Books; CASASSUS, B., Google and French authors, publishers settle; ATWILL, N., France: Google Reaches Agreements on E-Books with French Publishers Association and Authors Group.

³⁰⁵ CASASSUS, B. Three French publishers file new lawsuit against Google; Le Monde.fr avec AFP. Gallimard, Flammarion et Albin Michel cessent leurs poursuites contre Google.

to tak daleko, že členské státy v květnu 2009 prostřednictvím Rady ve složení pro vzdělávání, mládež a kulturu a později pro konkurenceschopnost vyzvaly Evropskou komisi, aby prozkoumala vliv dohody o vyrovnání na autorská práva a knižní trh v Evropské unii³⁰⁶. Přitom se opět nejsilněji ozývaly hlasy z Německa a Francie. Tyto členské státy s dohodou nesouhlasily tak intenzivně, že svůj postoj tlumočily v úřední moci podáním oficiálních námitek příslušnému soudu ve Spojených státech³⁰⁷.

Evropská komise předložila analýzu dopadů dohody o vyrovnání o půl roku později, 24. listopadu 2009³⁰⁸. Protože v tom čase byla prezentována již upravená verze vyrovnání, analýza reflektovala i provedené změny. Hodnotil se dopad na evropské nositele autorských práv ke knihám, dopad na zpřístupňování kulturního obsahu a dopad na hospodářskou soutěž na území Evropské unie. U prvního hlediska Komise uvedla, že není schopna přesně určit počet dotčených evropských majitelů práv. Po novém se totiž dohoda vztahovala pouze na ty, kteří registrovali své právo na Autorskoprávním úřadě Spojených států (U.S. Copyright Office), ovšem registrační záznamy jsou elektronicky přístupné jenom od roku 1978. Z důvodu nejasnosti rozsahu tak není možné posoudit například přiměřenost zastoupení Evropanů při absenci jejich zástupců ve výboru *Registru autorských práv ke knihám (Book Rights Registry)*. Komise také upozornila na nejasnost osudu evropských knih, které již byly skenovány. U otázky zpřístupňování kulturního obsahu se vyjádřila, že dohoda přináší výhody pouze na území Spojených států, proto je důležité zesílit digitalizační a související snahy na území Evropské unie. Co se týče hospodářské soutěže vevnitř unie, účinky dohody se Komisi zdály být omezené. V závěru Komise zhodnotila, že ačkoliv je celkový vztah upravené dohody k Evropě omezený, bude situaci nadále sledovat. Opět zdůraznila potřebu rozvíjet evropskou iniciativu, což si žádá řešení problematických právních otázek. Které to jsou a jak se k nim Evropská unie postavila, opisuje tato práce v podkapitole 4.2.

³⁰⁶ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 28. srpna 2009: *Europeana – další postup*, s. 7

³⁰⁷ General Secretariat of the Council. *The Google Books Settlement (GBS) – Impacts from a European perspective*, Information note 15109/09.

³⁰⁸ Tamtéž.

5.4 Rozbor z hlediska práva České republiky

Účelem této podkapitoly je posoudit jednání společnosti Google v rámci *Projektu knihovna* pod prizmatem autorského práva platného a účinného na území České republiky. Jedná se o analýzu, k níž by v praxi vůbec nemuselo dojít, protože byt' by byla dána pravomoc českých soudů, je sporné, v jakém rozsahu by české právo bylo právem rozhodným. V otázkách porušení práv duševního vlastnictví se totiž uplatňuje princip *lex loci protectionis*, což znamená, že rozhodným právem je právo země, pro kterou je uplatňována ochrana. Jinými slovy, soud by aplikoval právo státu, ve kterém dochází/docházelo k porušujícímu jednání³⁰⁹.

Ve vztahu k digitalizaci děl a poskytování digitálních kopií děl knihovnám by rozhodujícím právem bylo právo Spojených států; u sdělování úryvků děl veřejnosti online však situace není tak jednoznačná. Je třeba nejprve zodpovědět otázku, kde dochází při internetovém zpřístupňování materiálu k jednání. Na danou otázku odpovídají dva základní přístupy. Emisní teorie tvrdí, že k aktu sdělování díla veřejnosti dochází pouze v místě, odkud pochází emise materializace díla, tedy kde je umístěn server, ze kterého je dílo zpřístupňováno. Komunikační teorie zas považuje za místo sdělování jakékoli místo, na kterém dochází k umožnění příjmu materializace díla, tudíž každou zemi s internetovým připojením, ve které sdělovatel umožňuje prohlížení materiálu. Jelikož Česká republika v tomto ohledu není vázána mezinárodním ani unijním právem a výslovná zákonná úprava i judikatura chybí, otázka je ponechána právní nauce³¹⁰.

Dle profesora Telce a doktora Tůmy je třeba u sdělování děl prostřednictvím sítě Internet upřednostnit komunikační teorii. Vyplývá to z porovnání právní nauky a soudní praxe v jiných zemích. Také to lze vyvodit pomocí systematického výkladu z autorského zákona, který, i když pod vlivem unijního práva, zakotvuje emisní teorii pouze u družicového vysílání³¹¹. Ve světle komunikační teorie tedy dochází ke sdělování úryvků i v České republice, čímž je možné u tohoto jednání aplikovat české právo jako rozhodné.

³⁰⁹ SCHENKOVÁ, K., Google a jeho knihovna: Americký a evropský přístup k celosvětové digitalizaci, s. 69.

³¹⁰ TELEC, I., TŮMA, P., *Autorský zákon: komentář*, s. 217-218.

³¹¹ Tamtéž, s. 218.

Pominutím problému rozhodného práva lze z hlediska české úpravy rozeznat v konání společnosti Google tři typy autorskoprávně relevantních úkonů. Digitalizace v podobě skenování děl je rozmnožováním děl, poskytování digitálních rozmnoženin děl partnerským knihovnám je rozšiřováním děl a zpřístupňování děl on-line je sdělováním děl veřejnosti. Právo na rozmnožování, právo na rozšiřování a právo na sdělování děl veřejnosti jsou částková práva výlučného majetkového práva dílo užití upraveného v § 12 a násl. autorského zákona³¹². Jiné osoby než autor, popřípadě jeho právní nástupce, nesmějí dané právo vykonat bez souhlasu, ledaže toto oprávnění vyplývá ze zákona.

Společnost Google si souhlasy autorů, vydavatelů nebo jiných nositelů autorských práv k daným úkonům neopatřila. Proto by se musela spoléhat na některou z výjimek z práva autorského taxativně upravených v § 29 až 39 AZ. Na první pohled do úvahy přichází licence citační (§ 31), knihovní (§ 37) nebo pro dočasné rozmnoženiny (§ 38a). Licence citační dovoluje užití výňatků ze zveřejněných děl ve vlastním díle, nebo pro účely kritiky, recenze, vědecké či odborné tvorby nebo užití díla při vyučování či vědeckém výzkumu. Protože společnost nesledovala ani jeden z účelů, tato výjimka není použitelná. Licence knihovní zas přináší vícero zákonných oprávnění knihovnám, archivům, muzeím, galeriím a vzdělávacím zařízením. Ačkoliv digitální knihovna vytvořená společností Google je knihovnou, postrádá prvek neziskovosti, který vyžaduje informační směrnice v bodě 40 odůvodnění³¹³. Protože společnost Google při zobrazování výsledků vyhledávání zobrazuje kontextové reklamy, z jejichž prodeje získává příjmy, nemůže se odvolat ani na tuto výjimku. Nakonec licence pro dočasné rozmnoženiny umožňuje zhotovení pomíjivých nebo podružných rozmnoženin, které vznikají jako součást technologického procesu a nemají samostatný hospodářský význam, za účelem on-line přenosu nebo oprávněného užití díla. Pokud by rozmnoženiny vzniklé digitalizací sloužily pouze k indexaci obsahu děl a dále by s nimi vyhledávací systém nepracoval, výjimka by dle mého názoru byla pro tento případ relevantní. Nicméně je velmi pravděpodobné, že Google uchovává digitální kopie, jinak by například nebyl schopen nabízet službu tisk na požádání, kterou upravovaly dohody

³¹² Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon).

³¹³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti.

o vyrovnání. Z toho vyplývá, že společnosti Google nesvědčí ani jedna z výjimek z autorského práva, které upravuje český autorský zákon.

Ve vztahu k zobrazování úryvků neboli fragmentů děl by se společnost Google mohla bránit proti závěru o porušení autorských práv odkazem na to, že úryvky nesplňují podmínky pro samostatnou ochranu dle § 2 odst. 3 AZ. I vzhledem k právnímu názoru německého soudu ve věci *WBG* si myslím, že daná obrana má šanci na úspěch. V případě, že by tedy český soud rozhodoval o žalobě namítající *Projekt knihovna*, a přitom by digitalizaci a poskytování kopií knihovnám posuzoval ve světle americké doktríny *fair use*, společnost Google by se mohla stát vítěznou stranou.

5.5 Zhodnocení

Projekt *Google Books* nebyl prvním a nebude ani posledním digitalizačním projektem na světě, ovšem pro svůj rozsah a kontroverznost se jistě zapíše do dějin digitalizace. O jeho významu nelze polemizovat rovněž z dalších důvodů. Kromě toho, že přinesl cennou možnost vyhledávání v textu obrovského množství knih, které stále narůstá, působil jako inspirace nebo minimálně katalyzátor evropské iniciativy *Digitální knihovny*, možná i dalších snah. Také přispěl k technickému pokroku vývojem rychlejší, ale šetrnější metody skenování, a vylepšeného softwaru optického rozpoznávání znaků (tzv. OCR), ale též vyvolal diskusi o důležitých otázkách, jako jsou osiřelá díla, technologie digitalizace či reforma autorského práva. Obdiv si zaslouží rychlost, s jakou společnost Google digitalizovala daný objem materiálu.

Na druhou stranu mnozí společnosti Google vyčítali přístup k autorským právům. Podstatná část knih byla autorskoprávně chráněná a u knih pocházejících od partnerských knihoven se společnost rozhodla přistoupit k digitalizaci a zobrazování úryvků on-line bez obdržení souhlasu autorů a vydavatelů. Sdílím názor, že takový postup byl svým způsobem arogantní a společnost Google si ho mohla dovolit jen díky ohromné ekonomické síle. Na druhou stranu, vzhledem k společensky prospěšnému záměru přenést světové knižní bohatství do prostředí Internetu a zároveň vzhledem k množství knih, které se společnost hodlala digitalizovat, lze tento postup pochopit a ospravedlnit. Je sice jasné, že společnost spolu s tím sledovala vlastní finanční

prospěch, no zároveň zpřístupnila široké internetové veřejnosti mnoho nedostupných knih, které takto budou uchované pro příští generace. Nakonec jsem názoru, že společnosti svědčí americká výjimka *fair use*.

Celkem jinou kapitolu otevřely první a upravená dohoda o mimosoudní vyrovnání, které společnost Google podepsala s americkým Svazem autorů a Sdružením amerických vydavatelů. Vedle vypořádání již proběhlého jednání dohody udělovaly společnosti rozsáhlá práva digitalizovat další knihy, zpřístupňovat je v omezeném náhledu a prodávat on-line přístup k jednotlivým knihám i celému jejich souboru. Nebyly udělovány pouze ve jménu členů zmiňovaných organizací, nýbrž ve jménu celé skupiny autorů a vydavatelů, různě definované v první a upravené dohodě. Bylo tedy správné, že soud upravenou dohodu neschválil. Obě verze totiž vypadaly jako snaha dobyt a rozdělit si lukrativní trh e-knih. Společnost Google by se totiž octla oproti svým konkurentům ve výrazně zvýhodněné pozici. Nemusela by uzavírat licenční smlouvy s každým nositelem práv zvláště a její užití osiřelých děl by nebylo neoprávněné. Tímto způsobem by získala snadno zneužitelné dominantní až monopolní postavení na trhu. Pokud by se o to pokusila mimo řízení řešící skupinovou žalobu, nedalo by se nic namítat. Takto se dle mého názoru jednalo o pokus zneužít daný procesní mechanismus. Kdyby dohoda dovolovala společnosti Google do budoucna jenom digitalizovat a částečně zpřístupňovat další knihy, mohla být přijatelná.

Dění okolo projektu *Google Books*, podobně jako realizace iniciativy *Digitální knihovny*, vyvolalo důležitou otázku. Vyžadují potřeby dnešního digitálního světa reformu autorského práva vycházejícího z reálií světa analogového? Soukromý i veřejný život se stále více přesouvá do virtuálního prostředí Internetu. Podstatná část světové populace na něm vyhledává mimo jiné zdroje zábavy a vzdělávání, a materiál, který nelze najít, přestává pomalu existovat. Je proto důležité najít cestu, jak ulehčit přechod fyzického světa do virtuální reality. Jelikož je pravděpodobné, že na území Spojených států v dohledné době přispěje k řešení výjimka *fair use*, daný úkol stojí zejména před Evropou a o to důležitější bude jeho zvládnutí. Osobně si myslím, že reforma autorského práva v rámci Evropské unie je potřebná. Pro aktuální situaci by stačilo jisté uvolnění, které by se dalo dosáhnout rozšířením množiny výjimek o výjimky ušité potřebám digitálního světa, zavedením obecné výjimky podobné výjimce *fair use* (v obou případech doprovázené povinnostmi implementace ze strany členských

států), či uvolněním interpretace tzv. třístupňového testu. Alternativně nebo souběžně by pomohlo zavedení účinných mechanismů hromadného licencování s přeshraniční působností. Jakýkoliv směr si kompetentní vyberou, potřeby digitálního světa vyžadují reformu autorského práva v Evropské unii i členských státech, jinak potenciál přechodu analogového materiálu na digitální zůstane nevyužitý.

Závěr

Předmětem této diplomové práce je digitalizace autorských děl - téma, které přinesla moderní doba v souvislosti s vývojem techniky a změnou způsobů lidského žití. Masový přechod k digitálním technologiím, vznik Internetu jako komunikační platformy či silnější důraz na šíření informací a znalostní ekonomiku vyvolaly potřebu převést dřívější, analogovo zachycené informace do digitální podoby. Mezi digitalizované zdroje patří i specifické předměty v podobě autorských děl.

Jako úvod do tématu slouží první dvě kapitoly, které vymezují právní institut autorského díla a skutkový fenomén digitalizace. Dané roviny se poté slévají do třetí, těžiskové kapitoly s názvem „Digitalizace autorských děl“, která rozebírá, jakým právním institutem je skutkový jev digitalizace ve vztahu k autorským dílům, do jakých práv autora zasahuje, s jakými způsoby užití děl dále souvisí, a kdy se vykonává bez souhlasu nebo se souhlasem nositele práv. První až třetí kapitola tvoří takzvanou teoretickou část, při jejímž vypracování jsem vycházela především z autorského zákona a jeho komentářů.

Jak je uvedeno výše, proces digitalizace se nevyhnul ani autorským dílům, která představují specifické statky chráněné autorským právem. K jejich digitalizaci, která je v právní terminologii rozmnožováním, je proto potřeba souhlasu autora nebo jiného nositele práv. Samostatný souhlas je vyžadován i pro zásah do osobnostního práva na nedotknutelnost díla, eventuálně způsobený digitalizací, či pro následující užití již digitalizovaného díla. K tomu dochází ve většině případů, neboť samotné převedení materiálu do digitální podoby nebývá stěžejním účelem. Materiál se obvykle digitalizuje z důvodů archivace, on-line zpřístupňování či získání přístupu k obsahu zachycenému na již nepoužívaných médiích. Žádné z výše uvedených svolení pak není potřeba v konkrétních případech označených jako výjimky z autorského práva. Za nejrelevantnější ve vztahu k digitalizaci považuji tzv. volné užití pro osobní potřebu a knihovní licencí, kterými se blíže zabývám. Třetí kapitolu uzavírá specificky zaměřené pojednání o licenčních smlouvách.

Potřeba souhlasu k digitalizaci a dalšímu užití chráněných autorských děl může způsobovat problémy u jednoho díla, o to více u většího množství. Dokazují to rovněž dva významné projekty hromadné digitalizace, na které se zaměřuje čtvrtá a pátá

kapitola této práce, tvořící takzvanou praktickou část. Při jejím vypracování jsem vycházela zejména z dokumentů doprovázejících projekty a z odborných a novinových článků, většinou ve formě on-line zdrojů.

Čtvrtá kapitola se věnuje veřejné iniciativě Evropské unie s názvem *Digitální knihovny*. Po krátkém úvodu, který opisuje historii iniciativy a její vlajkovou loď v podobě digitální knihovny *Europeana*, následuje nosná část analyzující vybrané právní problémy. Z vyjmenované množiny problémů jsem se přitom nejprve zaměřila na problematiku digitalizace, zpřístupňování a uchovávání autorských děl obecně. V jejím rámci vyplynulo, že současný právní stav v zemích Evropské unie vyžaduje pro výkon zmiňovaných činností uzavírání licenčních dohod jednotlivě s každým nositelem práv. Při hromadné povaze činností se ovšem jedná o nesmírně náročný až nemožný úkol, proto před unijními orgány vyvstala závažná otázka, zdali digitální věk potřebuje zásadní změnu autorského práva - nicméně zůstala bez odpovědi. Dle mého názoru je revize autorskoprávní úpravy určitě nutná, minimálně ve smyslu přijetí unijně jednotného a účinného mechanismu vypořádávání práv. Ten může vycházet například z kolektivní správy. Vůči knihovnám a dalším kulturním a vzdělávacím institucím by přijatelnou alternativou byla i výjimka z práv, ovšem za přísných podmínek, jejichž možnou konstrukci načrtávám v textu práce.

Po obecně pojaté problematice jsem svoji pozornost obrátila na specifické téma osiřelých děl. Autorskoprávně chráněné statky, u nichž je velmi obtížné nebo nemožné určit či vyhledat autora nebo jiného nositele práv, totiž představují závažný problém. Zájemce o potenciální užití není schopen získat potřebnou licenci, navíc danému zjištění častokrát předchází časově a finančně náročný průzkum. Osiřelá díla proto zůstávají neužitá. Problematika pro svoji závažnost byla pro Evropskou unii natolik prioritní, že v říjnu 2012 bylo přijato unijní legislativní řešení v podobě směrnice, zavádějící povinnou, ale velmi úzce profilovanou výjimku z autorského práva. V České republice již o novele zákona transponující danou směrnici rozhoduje Poslanecká sněmovna. Výjimka dovoluje knihovnám a dalším kulturním a vzdělávacím institucím sdělovat veřejnosti nebo rozmnožovat pro stanovené účely, mimo jiné z důvodu uchovávání, vymezené druhy děl a zvukové záznamy. Podmínkou je provedení důsledného vyhledávání nositelů práv, o kterém subjekt povede a uchová záznamy. Směrnice zároveň neobsahuje úpravu transakčních nákladů, proto je sporné, nakolik

budou neziskové subjekty s omezeným objemem finančních prostředků výjimku využívat. Celý problém osiřelých děl ve vztahu k beneficiům výjimky bylo přitom možné obejít zavedením obecného řešení pro sbírky těchto institucí jako takové. Přijatelným řešením by byla již výše zmiňovaná výjimka z autorského práva, udělená za přísných podmínek a doplněná možností nositelů práv vyloučit její účinnost. Do úvahy by přicházel i systém rozšířené kolektivní správy, nicméně v daném kontextu by byl méně vhodným východiskem.

Druhé nosné téma čtvrté kapitoly se po otázce osiřelých děl dotýká děl komerčně nedostupných. Jedná se o mladou a stále se vyvíjející oblast, o čem svědčí například neexistence sjednocené definice. Ta nejaktuálnější, na které se shodly samy zainteresované subjekty, říká, že dílo je komerčně nedostupné tehdy, když celé a v žádné ze svých verzí a v žádném ze svých provedení není dostupné prostřednictvím běžných obchodních kanálů. Nejčastěji půjde o autorská díla v podobě knih, jejichž rozmnoženiny přestávají být obchodně nabízeny například z důvodu komerční neúspěšnosti. Komerčně nedostupná díla nepředstavují problém samy o sobě jako díla osiřelá, problematické je pouze jejich hromadné užití. Při větším množství děl je totiž vypořádání práv pro finanční a časovou náročnost takřka nemožné. Aby takováto díla mohla být hromadně vzkříšena k životu, je důležité najít mechanismy, které zefektivní udílení práv spravedlivým a vyváženým způsobem.

Krátká stať na konci čtvrté kapitoly je věnována doplňkové otázce z oblasti uchovávání. Metody shromažďování digitálního materiálu v podobě institutu povinné rozmnoženiny a tzv. *web-harvestingu* se sice dotýkají především původně digitálního obsahu, nicméně z určité části se vztahují též na digitalizovaný materiál. Protože se jedná o otázku menší priority, přístup unijních orgánů je pouze poradní.

Poslední, pátá kapitola pojednává o soukromém americkém projektu *Google Books* – iniciativě, která se pro svou kontroverznost stala pravděpodobně nejznámějším digitalizačním projektem na světě. Kapitola po úvodu, který se zabývá podobou služby *Google Books* a historií projektu, opisuje velmi zajímavý průběh soudních sporů probíhajících ve Spojených státech amerických i reakce Evropské unie a členských států. Výklad je doplněn pohledem autorského práva České republiky a zhodnocením projektu a jeho historie.

Rovněž v rámci projektu *Google Books* vyvstala otázka, zda je aktuální stav autorského práva ve vztahu k digitalizaci a souvisejícím činnostem vyhovující. Pokud bude obranná strategie společnosti Google úspěšná, a ve Spojených státech budou obecně prospěšné činnosti tohoto typu spadat pod obecnou výjimku z autorského práva (tzv. *fair use*), otázka zůstane jako černý Petr v rukách Evropy. Ta se bude muset pro zachování konkurenceschopnosti o to více snažit, aby otázku vyřešila či zvládla. Nezůstává nic jiného než doufat, že kompetentní přinesou včasnou a pokrokovou odpověď.

Seznam zkratek

A/D převodník	analogovo-digitální převodník
ARROW	Přístupné rejstříky informací o autorských právech a osiřelých dílech (<i>Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana</i>), panevropský projekt usilující o vytvoření struktury, která by ulehčila identifikaci právního statusu díla a nositele práv
AVI	formát souboru s multimediálním záznamem (<i>Audio-Video Interleave</i>)
AZ	zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů
CD	kompaktní disk (<i>Compact Disc</i>) pro ukládání digitálních dat
CD-RW	přepisovatelný kompaktní disk (<i>Compact Disc-ReWritable</i>)
DVD	digitální univerzální disk (<i>Digital Versatile Disc</i>) pro ukládání digitálních dat
IP adresa	identifikační číslo síťového rozhraní v počítačové síti využívající Internetový Protokol
ISAN	mezinárodní standardní číslo audiovizuálního díla (<i>International Standard Audiovisual Number</i>)
ISBN	mezinárodní standardní číslo knihy (<i>International Standard Book Number</i>)
JPEG	nejběžnější metoda ztrátové komprese pro ukládání obrazových souborů (<i>Joint Photographic Experts Group</i>)
MP3	formát ztrátové komprese zvukových souborů (<i>MPEG audio layer 3</i>)
OCR	optické rozpoznávání znaků (<i>Optical Character Recognition</i>), metoda doprovázející skenování textového materiálu
SODV	Světová organizace duševního vlastnictví
TEL	projekt Evropské knihovny (<i>The European Library</i>)

TRIPS	Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (<i>Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights</i>)
VHS	system domáciho videa (<i>Video Home System</i>), standard pro nahrávání a přehrávání na kazetových videorekordérech
WCT	Smlouva Světové organizace duševního vlastnictví o právu autorském (<i>WIPO Copyright Treaty</i>)
WIPO	Světová organizace duševního vlastnictví (<i>World Intellectual Property Organization</i>)

Seznam použité literatury a pramenů

Odborné publikace

- DUSPIVA, Z. *Digitalizace jako budoucnost elektronických médií*. Praha: Votobia, 2004. 146 s.
- GLADNEY, H.M. *Preserving digital information*. Berlin: Springer, 2007. xxiii, 314 s.
- CHALOUPKOVÁ, H.; HOLÝ, P. *Autorský zákon: komentář*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. xii, 477 s.
- KŘÍŽ, J.; HOLCOVÁ, I.; KORDAČ, J.; KŘEŠŤANOVÁ, V. *Autorský zákon, komentář a předpisy související*. 2. vyd. Praha: Linde, 2005. 792 s.
- KŘÍŽ, J.; SEDLÁK, P. *Audiovizuální a datové konvergence*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2012. 476 s.
- NOVÁK, J.; *Digitální fotografie a video v praxi*. Praha: Grada, 2001. 159 s.
- TELEEC, I.; TŮMA, P. *Autorský zákon: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. xviii, 971 s.
- ZAGOROVÁ, M. *Služba Google Books a její vliv na knižný trh*. Brno: Diplomová práce (Bc.). Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet informačních studií a knihovnictví. 2010. 51 s.

Odborné články

- FALADOVÁ, A.; ŽIKOVSKÁ, P. Problematika osiřelých děl. *Aktuální otázky práva autorského a práv průmyslových*. 2010. s. 43.
- GOMPEL, S.; HUGENHOLTZ, P. B. The Orphan Works Problem: The Copyright Conundrum of Digitizing Large-Scale Audiovisual Archives, and How to Solve It. *Popular Communication – The International Journal of Media*

and Culture. 2010-1. s. 61-71. Dostupné z WWW: http://www.ivir.nl/publications/vangompel/the_orphan_works_problem.pdf [5.5.2013]

- GONZÁLEZ, A.G.; RIOS RUIZ, W.R. Google and Book Publishers Settle. *WIPO Magazine*. 08/2009, No. 4. s. 8-11. Dostupné z WWW: http://www.wipo.int/export/sites/www/wipo_magazine/en/pdf/2009/wipo_pub_121_2009_04.pdf [18.7.2013]
- RINGNALDA, A. Orphan Works, Mass Rights Clearance and Online Libraries: The Flaws of the Draft Orphan Works Directive and Extended Collective Licensing as a Solution. *MRInt*. 01/2011, s. 3. Dostupné z WWW: http://www.academia.edu/606260/Orphan_Works_Mass_Rights_Clearance_and_Online_Libraries_The_Flaws_of_the_Draft_Orphan_Works_Directive_and_Extended_Collective_Licensing_as_a_Solution [21.7.2013]
- SCHENKOVÁ, K. Google a jeho knihovna: Americký a evropský přístup k celosvětové digitalizaci. *Aktuální otázky práva autorského a práv průmyslových*. 2010. s. 62.

Mezinárodní smlouvy

- Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl ze dne 9. září 1886, ve znění pařížské revize z 24. července 1971, vyhlášená pod č. 133/1980 Sb.
- Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví, sjednaná dne 15. dubna 1994, vyhlášená pod č. 191/1995 Sb.
- Smlouva Světové organizace duševního vlastnictví o právu autorském, přijatá dne 20. prosince 1996, vyhlášená pod č. 33/2002 Sb.m.s.
- Všeobecná úmluva o autorském právu, sjednaná dne 6. září 1952, revidovaná v Paříži dne 24. července 1971, vyhlášená pod č. 134/1980 Sb.

Právní akty a dokumenty Evropské unie

- Doporučení Komise ze dne 24. srpna 2006 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů. Úřední věstník L 236, 31/08/2006. s. 0028-0030. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:CS:PDF> [21.11.2012]
- Doporučení Komise ze dne 27. října 2011 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů. Úřední věstník L 283, 29/10/2011. s. 0039-0045. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:283:0039:0045:CS:PDF> [7.12.2012].
- Doporučení Komise ze dne 17. července 2012 o přístupu k vědeckým informacím a jejich uchovávání (2012/417/EU). Úřední věstník L 194, 21/07/2012. s. 0039-0043. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:194:0039:0043:CS:PDF> [7.12.2012]
- European Digital Libraries Initiative. *Sector-Specific Guidelines on Due Diligence Criteria for Orphan Works, Joint Report*. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/orphan/guidelines.pdf [5.5.2013]
- General Secretariat of the Council. *The Google Books Settlement (GBS) – Impacts from a European perspective, Information note 15109/09*. 24/11/2009. Dostupné z WWW: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st15/st15109.en09.pdf> [26.7.2013]
- High-Level Group on the Information Society. *Recommendations to the European Council, Europe and the Global Information Society [Bangemann Report]*. 26/5/1994. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/archives/ISPO/infosoc/backg/bangeman.html> [17.11.2012]
- i2010 Digital Libraries Initiative. *Copyright Subgroup's Recommended Key Principles for Rights Clearance Centres and Databases for Orphan Works, Annex 6*. 26/11/2007. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright-annex6.pdf [5.5.2013]

- i2010 Digital Libraries Initiative. High Level Expert Group – Copyright Subgroup. *Final Report on Digital Preservation, Orphan Works and Out-of-Print Works*. 04/06/2008. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_subgroup_final_report_26508-clean171.pdf [8.4.2013]
- i2010 Digital Libraries Initiative. High Level Expert Group on Digital Libraries. *Final Report: Digital Libraries: Recommendations and Challenges for the Future*. 12/2009. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/hlg_final_report09.pdf [18.4.2013]
- Memorandum of Understanding on Diligent Search Guidelines for Orphan Works. 04/06/2008. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/orphan/memorandum.pdf [5.5.2013]
- Memorandum of Understanding, Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of-Commerce Works. 20/09/2011. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-infso/20110920-mou_en.pdf [20.6.2013]
- Model Agreement for a Licence on Digitisation of Out-of-Print Works. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_subgroup_final_report_26508-annex3-final.pdf [23.6.2012]
- Model Agreement for a Licence on Digitisation of Out-of-Print Works - with option for on-line accessibility. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_subgroup_final_report_26508-annex4-final.pdf [23.6.2012]
- Results online consultation „i2010: digital libraries“. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/consultations/i2010diglib/en.pdf [21.11.2012]
- Rozsudek Evropského soudního dvora ve věci C-306/05 ze 7. prosince 2006, týkající se umístění televizních přijímačů v hotelových pokojích. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62005CJ0306:CS:PDF> [6.5.2013]

- Rozhodnutí Komise ze dne 27. února 2006, kterým se ustavuje skupina odborníků na vysoké úrovni pro digitální knihovny. Úřední věstník L 63, 04/03/2006. s. 0025-0027. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:063:0025:0027:CS:PDF> [21.11.2012]
- Rozhodnutí Evropského parlamentu ze dne 5. května 2010 o sdělení s názvem „Europeana – další postup“ (2009/2158(INI)). Úřední věstník C 81 E, 15/03/2011. s. 0016-0025. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:081E:0016:0025:CS:PDF> [5.12.2012]
- Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 1. června 2005: „i2010 – evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost.“ KOM(2005) 229 v konečném znění. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0229:FIN:CS:PDF> [17.11.2012]
- Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 30. září 2005: „i2010: digitální knihovny.“ KOM(2005) 465 v konečném znění. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0465:FIN:CS:PDF> [19.11.2012]
- Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 14. února 2007 k problematice vědeckých informací v digitálním věku: přístup, šíření a uchovávání. KOM(2007) 56 v konečném znění. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0056:FIN:CS:PDF> [20.11.2012]
- Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 11. srpna 2008: Evropské kulturní dědictví na dosah jedním kliknutím, Pokrok v oblasti digitalizace kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a uchovávání digitálních záznamů v EU. KOM(2008) 513 v konečném znění. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0513:FIN:CS:PDF> [2.12.2012]
- Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 28. srpna 2009: Europeana – další postup. KOM(2009) 440 v konečném znění. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0440:FIN:CS:PDF>

europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0440:FIN:CS:PDF
[5.12.2005]

- Sdělení Komise ze dne 19. října 2009: Autorské právo ve znalostní ekonomice. KOM(2009) 532 v konečném znění. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0532:FIN:CS:PDF> [18.4.2013].
- Sdělení Komise ze dne 3. března 2010: Evropa 2020, Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. KOM(2010) 2020 v konečném znění. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:CS:PDF> [7.12.2012]
- Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 19. května 2010: Digitální program pro Evropu. KOM(2010) 245 v konečném znění. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:CS:PDF> [7.12.2012]
- Second Progress Report on the Digitisation and Online Accessibility of Cultural Material and on Digital Preservation in the European Union. 11/2010. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/recommendation/reports_2010/2010%20Digitisation%20report%20overall.pdf [20.6.2013]
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/9/ES ze dne 11. března 1996 o právní ochraně databází. Úřední věstník L 77, 27/03/1996, s. 0459-0467.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/24/ES ze dne 23. dubna 2000 o právní ochraně počítačových programů, kodifikované znění. Úřední věstník L 111, 05/05/2009, s. 0016-0022.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti. Úřední věstník L 167, 22/06/2001, s. 0230-0239.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2006/115/ES ze dne 12. prosince 2006 o právu na pronájem a půjčování a o některých právech v oblasti duševního vlastnictví souvisejících s autorským právem (kodifikované znění). Úřední věstník L 376, 27/12/2006, s. 0028-0035.

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/77/EU ze dne 27. září 2011, kterou se mění směrnice 2006/116/ES o době ochrany autorského práva a určitých práv s ním souvisejících. Úřední věstník L 265, 11/10/2011, s. 0001-0005.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/28/EU ze dne 25. října 2012 o některých povolených způsobech užití osiřelých děl. Úřední věstník L 299, 27/10/2012, s. 0005-0012.
- Usnesení Evropského parlamentu o evropské informační společnosti pro růst a zaměstnanost (2005/2167(INI)). Úřední věstník C 291 E, 30/11/2006. s. 0133-0143. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:291E:0133:0143:CS:PDF> [4.12.2012]
- Usnesení Evropského parlamentu ze dne 27. září 2007 o „i2010: směrem k evropské digitální knihovně“ (2006/2040(INI)). Dostupné z WWW: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0416+0+DOC+XML+V0//CS> [21.11.2012]
- Závěry Rady o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů (2006/C 297/01). Úřední věstník C 297, 07/12/2006. s. 0001-0005. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:297:0001:0005:CS:PDF> [21.11.2012]
- Závěry Rady ze dne 10. května 2010 o Europeaně: další kroky (2010/C 137/07). Úřední věstník C 137, 27/5/2010. s. 0019-0021. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:137:0019:0021:CS:PDF> [5.12.2012]
- Závěry Rady ze dne 10. května 2012 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů (2012/C 169/02). Úřední věstník C 169. 15/6/2012. s. 0005-0008. Dostupné z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:169:0005:0008:CS:PDF> [8.4.2013]
- Zpráva Výboru moudrých (*Comité des Sages*): *Nová Renesance*. 10/01/2011. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/comite_des_sages/index_en.htm [7.12.2012]

Právní předpisy

České právní předpisy

- Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění p. předpisů.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění p. předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění p. předpisů.
- Zákon č. 46/2000 Sb. o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), ve znění p. předpisů.
- Zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích, ve znění p. předpisů.
- Zákon č. 496/2012 Sb. o audiovizuálních dílech a podpoře kinematografie a o změně některých zákonů.
- Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění p. předpisů.
- Zákon č. 216/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
- Vyhláška Ministerstva kultury č. 252/1995 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích, ve znění vyhlášky č. 156/2003 Sb.
- Vládní návrh zákona o právu autorském. Sněmovní tisk. 1999, 443/0. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=443&CT1=0> [1.12.2012].
- Vládní návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění zákona č. 81/2005 Sb., a některé další zákony. Sněmovní tisk. 2005, 1110/0. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?ct=1111&ct1=0&o=4> [20.2.2013].

- Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), ve znění pozdějších předpisů. Sněmovní tisk. 2013, 1002/0. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=86963> [20.2.2013].

Zahraníční právní předpisy

- Act LXXVI of 1999 on Copyright [Hungary]. Dostupné z WWW: http://www.hipo.gov.hu/English/jogforras/hungarian_copyright_act.pdf [9.5.2013]
- Consolidated Act No. 202 on Copyright of February 27th, 2010 [Denmark]. Dostupné z WWW: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=191420 [14.5.2013]
- Copyright Act, R.S.C., 1985, c. C-42. Last amended on November 7, 2012 [Canada]. Dostupné z WWW: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-42.pdf> [11.5.2013]
- Copyright, Designs and Patents Act 1988 of the Parliament of the United Kingdom [UK]. Dostupné z WWW: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48/section/1> [1.12.2012]
- Copyright Law of the United States of America [USA]. Dostupné z WWW: <http://www.copyright.gov/title17/92chap1.html#102> [1.12.2012]
- Decree 100/2009 (V. 8.) Korm. of the Government on the detailed rules related to the licensing of certain use of orphan Works [Hungary]. Dostupné z WWW: http://www.hipo.gov.hu/English/jogforras/100_2009.pdf [9.5.2013]
- Orphan Works Act of 2006, H.R. 5439, 109th Congress, 2nd Session, 22 May 2006. Dostupné z WWW: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/query/z?c109:H.R.5439>:
- Orphan Works Act of 2008, H.R. 5889, 110th Congress, 2nd Session, 24 April 2008. Dostupné z WWW: <http://thomas.loc.gov/cgi-bin/bdquery/z?d110:hr5889>:

- Shawn Bentley Orphan Works Act of 2008, 110th Congress, 2nd Session, 27 September 2008. Dostupné z WWW: <http://www.govtrack.us/congress/bills/110/s2913/text>

Judikatura

- Amended Settlement Agreement in the Author's Guild v. Google Inc. United States District Court, Southern District of New York. Case No. 05 CV 8136-DC. 13/11/2009. Dostupné z WWW: https://6c01e33b-a-7d83507a-s-sites.google.com/a/pressatgoogle.com/googlebookssettlement/amended-agreement/Amended-Settlement-Agreement.pdf?attachauth=ANoY7crwtVKn8D0h0s5Uvd tLpt604qxq_tq42353ienNW4YeTH-1F0UxjqYLSH91Qs_zaQL4OstuCiRSI-rLM7NOOsbjIpGXbosI2VrVOBaMCd3IAtBh0vSA18dB2haLjHPGwtF1gMLouce9-G8e5Xwd6RLxxcamVT55Zuh2ofVBgtAXmXYG_T061Ddug3TTUSr5sED Oq8EtN706AT2e9LaMIJEwahmoBHnKaLuVWQW6ZzSg8x704vDo-86YagP XVYeLBV-TShD9UurUBqU4jxuUTPuNDgODnw%3D%3D&attredirects=1 [10.7.2013]
- Decision in the Author's Guild Inc., et al. v. Google Inc. United States Court of Appeals for the Second Circuit. Docket No. 12-3200-cv. 01/07/2013. Dostupné z WWW: http://www.ca2.uscourts.gov/decisions/isysquery/9a15a535-2e81-4ac5-a31f-0dfd6a81cdda/3/doc/12-3200_opn.pdf [25.7.2013]
- Opinion in the Author's Guild v. Google Inc. United States District Court, Southern District of New York. Case No. 05 CV 8136-DC. 22/03/2011. Dostupné z WWW: http://www.copyright.gov/docs/massdigitization/statements/gbs_opinion.pdf [21.7.2013]

Časopisecké články

- ALBANESE, A. Google Scanning Is Fair Use Says Judge. *Publishers Weekly*. 11/10/2012. Dostupné z WWW: <http://www.publishersweekly.com/pw/by->

topic/digital/copyright/article/54321-in-hathitrust-ruling-judge-says-google-scanning-is-fair-use.html [27.7.2013]

- ALBANESE, A. Google Wins Appeal, Authors Guild Loses Class Action Status. *Publishers Weekly*. 01/07/2013. Dostupné z WWW: <http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/digital/content-and-e-books/article/58058-google-wins-appeal-authors-guild-loses-action-status.html> [25.7.2013]
- British Broadcasting Corporation. French book publisher sues Google. *BBC News*. 07/06/2006. Dostupné z WWW: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/5052912.stm> [26.7.2013]
- CASASSUS, B. Three French publishers file new lawsuit against Google. *The Bookseller*. 11/05/2011. Dostupné z WWW: <http://www.thebookseller.com/news/three-french-publishers-file-new-lawsuit-against-google.html> [26.7.2013]
- CASASSUS, B. Google and French authors, publishers settle. *The Bookseller*. 11/06/2012. Dostupné z WWW: <http://www.thebookseller.com/news/google-and-french-authors-publishers-settle.html> [26.7.2013]
- DARNTON, R. The National Digital Public Library is Launched! *The New York Review of Books*. 25/04/2013. Dostupné z WWW: <http://www.nybooks.com/articles/archives/2013/apr/25/national-digital-public-library-launched/> [21.7.2013]
- DARNTON, R. Google's Loss: The Public's Gain. *The New York Review of Books*. 28/04/2011. Dostupné z WWW: <http://www.nybooks.com/articles/archives/2011/apr/28/googles-loss-publics-gain> [20.7.2013]
- Heise Online. *Verlag zieht Antrag auf Verfügung gegen Google zurück*. 28/06/2006. Dostupné z WWW: <http://www.heise.de/newsticker/meldung/Verlag-zieht-Antrag-auf-Verfuegung-gegen-Google-zurueck-136923.html> [26.7.2013]
- JACKSON, J. Google: 129 Million Different Books Have Been Published. *PC World*. 06/08/2010. Dostupné z WWW: http://www.pcworld.com/article/202803/google_129_million_different_books_have_been_published.html [7.7.2013]
- Judge Adopts Trial Schedule At Google Status Conference, but Settlement Talks Continue. *Publishers Weekly*. 15/09/2011. Dostupné z WWW: <http://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/digital/copyright/article/48709->

judge-adopts-pre-trial-schedule-at-google-status-conference-but-settlement-talks-continue.html [25.7.2013]

- KOLOWICH, S. Inside Higher Ed: Publishers and Google end seven-year legal war. *Times Higher Education*. 04/10/2012. Dostupné z WWW: <http://www.timeshighereducation.co.uk/news/inside-higher-ed-publishers-and-google-end-seven-year-legal-war/421425.article> [25.7.2013]
- Le Monde.fr. Google et La Martinière trouvent un accord sur la numérisation des livres. *Le Monde.fr*. 25/08/2011. Dostupné z WWW: http://www.lemonde.fr/technologies/article/2011/08/25/google-et-la-martiniere-trouvent-un-accord-sur-la-numerisation-des-livres_1563287_651865.html [26.7.2013]
- Le Monde.fr avec AFP. Gallimard, Flammarion et Albin Michel cessent leurs poursuites contre Google. *Le Monde.fr*. 08/09/2011. Dostupné z WWW: http://www.lemonde.fr/technologies/article/2011/09/08/gallimard-flammarion-et-albin-michel-cessent-leurs-poursuites-contre-google_1569619_651865.html [26.7.2013]
- MILLER, C.C. Google Deal Gives Publishers a Choice: Digitize or Not. *The New York Times*. 04/10/2012. Dostupné z WWW: <http://www.nytimes.com/2012/10/05/technology/google-and-publishers-settle-over-digital-books.html> [20.7.2013]
- PEPITONE, J. Google strikes deal with publishers over universal library. *CNNMoney*. 04/10/2012. Dostupné z WWW: <http://money.cnn.com/2012/10/04/technology/google-books-settlement/index.html> [20.7.2013]
- PFANNER, E. French Publisher Group Strikes Deal With Google Over E-Books. *The New York Times*. 11/06/2012. Dostupné z WWW: <http://www.nytimes.com/2012/06/12/technology/french-publisher-group-strikes-deal-with-google-over-e-books.html> [26.7.2013]
- RADOK ŽÁDNÁ, I. Evropská digitální knihovna se prozatím stala obětí vlastní popularity. 12/12/2008. *Euro* (51). Dostupné z WWW: <http://www.ndk.cz/narodni-dk/zpravy-z-masmedii/nazev-evropska-digitalni-knihovna-se-prozatim-stala-obeti-vlastni-popularity/> [29.7.2013]

- ROBERTS, J.J. Google presses fair use case in book scanning appeal. *PaidContent*. 12/11/2012. Dostupné z WWW: <http://paidcontent.org/2012/11/12/google-presses-fair-use-case-in-book-scanning-appeal/> [25.7.2013]

Internetové zdroje

- Europeana – Homepage. Dostupné z WWW: <http://www.europeana.eu/portal/> [12.2.2013]
- Gallica – Bibliothèque numérique. Dostupné z WWW: <http://gallica.bnf.fr/> [18.4.2013]
- Google. *Authors, Publishers, and Google Reach Landmark Settlement*. 28/10/2008. Dostupné z WWW: http://googlepress.blogspot.cz/2008/10/authors-publishers-and-google-reach_28.html [18.7. 2013]
- Google. *Google Books History*. Dostupné z WWW: <http://www.google.com/googlebooks/about/history.html> [7.7.2013]
- Google. *How do you determine if a book is in the public domain and therefore out of copyright?* Dostupné z WWW: https://support.google.com/books/answer/43737?hl=en&ref_topic=9259 [4.7. 2013]
- Google. *Official Blog: Germany and the Google Books Library Project*. 28/07/2006. Dostupné z WWW: <http://googleblog.blogspot.cz/2006/06/germany-and-google-books-library.html> [26.7. 2013]
- Google. *Official Blog: Google Book Search becomes more comprehensive*. 17/05/2007. Dostupné z WWW: <http://googleblog.blogspot.cz/2007/05/google-book-search-becomes-more.html> [4.7.2013]
- Google. *Official Blog: New chapter for Google Book Search*. 28/10/2008. Dostupné z WWW: <http://googleblog.blogspot.cz/2008/10/new-chapter-for-google-book-search.html> [18.7. 2013]
- Google. *Official Blog: Search and find magazines on Google Book Search*. 09/12/2008. Dostupné z WWW: <http://googleblog.blogspot.cz/2008/12/search-and-find-magazines-on-google.html> [4.7.2013]

- Google. *Overview of the Google Books Settlement*. Dostupné z WWW: <https://sites.google.com/a/pressatgoogle.com/googlebookssettlement/key-benefits-of-the-settlement> [18.7.2013]
- Google. *Promote Your Books On Google — for free*. Dostupné z WWW: <http://www.google.com/googlebooks/partners/tour.html> [6.7.2013]
- Google. *Using Google Books*. Dostupné z WWW: https://support.google.com/books/topic/9259?hl=en&ref_topic=8987 [4.7.2013]
- Google. *What is the Google Books Partner Program?* Dostupné z WWW: <https://support.google.com/books/answer/17855?hl=en> [6.7.2013]
- Google. *What you'll see when you search on Google Books*. Dostupné z WWW: <http://books.google.com/googlebooks/library/screenshots.html> [4.7.2013]
- Google. *Where do these books come from?* Dostupné z WWW: https://support.google.com/books/answer/43726?hl=en&ref_topic=9259 [4.7.2013]
- Google. *Why some books aren't available in full-text*. Dostupné z WWW: <https://support.google.com/books/answer/43729?topic=9259&hl=en> [6.7.2013]
- The European Library – Connecting knowledge. 2005-2013. Dostupné z WWW: <http://www.theeuropeanlibrary.org/tel4/> [12.2.2013]
- Wikipedia, The Free Encyclopedia. *Signal (electrical engineering)*. Dostupné z WWW: [http://en.wikipedia.org/wiki/Signal_\(electrical_engineering\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Signal_(electrical_engineering)) [13.12.2012]
- Wikipedia, The Free Encyclopedia. *3D scanner*. Dostupné z WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/3D_scanner [13.12.2012]
- Wikipedie, otevřená encyklopedie. *Digitalizace signálu*. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Digitalizace_sign%C3%A1lu [13.12.2012]
- World Intellectual Property Organization. WIPO Arbitration and Mediation Center. Expert determination. Dostupné z WWW: <http://www.wipo.int/amc/en/> [24.6.2013]

Jiné zdroje

- Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works towards Europeana. *DEMO – Presenting the ARROW system*. Dostupné z WWW: <http://www.arrow-net.eu/presenting-arrow-system> [12.6.2013].
- American Library Association. *Google Book Settlement – 2 page Super Simple Summary*. Dostupné z WWW: <http://www.ala.org/advocacy/sites/ala.org/advocacy/files/content/copyright/googlebooks/GBS-2-pager-final.pdf> [18.7.2013]
- British Screen Advisory Council. *Copyright and Orphan Works – A Paper Prepared for the Gowers Review by the British Screen Advisory Council*. 31/08/2006. Dostupné z WWW: http://www.bsac.uk.com/files/copyright_orphan_works_paper_prepared_for_gowers_2006.pdf [18.5.2013]
- Class action complaint in the Author's Guild v. Google Inc. United States District Court, Southern District of New York. Case No. 05 CV 8136-DC. 20/09/2005. Dostupné z WWW: <http://www.authorsguild.org/wp-content/uploads/2008/10/Authors-Guild-v-Google-09202005.pdf> [11.7.2013]
- Copyright Board of Canada. *Unlocatable Copyright Owners*. 07/07/2001. Dostupné z WWW: <http://www.cb-cda.gc.ca/unlocatable-introuvables/brochure-2-e.html> [11.5.2013]
- FICSOR, M. J. “*Munich Declaration*” on the three-step test – respectable objective; wrong way to try to achieve it. 11/05/2012. Dostupné z WWW: http://www.copyrightseesaw.net/archive/?sw_10_item=15 [18.2.2013]
- GRIMMELMANN, J. *Second Circuit Decertifies the Google Books Class*. 01/07/2013. Dostupné z WWW: http://laboratorium.net/archive/2013/07/01/second_circuit_decertifies_the_google_books_class [25.7. 2013]
- *Implementation of the Commission Recommendation on Digitisation and On-line Accessibility of Cultural Material and Digital Preservation – Report 2010 by Czech Republic*. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/recommendation/reports_2010/czech_republic.pdf [4.6.2013]

- Institute for Information Law, University of Amsterdam. *Study on the Implementation and Effect in Member States' Laws of Directive 2001/29/EC on the Harmonisation of Certain Aspects of Copyright and Related Rights in The Information Society*. 02/2007. Dostupné z WWW: http://www.ivir.nl/publications/guibault/Infosoc_report_2007.pdf [28.2.2013]
- Letter of 28 April 2005. Dostupné z WWW: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/letter_1/index_en.htm [5.12.2012]
- LIFSHITZ-GOLDBERG, Y. *Orphan Works, WIPO Seminar*. Lecture Summary. 05/2010. Dostupné z WWW: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/sme/en/wipo_smes_ge_10/wipo_smes_ge_10_ref_theme11_02.pdf [5.5.2013]
- Max-Planck-Institut für Immaterialgüter- und Wettbewerbsrecht. *Declaration: A Balanced Interpretation of the "Three-Step Test" in Copyright Law*. 2008. Dostupné z WWW: http://www.ip.mpg.de/files/pdf2/declaration_three_step_test_final_english1.pdf [18.2.2013].
- Max-Planck-Institut für Immaterialgüter- und Wettbewerbsrecht. *Declaration: A Balanced Interpretation of the "Three-Step Test" in Copyright Law – List of Supporters*. 2008. Dostupné z WWW: http://www.ip.mpg.de/de/pub/aktuelles/declaration-threestepetest/list_of_supporters.cfm#i34948 [18.2.2013].
- OLSSON, H. *The extended collective license as applied in the Nordic countries*. Kopinor 25th anniversary international symposium, Oslo, 20 May 2005. Presentation transcript. 10/03/2010. Dostupné z WWW: <http://www.kopinor.no/en/copyright/extended-collective-license/documents/the-extended-collective-license-as-applied-in-the-nordic-countries> [14.5.2013]
- OTT, S. *Wissenschaftliche Buchgesellschaft gegen Google*. 14/07/2006. Dostupné z WWW: <http://www.linksandlaw.de/news536-buchgesellschaft-google.htm> [26.7.2013].
- The McGraw-Hill Companies Inc., Pearson Education Inc., Penguin Group (USA) Inc., Simon & Schuster, Inc., and John Wiley & Sons, Inc. v. Google Inc. United States District Court, Southern District of New York. 20/09/2005. Case No. 05 CV 8881. Dostupné z WWW: <http://www.authorsguild.org/wp-content/uploads/2008/10/McGraw-Hill-v.-Google-10192005.pdf> [11.7.2013]

- The Revised Google Books Settlement Agreement. Dostupné z WWW: https://6c01e33b-a-7d83507a-s-sites.googlegroups.com/a/pressatgoogle.com/googlebookssettlement/revised-settlement/SettlementModificationsOverview.pdf?attachauth=ANoY7cq07QmcrBPIoFuDFTOJaWgm-UM_R0_ojcSbrvqLLAmXR1fhYQhH-5o7YUZEDHZNH6Dj108Mb04_ClzQE8ztFnMfML9W2q4iUcQ5RSh8HeOFSQIUdnmXj_fvDkVFXxG33vNBFr42pcZbxk7tS9cbbgtijqVh9JVcrwysgylmWXYUMkO_L5kSdtzJGeC4uwUk7wSvdp95HoBuOFaTpD6mUgZrYuNRvK280-UkKPyIkgcd_MI5KHQlfyRpQIMeSXQIAusY_a_k7Is9gf7sfkWPwPBKzpjefNCi4Th24_ERSXq2hIpYBRE%3D&attredirects=0 [10.7.2013]
- Strategic Content Alliance. *In from the Cold: An assessment of the scope of „Orphan Works“ and its impact on the delivery of services to the public.* 04/2009. Dostupné z WWW: <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/publications/infromthecoldv1.pdf> [26.4.2013]
- STRATTON, B. *Seeking New Landscapes: A rights clearance study in the context of mass digitisation of 140 books published between 1870 and 2010.* 2011. Dostupné z WWW: <http://www.arrow-net.eu/sites/default/files/Seeking%20New%20Landscapes.pdf> [26.4.2013]
- World Intellectual Property Organization. *Working Document Containing Comments on and Textual Suggestions Towards An Appropriate International Legal Document on Exceptions and Limitations for Libraries and Archives, SCCR/23/8.* 08/08/2012. Dostupné z WWW: http://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=213607 [24.6.2013]
- World Trade Organization. *United States – Section 110(5) of the US Copyright Act – Report of the Panel.* 15 June 2000, WT/DS160/R. Dostupné z WWW: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/1234da.pdf [18.2.2013].
- *Záznam z jednání k novele autorského zákona „osiřelá díla II.“* 16/05/2012. Dostupné z WWW: <http://www.mkcr.cz/assets/autorske-pravo/Zapis-z-jednani-k-novele-AZ---osirela-dila-II---16-5-2012.doc> [7.6.2013]

SUMMARY

Digitisation of Copyrighted Works

The thesis deals with the issue of digitisation of copyrighted works. The aim of this work is to provide a comprehensive account of the digitisation phenomenon in relation to copyrighted works from the point of view of the Czech Copyright Act and to analyse two digitisation projects to identify practical issues and, if possible, solutions to these. The text is divided into five chapters, each of them dedicated to a different aspect of the topic presented.

The first of the two introductory chapters focuses on the legal institute of copyrighted work as defined by the Copyright Act of the Czech Republic. The five subchapters analyse the concept of copyrighted work, examine legal fiction expanding the set of protected objects and specify the respective protected objects within the category of copyrighted works.

The two subchapters comprising the following chapter study the phenomenon of digitisation from the factual point of view. The first subchapter describes the concept of digitisation, focusing on technical aspects, while the second one makes distinction between the digitisation and born-digital materials.

The third chapter provides ground for merging the legal aspects of copyrighted works and the factual aspects of digitisation into the key issue of digitisation of copyrighted works. The detailed legal analysis is structured into five subchapters. The first discusses digitisation of copyrighted works as reproduction; the second explores possible infringement of the right to the integrity of the work; the third provides a brief overview of related categories of work exploitation; fourth and fifth describe possibilities of exercise of the so-called right to digitisation of work with and without consent of a right holder.

The remaining two chapters study two notable mass digitisation projects. Fourth chapter is dedicated to the European Union's public initiative named *Digital Libraries*. A short introductory subchapter describing the history of the initiative and the *Europeana* digital library is followed by the main, further structured subchapter that analyses selected legal issues. Based on general description of issues related to digitisation, making accessible, and preservation of copyrighted works, it focuses on

specific issues of exploitation of orphan and out-of-commerce works. The commentary is concluded with a short section about methods of collecting digital materials.

The topic of the fifth chapter is the US-based project *Google Books*. The first subchapter depicting purpose and history of the project serves as an introduction to the following four subchapters. These describe interesting development of legal processes in the United States of America and response from the European Union and its member states. Besides, they provide the Czech law's point of view, followed by final evaluation.

The analysis of the digitisation projects implies the question of whether the contemporary state of copyright law, originally conceived for analogue world, requires a reform to meet the needs of today's world which is largely digital. The author expresses her opinion that revision of law is necessary, as the current state of law does not match the factual status.

Klíčová slova / Key words

digitalizace autorských děl / digitisation of copyrighted works
iniciativa Digitální knihovny / initiative Digital Libraries
projekt Google Books / project Google Books